

WWW.UNIBE.BG

УНИВЕРЗИТЕТСКА

ВИБЛИОТЕКА

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ
МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 9

СЕПТЕМБАР 1922

ГОД. XXXIX

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

МИ
АЛЕКСАНДАР I

по милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете од 27 септембра ове године, постављамо :

у Министарству Просвете :

за инспектора I класе за наставу, Франу Вајду, директора гимназије у Птују, са седиштем у Београду;

за инспектора I класе за Шумадијску Област, Љубомира Стевановића, шефа одсека за снабдевање у Министарству Просвете;

за административног инспектора I класе за учитељске школе, Николу Ракића, инспектора исте класе за Шумадијску Област;

за шефа одсека за снабдевање, с годишњом платом од 6000 динара, Николу Јанића, референта за основну наставу;

за секретара III класе, Мирка Королију, доктора права и бившег секретара Минист. Просвете;

за секретара III класе у одељењу за основну наставу по чл. 40 Уредбе о уређењу Министарства Просвете, Даницу Ж. Дачићку, писара I класе Министарства Просвете;

за писаре I класе: Милицу Радовановићеву и Николу Константиновића, писаре II класе истог Министарства;

за писаре II класе: Зорку Петровићеву и Јелицу Николајевићеву, дипломиране студенте филозофије; Десанку Димитријевићеву и Софију Стојановићеву, апсолвирани студенте филозофије; Десанку Пајевићеву, апсолвираниог студента права и Савку Јевтовићеву, званичника Дирекције Државне Статистике.

у Министарству за поштинску област у Суботици:

за писара II класе, Драгу Ј. Прендићку, досадашњег званичника Министар. Просвете.

На предлог Нашег Министра Просвете постављамо :

у Министарству Просвете:

за референта I класе у Уметничком Одељењу, са годишњом платом од 7000 динара. Вељка Петровића, досадашњег референта;

за референта I класе, са годишњом платом од 7000 динара, Христифора Свирчевића, референта са 6000 динара;

за референта гимнастике II класе, Мирослава Војиновића, досад вршиоца дужности референта :

www.unilib.rs за секретара II класе, Д-р Мирка Королију, секретара III класе ;

за секретара III класе, Милоша Ерцеговца, секретара IV класе :

за писаре II класе : Марију Туцаковић, наставницу рада и Видосаву Поповићеву, учитељицу на раду у Министарству Просвете.

у Државној Штампарији у Београду :

за главног фактора са годишњом платом од 5100 динара, Гвоздена Клајића, досадашњег главног фактора исте Штампарије.

На предлог нашег Министра Просвете постављамо :

у Министарству Просвете :

за секретара II класе у одељењу за основну наставу, Даницу Дачићку, секретара III класе истог Министарства.

Наш Министар Просвете нека изврши ове указе.

АЛЕКСАНДАР с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић, с. р.

ОСТАВКЕ

ми

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божијој и вољи народној

КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог нашег Министра Просвете, решили смо и решавамо :

да се Војиславу Петровићу, секретару III класе у Министарству Просвете и Драгомиру Арамбашићу, писару II класе Министарства Просвете, уваже оставке, које су поднели за државну службу.

Наш Министар Просвете нека изврши овај указ.

30. септембра 1922 год.

Београд-

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић, с. р.

ОДЛИКОВАЊА

ми

АЛЕКСАНДАР I.

По милости Божијој и вољи народној

КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог нашег Министра Просвете, одликујемо :

Нашим Орденом Свештог Саве III реда :

Јураја Царића, надзорника наутичких школа у пензији.

30 септембра 1922 год.

у Београду.

АЛЕКСАНДАР с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић с. р.

МН

АЛЕКСАНДАР I.

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На Предлог Нашег Министра Просвете, а на основу чл. 17. и 18. закона о задужбинама, постављамо:

у *Задужбинском Савешу*:

за председника, Марка Стојановића, јавног правозаступника;
за чланове: Петра Ј. Петровића, члана Државног Савета; Велимира Ристића, судију Касационог Суда; Д-р Чедомира Митровића, редовног професора универзитета; Лазара Р. Кнежевића, начелника Општег Одељења Министарства Просвете; протојереја Стевана Димитријевића, редовног професора Универзитета, и Луку Ђеловића, трговца.

Наш Министар Просвете нека изврши овај указ.

30. септембра 1922. године.

у Београду.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

— 1279 редовни састанак, од 10 фебруара 1922 године —

Присутни: Председник г. Д-р Богдан Гавриловић, подпредседник г. Лазар Кнежевић, чланови: г.г. Д-р Чед. Митровић, Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Д-р Влад. Боровић, Д-р Влад. Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Милан Карић, Д-р Душан Рајичић, Дим. Соколовић и Милутин Станковић; делегати покрајинских Управа: г.г. Иван Бабић, Д-р Сигисмунд Чајковач, Манојло Илић, и Павле Флерс.

Секретар: Сл. Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

Г.г. Протић и Соколовић усмено реферисау о молбама учитеља основних школа за пензију. Саслушавши, Савет је мишљења: да треба ставити у пензију Радомира Вујовића, Катицу Берковић, Тодору Ристићку, Фрању Барбић, Јошку Бриншек и Јосипину Шустершић.

III. Продужава се претрес законског нацрта о народним школама.

Прелази се на део XI о приватним школама.

Чл. 214 (229) прима се по предлогу без измена.

У чл. 215 (230) учињене су ове измене: у тач. 1 речи се *подудара* замењују се речима *је . . . . у свему једнак*; тачка 2 *избацује* се и замењује овим текстом: *да је материјално издржавање школе потпуно обезбеђено, а да држава има право прегледања и одобравања буџета прихода и расхода*; у тач. 3 реч *подобна* замењује се речју *подесна*, реч *особинама* речју *захшевица*, а речи *наслеђена, кулљена или закулљена* *избацују* се; у тач. 7 и 8 реч *народности* замењује се речима *ресе и језика*; у тач. 9 место речи *поданици* долази реч *држављани*; у тач. 13 испред речи *предложене* умеће се: *од школског одбора*; у тач. 15 место *добро* долази *потпуно*; тач. 16 мења се и гласи: *„да се у овим школама мора учити државни језик и предавати географија и историја Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Свему се шоме има посвећити најмање 6—12 часова недељно, према разредима*; у тач. 17 испред речи *чиниоца* умеће се реч

другог, а речи *везаног за школу* избацују се; тако исто избацују се у последњем ставу речи *по предлогу просвешнога инспектора*.

У првом ставу чл. 216 (231) речи *као и државним*, и цео став други избацује се, у ставу трећем после речи *дашум* умеће се реч *испиша*, а речи *за испиш* замењује се речју *škola*.

Чл. 247 (232) прима се без измена, а тако и члан 218 (233), с исправком шт. грешке у трећем ставу: место речи *испитано* долази реч *сиремало*.

— 1280 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 13 ФЕБРУАРА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. Д-р Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. Д-р Чед. Митровић, Д-р Ник. Вулић, Д-р Александар Белић, Владимир Ђоровић, Владимир Радојевић, Д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Милан Барић, Д-р Душан Рајчић, Дим. Соколовић Милутин Станковић: делегати покрајинских Управа: г. г. Иван Бабић, Д-р Сигисмунд Чајковач, Манојло Илић, и Павле Флере.

Секретар, Сл. Миловаповић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Г. г. Д-р Митровић и Д-р Ђоровић саопштавају свој реферат о Правилима Сеоградске црквене општине у Сарајеву (в. 1269 записник, под VI). Савет усваја реферат и одлучује, да се препис достави Министарству Вера.

III. Продужује се расправа о нацрту закона за народне школе.

На реду је последњи део — XII: прелазна наређења.

Чл. 219 (234) прима се по предлогу, с додатком новог става: „*Течајеви не могу замениши редовну основну педагошку сирему, изузевши течајеви за недовољно квалификоване наставнике, које овај закон затече у служби*“.

Чл. 220 (235) мења се и гласи: „*Министар Просвете овлашћује се, да по саслушању Главног Просвешног Савета проиште поширебне наставне планове и програме за народне школе*.“

Чл. 221 (236) прима се без икаквих измена.

ВИША НАСТАВА

МИ

АЛЕКСАНДАР I

по милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете постављамо:

у Вишој Педагошкој Школи у Београду:

за писара II класе, Синишу Кордића, привременог предметног учитеља II мушке београдске гимназије;

На Источном Православном Богословском Факултету Универзитета у Загребу:

за редовне професоре: за катедру црквеног-права, архимандрита Д-р Викентија Вујића, ректора богословије у Среским Карловцима, и за катедру Омилитике и Литургије с црквеном

археологијом, протопрезвитера Д-р Лазара Мирковића, ванредног професора филозофског факултета у Скопљу;
 за ванредног професора, за катедру црквено-словенског и грчког језика, Д-р Милана Георгијевића, професора велике реалке у Сарајеву.

На предлог Нашег Министра Просвете постављамо:

На Универзитету у Београду:

за писара са 3000 динара на годину, Растка Драгина, досадашњег писара истог Министарства.

Наш Министар Просвете нека изврши ове указе.

АЛЕКСАНДАР I, с. р.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

СРЕДЊА НАСТАВА

ПОСТАВЉЕЊА

ми

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете постављамо:

у III београдској мушкој гимназији:

за професора, Драгомира Симића, суплента исте гимназије и испитаног професорског кандидата;

у гимназији у Бишољу:

за професора под уговором, Марсела де Воса, професора гимназије у Прилепу, по потреби службе;

у гимназији у Врању:

за професора, Николу А. Станојковића, суплента гимназије и испитаног професорског кандидата;

у реалци у Вршцу:

за професора под уговором, Михаила Николова, привременог предметног учитеља исте школе;

у I мушкој гимназији у Крагујевцу:

за професора, Милана Милошевића, суплента исте школе и испитаног професорског кандидата.

у мушкој гимназији у Новом Саду:

за професора, Петра Богдановића, професора гимназије у Великој Кикинди по молби;
за суплента, Надежду Симоновић, суплента гимназије у Јагодини, по молби, и Цареву Филеву, привремену предметну учитељицу гимназије у Ужипу и дипломираног студента Философије;

у гимназији у Шапцу:

за професора, Тодора Илића, суплента исте школе и испитаног професорског кандидата;
за суплента, Јована М. Миловановића, привременог предметног учитеља исте гимназије, и за суплента под уговором, Олгу Меншеву, привремену предметну учитељицу исте школе;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у гимназији у Чачку :

за професора, Милана Достанића, суплента исте школе и испитаног професорског кандидата :

за суплента, Богдана П. Симића, привременог предметног учитеља исте школе и дипломираога студента Филозофије ;

у гимназији у Књажевцу :

за суплента, Миодрага Милошевића, привременог предметног учитеља исте школе и дипломираога студента филозофије ;

у Вишој Трговачкој Школи у Сомбору :

за суплента, Јову Тошковића, привременог предметног учитеља исте школе и дипломираога студента филозофије :

у гимназији у Пожаревцу :

за суплента, Радивоја Пејића, привременог предметног учитеља исте школе и дипломираога студента филозофије ;

у гимназији у Охриду :

за суплента, Павла Жиковића, привременог предметног учитеља исте школе ;

у гимназији у Цомбољу :

за суплента, Радосава Меденицу, привременог предметног учитеља исте школе и дипломираога студента филозофије ;

у гимназији у Скопљу :

за суплента, Адријану Недељковић, дипломираога студента филозофије ;

у гимназији у Сомбору :

за суплента, Д-р Едуарда Хампела, капелана ;

у гимназији у Пожаревцу :

за суплента, Десанку Девић, привремену предметну учитељицу исте школе и дипломираога студента филозофије,

На предлог Нашег Министра Просвете постављамо :

у реалци у Београду :

за директора I класе, Саву Антоновића, директора I класе гимназије у Горњем Милановцу, по молби ;

у гимназији у Алексинцу :

за директора I класе, Аранђела Јогића, професора мушке гимназије у Нишу ;

у гимназији у Горњем Милановцу :

за директора I класе, Ристу Цветковића, професора II мушке гимназије у Крагујевцу ;

у гимназији у Смедереву :

за директора I класе, Драгишу Лазаревића, директора и професора исте гимназије ;

у гимназији у Охриду :

за директора I класе, Борђа Паунковића, директора и професора исте гимназије ;

у гимназији у Великој Кикинди :

за директора II класе, Душана Бабића, директора II класе гимназије у Белој Цркви, по службеној потреби ;

у гимназији у Белој Цркви :

за директора I класе, Живка Петровића, директора и професора гимназије у Шараћину ;

у гимназији у Куманову :

за директора I класе, Јована Алексића, директора и професоре исте школе ;

у гимназији у Негошину:

за директора I класе, Душана Марјановића, професора гимназије у Шапцу;

у гимназији у Прилепу:

за директора I класе, Јована С. Николића, професора мушке гимназије у Нишу;

у гимназији у Новом Пазару:

за директора и професора, Драгољуба Зекавицу, професора I мушке гимназије у Крагујевцу, по службеној потреби;

у гимназији у Новом Врбасу:

за директора и професора, Јанка Гарића, професора исте школе, по службеној потреби;

у гимназији у Параћину:

за директора и професора, Д-р Велимира Југу, професора исте школе, по службеној потреби;

у гимназији у Краљеву:

за директора и професора, Јордана Петровића, директора и професора гимназије у Прилепу, по службеној потреби;

у гимназији у Аранђеловцу:

за директора и професора, Бранка Ђорђевића, професора учитељске школе у Јагодини, по службеној потреби;

у Гимназији у Великом Градишћу:

за директора и професора, Душана Кољевића, професора исте школе, по службеној потреби;

У гимназији у Плевљу:

за директора и професора, Димитрија Дохчевића, професора гимназије у Јагодини, по службеној потреби.

На предлог Нашег Министра Просвете постављамо:

у гимназији у Краљеву:

за учитеља вештина, Душана Јанковића, учитеља вештина реалке у Београду, по службеној потреби;

у гимназији у Пештровцу Пожаревачком:

за суплента, Јована Стојановића, суплента II гимназије у Београду, по службеној потреби;

у гимназији у Пожаревцу:

за суплента, Павла Јевтића, суплента IV гимназије у Београду, по службеној потреби;

у гимназији у Великом Бечкереку:

за професоре: Даницу Срећковић и Зорку Арсенијевић, професоре III београд. женске гимназије, обе по службеној потреби;

у гимназији у Великој Кикинди:

за суплента, Милицу Врачевић, суплента I женске гимназије у Београду, по службеној потреби;

у женској гимназији у Нишу:

за суплента, Љубицу Атанасијевић, суплента III женске гимназије у Београду, по службеној потреби;

у гимназији у Јагодини:

за супленте: Младена Марковића, суплента III мушке гимназије у Београду и Ружицу Богдановић, суплента I женске гимназије у Београду, по службеној потреби;

у гимназији у Ђуприји:

за професора, Бранку Толмачеву, професора II женске гимназије у Београду, по службеној потреби;

у гимназији у Крушевцу :

за професора, Лујзу Јакшић, професора II женске гимназије у Београду, по службеној потреби ;

у гимназији у Скопљу :

за професора, Јудку Јањићу, професора II женске гимназије у Београду, по службеној потреби ;

у I мушкој крагујевачкој гимназији :

за учитеља вештина, Милана Миловановића, учитеља вештина у реалци у Београду, по службеној потреби ;

у гимназији у Ђевђелији :

за директора и професора, Босту Марића, професора реалке у Београду, по службеној потреби ;

у гимназији у Сирумици :

за директора и професора, Делимира Лазаревића, професора гимназије у Ђевђелији, по службеној потреби ;

у гимназији у Прокуљу :

за директора и професора, Михаила Милинковића, професора гимназије у Шапцу, по службеној потреби ;

у гимназији у Пешровцу (пожаревачком) :

за директора и професора, Милоја Стојадиновића, професора исте школе, по службеној потреби ;

у гимназији у Пожези :

за директора и професора, Стевана Маџуру, професора Гимназије у Скопљу, по службеној потреби ;

у гимназији у Куришумлији :

за директора и професора, Драгољуба Јевтића, директора и професора гимназије у Цариброду, по службеној потреби ;

у II женској гимназији у Београду :

за учитељицу вештина, Љубинку Николић, учитељицу вештина I женске гимназије у Београду, по службеној потреби ;

у гимназији у Аранђеловцу :

за суплента, Душанку Витас, суплента гимназије у Великом Градишту, по молби ; и за учитељицу вештина, Јелицу Тадић, учитељицу вештина у I женској гимназији у Београду, по службеној потреби ;

у женској гимназији у Новом Саду :

за учитељицу вештина, Ружицу Атанасијевић, учитељицу вештина у I женској гимназији у Београду, по службеној потреби ;

у гимназији у Зајечару :

за учитеља вештина, Димитрија Големовића, учитеља вештина IV београдске гимназије, по службеној потреби ;

у гимназији у Ваљеву :

за суплента, Душана Продановића, суплента гимназије у Алексинцу, по молби ;

у гимназији у Пирошу :

за професора, Светелика Протића, професора гимназије у Зајечару, по службеној потреби ; и

за суплента, Цветка Поповића, дипломираног студента филозофије ;

у женској гимназији на Цетињу :

за професора, Божидара Ђукића, професора мушке гимназије на Цетињу по службеној потреби ;

у гимназији у Великој Кикинди :

за професора, Јована Марчетића, професора гимназије у Карловцу, по молби ; и
за супленте : Живорада Поповића, и Д-р Шпиру Шантића, свршене студенте философије;

у гимназији у Горњем Милановцу :

за професора, Стојана Јовичића, професора гимназије у Шапцу, по службеној потреби;

у гимназији у Новом Врбасу :

за суплента, Малвину Брајлер, суплента реалке у Вршцу, по службеној потреби;

у гимназији у Ресну :

за суплента, Ђорђа Поповића, суплента гимназије у Битољу, по службеној потреби;

у гимназији у Суботици :

за професора, Густава Тонча, професора Трговачке Школе у Суботици, по службеној потреби ;

у гимназији у Лозници :

за суплента, Момчила Стојановића, свршеног студента теологије у Оксфорду ;

у гимназији у Србобрану :

за професора, Д-р Рудолфа Братанића, професора реалке у Вршцу, по молби ;

у I мушкој гимназији у Београду :

за суплента, Д-р Мату Николића, суплента гимназије у Ћуприји, по молби :

у II мушкој гимназији у Београду :

за професоре : Сретена Вукашиновића, професора I мушке гимназије у Београду ; Стевана Живковића, професора IV гимназије у Београду ; Сагу Максића, професора III мушке гимназије у Београду ; Момчила Милошевића, професора реалке у Београду, и Радоја Ускоковића, директора и професора гимназије у Краљеву ; и

за супленте : Крсту Симовића, пређашњег суплента Трговачке Академије у Београду и Драгомира Стошића, суплента I мушке гимназије у Београду, све по потреби службе ;

у III мушкој гимназији у Београду :

за професоре : Добросава Ковачевића, ректора Богословије Светога Саве, по престанку ; Љубомира Рајића, професора гимназије у Скопљу, по молби ; Драгољуба Ј. Илића, професора Богословије Светога Саве, по молби ; Павла Павловића, професора IV београдске гимназије, по службеној потреби, и Димитрија Премовића, директора и професора гимназије, у Аранђеловцу, по службеној потреби, и

за суплента, Светислава Фелкера, суплента мушке гимназије у Нишу, по молби ;

за учитеља вештина, Јована Зорка, учитеља вештина I мушке гимназије у Београду, по службеној потреби ;

у IV гимназији у Београду :

за професоре : Михаила Лукића, професора II мушке гимназије у Београду ; Милана Павловића, професора II гимназије у Београду ; Милоша Димитријевића, професора реалке у Београду, и Радисава Ружичића, професора II женске гимназије у Београду, све по службеној потреби.

у реалци у Београду :

за професоре : Владимира Радивојевића, професора IV београдске гимназије и Војислава Стефановића, професора II мушке гимназије у Београду, обојицу по службеној потреби;

у I женској гимназији у Београду :

за професоре : Милица Сретеновића, професора III мушке гимназије у Београду и Загорку Пахорукову, професора III женске гимназије у Београду, обоје по службеној потреби;

у II женској гимназији у Београду :

за професоре : Емилију Кениг, професора III женске гимназије у Београду ; Лепосаву Петковић, професора I женске гимназије у Београду ; Ангелину Стајић, професора I женске

гимназије у Београду; Милену Ђедовић, професора III женске гимназије у Београду и Лепосаву Жугић, професора III женске гимназије у Београду, све по службеној потреби; и за суплента, Драгића Пешића, свршеног студента теологије;

у III женској гимназији у Београду:

за професора: Милеву Петровић, професори II женске гимназије у Београду, по службеној потреби;

за супленте: Десанку Симић, суплента гимназије у Панчеву, по молби и Јулку Ставојевић, дипломираног студента философије;

у гимназији у Алексинцу:

за професора, Владимира Стојадиновића, директора и професора исте школе;

у Реалци у Београду:

за професора по чл. 77. Закона о средњим школама, Милана Вијатовића, учитеља вештина исте школе;

у гимназији у Великом Бечкереку:

за суплента, Мирка Драгутиновића, привременог предметног учитеља исте школе и дипломираног студента философије;

у гимназији у Куманову:

за супленте под уговором, Василија Антонова и Бориса Хјултанова, привремене предметне учитеље исте школе;

у гимназији у Пожаревцу:

за суплента, Борђа Лазаревића, привременог предметног учитеља исте школе и дипломираног студента философије;

у гимназији у Суботици:

за професора, Борђа Поповића, директора Трговачке Школе у Суботици, по пристанку;

у гимназији у Улцињу:

за суплента, Милутина Пламенца, привременог предметног учитеља исте школе и свршеног писанија Универзитета у Фрибургу;

у гимназији у Бјелници:

за директора и професора, Валтера Љубибратића, референта Покрајинске Управе у Сарајеву, по службеној потреби;

у гимназији у Гацком:

за директора и професора, Франа Кадуњеца, професора велике реалке у Сарајеву;

у учитељској школи у Дервенци:

за директора I класе, Др. Павла Радосављевића, досадањег професора Њујоршког Универзитета, по пристанку;

у гимназији у Мосшару:

за директора, Лазара Кондића, директора ниже гимназије у Бјелници, по службеној потреби;

у Шеријашској гимназији у Сарајеву:

за директора, Антона Фигурића, директора гимназије у Мостару, по службеној потреби

у Гимназији у Требињу:

за директора и професора, Душана Таминџића, директора ниже гимназије у Гацком, по службеној потреби;

у гимназији у Белој Цркви:

за професора, Милана Стојковића, професора гимназије у Прокупљу, по молби;

у I београдској женској гимназији:

за суплента, Николу Борђевића, суплента гимназије у Чачку, по молби;

у гимназији у Пешровцу (пожаревачки):

за професора, Јоза Бабића, професора гимназије у Лозници, по молби;

у учишћелској школи у Алексинцу:

за професора, Владимира Стојадиновића, професора гимназије у Алексинцу, по службеној потреби;

у реалци у Београду:

за професора, Косту Марића, директора и професора гимназије у Бевђелији, по молби;

у гимназији у Лозници:

за суплента, Драгилу Франђевићеву, дипломираног студента филозофије;

у III женској гимназији у Београду:

за професора, Загорку Рајић, професора гимназије у Скопљу, по службеној потреби;

у Вишој Трговачкој Школи у В. Бечкереку:

за професора, Милана Михаљевића, професора више трговачке школе у Новом Саду, по службеној потреби;

у IV београдској гимназији:

за професора, Прибислава Зарића, професора гимназије у Крушевцу, по молби; и

за суплента, Душана Спасовића, дипломираног студента филозофије;

у гимназији у Зајечару:

за суплента, Даринку Шумкарац, дипломираног студента филозофије;

у гимназији у Шапцу:

за суплента, Максима Васиљевића, дипломираног студента филозофије и привременог предметног учитеља исте гимназије:

у гимназији на Даниловом Граду:

за суплента, Митра Павичевића, привременог предметног учитеља исте школе и дипломираног филозофа;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за суплента, Војислава Максимовића, привременог предметног учитеља исте школе и дипломираног студента филозофије;

у гимназији у Јагодини:

за суплента, Василија Татовића, дипломираног студента филозофије;

у гимназији у Крушевцу:

за суплента, Саву Ђукића, свршеног ученика Православне Богословије у Сремским Карловцима;

у мушкој гимназији на Цешинју:

за суплента, Спасоја Мијатовића, привременог предметног учитеља исте гимназије и дипломираног студента филозофије.

ПЕНЗИОНИСАЊА

МИ

АЛЕКСАНДАР I

по милости Божјој и вољч народној

КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете, а по саслушању Нашег Министарског Савета, решили смо и решавамо:

да се Богољуб Тирић, директор гимназије у Прокупљу и Ђура Врбавац, директор гимназије у Гњилану, на основу § 69 закона о чиновницима грађанскога реда и чл. 72. Закона

о средњим школама, ставе у стање покоја с правом на пензију према годинама службе; да се Јован Максимовић, професор III београдске мушке гимназије, на основу § 70 закона о чиновницима грађанског реда, стави у стање покоја с правом на пензију према годинама службе.

На предлог Нашег Министра Просвете, а по саслушању Нашега Министарског Савета, решили смо и решавамо:

Да се на основу § 69 Закона о чиновницима грађанског реда ставе у стање покоја с пензијом која им припада према годинама службе: Д-р Радован Т. Перовић, професор гимназије у Смедереву; Лујза Јакшић, професор гимназије у Крушевцу; Јулка Јањић, професор гимназије у Скопљу; Милева Драгутиновић, учитељ вештина II београдске женске гимназије; Видосава Чубровић, учитељ вештина I женске гимназије у Београду, и Бранка Толмачева, професор гимназије у Ђуприји.

да се на основу § 70 закона о чиновницима грађанског реда ставе у стање покоја с пензијом која им припада према годинама службе: Светолик Протић, учитељ вештина гимназије у Новом Пазару; Персида Вићентијевић, учитељ вештина гимназије у Ваљеву; Никола Матковић, учитељ вештина гимназије у Суботици, и Љубиша Милутиновић, професор гимназије у Новом Саду.

Наш Министар Просвете нека изврши овај указ.

АЛЕКСАНДАР с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић с. р.

ОСТАВКЕ

У ИМЕ

Његовог Величанства

АЛЕКСАНДРА I

по милости Божјој и вољи народној

КРАЉА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

а на основи овлашћења (чл. 59 Устава)

МИНИСТАРСКИ САВЕТ

КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Министра Просвете решно је и решава:

да се уваже оставке: Владимиру Дробњаку, професору гимназије у Штину; Стипану Керменди, професору гимназије у Сомбору; Д-р Евгену Пађу, професору гимназије у Новом Врбасу; Д-р Лудвику Бауеру, супленту реалке у Вршцу; Михаилу Динићу, супленту гимназије у Крушевцу; Миодрагу Кондићу, супленту гимназије у Ужицу; Вилхему Анталковићу, супленту гимназије у Сомбору; Драгу Јојићу, супленту реалке у Београду, Добривоју Кузмановићу, супленту гимназије у Новом Врбасу; Луки Селаковићу, супленту гимназије у Крајеву.

Министар Просвете нека изврши овај указ.

19. септембра 1922 године
у Београду.

Заступник

Председника Министарског Савета,

Министар Унутрашњих Дела,

К. Л. Тимотијевић, с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић с. р.

(Следују потписи свију осталих Министара).

МИ
АЛЕКСАНДАР I

по милости Божијој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете, решили смо и решавамо:

да се уваже оставке које су подвели на државну службу: Момчилу Даничићу, професору I мушке гимназије у Крагујевцу; Светолику Сретеновићу, супленту гимназије у Лозници; Николи Трајковићу, супленту гимназије у Пироту; Видосави Петровић-Кочић, учитељу вештина гимназије у Врању; Младену Марковићу, супленту гимназије у Јагодини; Ивану Драгићевићу, супленту гимназије у Пироту; Милораду Радовићу, супленту гимназије у Сенти; Сими Милојевићу, супленту гимназије у Велесу; Марији Шокорац, професору III женске београдске гимназије и Јулки Станојевић, супленту III женске београдске гимназије.

Наш Министар Просвете нека изврши овај указ.

20. септембра 1922. године
у Београду.

АЛЕКСАНДАР с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић с. р.

ОТПУШТАЊА

МИ
АЛЕКСАНДАР I

по милости Божијој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог нашег Министра Просвете решили смо и решавамо:

да се Александар Скендеровић, суплент гимназије у Суботици, на основу § 76 закона о чиновницима грађанског реда, отпусти из државне службе.

Наш Министар Просвете, нека изврши овај указ.

27. септембра 1922. год.
у Београду.

АЛЕКСАНДАР с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић с. р.

ОТВАРАЊЕ ГИМНАЗИЈА

МИ
АЛЕКСАНДАР I

по милости Божијој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете а по саслушању Нашег Министарског Савета решили смо и решавамо:

да се Више Основне Школе у Сурдулици и Куршумлији, на основу чл. 4. Закона о средњим школама претворе у непотпуне четвороразредне гимназије.

Наш Министар Просвете нека изврши овај указ.

27. септембра 1922 год.
у Београду.

АЛЕКСАНДАР с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић с. р.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ.

Постављења и премештаји.

Господин Министар Просвете претписом својим СНБр.: 11977 од 23/VIII — 922. г. поставио је:

у гимназији у Алексинцу:

за привременог предметног учитеља, Величка Живановића, привременог предметног учитеља Реалке у Лесковцу, по потреби службе, за привременог учитеља вештина, Ивана Кристана, привременог учитеља вештина гимназије у Крушевцу, по службеној потреби;

у II женској гимназији у Београду:

за привремену предметну учитељицу, Јелку Милошевић — Базовић, привремену предметну учитељицу гимназије у Смедереву, по молби;

у гимназији у Беранима:

за привременог учитеља вештина, Већеслава Гонела, привременог учитеља вештина гимназије у Великој Кикинди, по службеној потреби;

у гимназији у Бишољу:

за привременог предметног учитеља, Владимира Бабића, привременог предметног учитеља гимназије у Куманову, по молби;

у гимназији у Велесу:

за привременог предметног учитеља, Драгољуба Поповића, привременог предметног учитеља гимназије у Чачку, по службеној потреби; за сталног хонорарног наставника, Владимира Соколовског, сталног хонорарног наставника гимназије у Куманову по службеној потреби; за привремену предметну учитељицу, Љубицу Драговић, привремену предметну учитељицу женске гимназије на Цетињу;

у гимназији у Врању:

за привремену предмета учитељицу, Марију Иванову, привремену предметну учитељицу женске гимназије у Крагујевцу, по службеној потреби; за привременог предметног учитеља, Сретена Поповића, привременог предметног учитеља гимназије у Аранђеловцу, по службеној потреби;

у гимназији у Горњем Милановцу:

за привременог предметног учитеља, Александра Тараканова, привременог предметног учитеља у Пироту, по службеној потреби;

у гимназији у Бевђелији:

за сталну хонорарну наставницу, Матилду Анжел, сталну хонорарну наставницу гимназије у Штиту, по службеној потреби;

у гимназији у Зајечару:

за привремену предметну учитељицу, Радмилу Милићевић, привремену предметну учитељицу гимназије у Ђуприји, по службеној потреби;

у гимназији у Кавадару:

за привремене предметне учитеље: Властамира Јанковића, привременог предметног учитеља гимназије у Куманову, и Раду Адамова привременог предметног учитеља гимназије у Великој Кикинди, обојицу по службеној потреби;

у гимназији у Крушевцу:

за привремену предметну учитељицу, Љубицу Миленковић, привремену предметну учитељицу гимназије у Прокупљу, по молби;

у гимназији у Куманову:

за привремене предметне учитеље: Велишу Вујачића, привременог предметног учитеља гимназије у Пожаревцу и Павла Јевтића, привременог предметног учитеља гимназије у Ве-

ликом Бечкереку, обојицу по службеној потреби; за привременог предметног учитеља, Мило-
рада Јовановића, привременог предметног учитеља гимназије у Белесу, по молби;

у гимназији у Новом Пазару:

за наставницу, Радославу Вулићеву, наставницу гимназије у Беранама, по службеној
потреби;

у реалци у Лесковцу:

за привременог предметног учитеља, Нестора Мину, привременог предметног учитеља
гимназије у Белој Цркви, по службеној потреби;

у женској гимназији у Новом Саду:

за привременог предметног учитеља, Филипа Степанова, привременог предметног учи-
теља гимназије у Приштини, по молби;

у гимназији у Охриду:

за привременог учитеља вештина, Адолфа Бартипана, привременог учитеља вештина
гимназије у Битољу, по службеној потреби;

у гимназији у Пешровцу пожаревачком:

за сталну хонорарну наставницу, Даринку Лазаревић, сталну хонорарну наставницу
гимназије у Ђуприји, по службеној потреби;

у гимназији у Плевљу:

за привременог предметног учитеља, Драга Меденицу, привременог предметног учитеља
гимназије у Штину, по службеној потреби;

у гимназији у Прилепу:

за привремену предметну учитељицу, Маргиту Михаиловић, привремену предметну учи-
тељицу гимназије у Битољу, по службеној потреби;

у гимназији у Прокупљу:

за привременог предметног учитеља, Миленка Марковића, привременог предметног учи-
теља гимназије у Панчеву, по молби;

у гимназији у Сомбору:

за сталну хонорарну наставницу, Марију Николајевну, сталну хонорарну наставницу
гимназије у Белој Цркви, по службеној потреби;

у гимназији у Србобрану:

за привремену учитељицу вештина, Љубицу Ђупину, привремену учитељицу вештина
гимназије у Великој Кикинди, по службеној потреби;

у гимназији у Ужицу:

за привремену предметну учитељицу, Цареву Филеву, привремену предметну учитељицу
гимназије у Панчеву, по службеној потреби;

у мушкој гимназији на Цетињу:

за сталног хонорарног наставника, Владимира Родзевића, сталног хонорарног настав-
ника гимназије у Штину, по службеној потреби;

у гимназији у Чачку:

за привременог предметног учитеља, Андрију Тјагирјадно, привременог предметног
учитеља гимназије у Пироту, по службеној потреби;

у гимназији у Шапцу:

за привременог предметног учитеља, Младена Ђукина, привременог предметног учи-
теља гимназије у Великој Кикинди, за привременог учитеља вештина, Алексу Адамовића,
привременог учитеља вештина гимназије у Великој Кикинди, обојицу по службеној потреби.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Господин Министар Просвете претписом својим, СНБр: 11976 од 9. августа 1922 године, поставио је

WWW.UNILIB.RS

у гимназији у Алексинцу:

за сталног хонорарног наставника, са годишњом платом од 1440 динара, Тимофеја Семирникова, бившег наставника у Русији;

у Гимназији у Аранђеловцу:

за привремену предметну учитељицу, Милицу Јаковљевић, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Беранама:

за привремене предметне учитеље: Јосифа Мартиновића, апсолвираног студента филозофије, и Милана Вукићевића, привременог предметног учитеља приватне гимназије у Паланци; и за сталну хонорарну наставницу, Ану Вискову;

у гимназији у Бишољу:

за привременог предметног учитеља, Косту Гинића, апсолвираног студента филозофије, за привремену предметну учитељицу, Јелицу Николајевић, апсолвираног студента филозофије, и за привремену учитељицу вештина, Јулијану Агрину, бившу наставницу у Русији;

у гимназији у Великом Бечкереку:

за привремену предметну учитељицу, Насту Остојић, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Великој Кикинди:

за привремене предметне учитеље: Слава Теклића, Јована Ердега и Динка Беритића, апсолвирале студенте филозофије; за привременог учитеља вештина, Светолика Пошћана; за сталног хонорарног наставника, са годишњом платом од 1440 динара, Владимира Фрејмана, бившег наставника у Русији;

у гимназији у Врању:

за привременог предметног учитеља, Светолика Суботића, апсолвираног студента филозофије, и за привремену предметну учитељицу, Софију Суботић, апсолвираног студента филозофије;

у реалци у Вршцу:

за привременог предметног учитеља, Златибора Поповића, апсолвираног студента филозофије, и за привремену предметну учитељицу, Даринку Тодоровић, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Горњем Милановцу:

за привремену учитељицу вештина, Веру Николајевну-Дијагилеву, свршену ученицу Художествене школе у Казању, и за привремену предметну учитељицу, Борку Богдановић, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Жомбољу:

за сталног хонорарног наставника са годишњом платом од 1440 динара, Евгенија Пољакова, свршеног студента Универзитета у Москви;

у гимназији у Зајечару:

за привременог предметног учитеља, Александра Јовановића, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Јагодини:

за привременог предметног учитеља, Светозара Војводића, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Кавадару:

за сталну хонорарну наставницу са годишњом платом од 1440 динара, Јелену Миљ-Вукићевића, пређашњу наставницу више женске школе у Београду;

у женској гимназији у Крагујевцу :

за привремене предметне учитељице: Анђелију Јовановић и Загорку Филиповић, апсолвиране студенте филозофије;

у гимназији у Куманову :

за привремену предметну учитељицу, Будимку Милићевић, апсолвираног студента филозофије;

у реалци у Лесковцу :

за привремене предметне учитељице: Ружицу Милутиновићеву и Радмилу Бојовићеву, апсолвиране студенте филозофије.

у гимназији у Лозници :

за привремену предметну учитељицу, Зорку Симић, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Негошину :

за привремену предметну учитељицу, Даницу Станковић, апсолвираног студента филозофије;

у женској гимназији у Нишу :

за привремену предметну учитељицу, Милицу Стевановић, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Новом Врбасу :

за привременог предметног учитеља, Антонија Дабиновића, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Охриду :

за привременог предметног учитеља, Љутовидо Бодулића, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Параћину :

за привремену предметну учитељицу, Катарину Вуксановић-Ђировић, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Пожаревцу :

за привременог предметног учитеља, Мијомира Радовановића, апсолвираног студента филозофије. и

за привремене предметне учитељице: Лепосаву Ивковић и Десанку Девић, апсолвиране студенте филозофије;

у гимназији у Прилепу :

за привремене предметне учитеље: Блажа Савичевића и Јакова Античевића, апсолвиране студенте филозофије;

у гимназији у Приштини :

за привремену предметну учитељицу, Нину Скобавчевску, бившу наставницу у Русији;

у гимназији у Скопљу :

за привремене предметне учитеље: Владету Ђорђевића и Јураја Краткога, апсолвиране студенте филозофије;

у гимназији у Смедереву :

за привременог предметног учитеља, Тодора Швраљевског, бившег доцента политехнике у Кијеву;

у гимназији у Србобрану :

за привремене предметне учитеље: Луку Марића и Милана Николића, апсолвиране студенте филозофије;

у гимназији у Сирумици :

за сталног хонорарног наставника, са годишњом платом од 1440 динара, Антуна Јовића, бившег студента филозофије;

у гимназији у Ужциу :

за привременог предметног учитеља, Михаила Могаричева, бившег наставника гимназије у Русији; и за привремену предметну учитељицу, Марију Поновић, апсолвираног студента филозофије;

у гимназији у Улцињу:

за привременог предметног учитеља, Милутина Пламенца, assolвираног студента Филозофије;

у мушкој гимназији на Цешинју:

за привремене предметне учитеље: Спасоја Мијатовића и Николу Мартиновића, assolвиране студенте Филозофије;

у гимназији у Ђуприји:

за привременог предметног учитеља, Машана Булатовића, assolвираног студента Филозофије; и за привремену предметну учитељицу, Зорку Рогојевић-Булатовић, assolвираног студента Филозофије;

у гимназији у Шишцу:

за привремене предметне учитеље: Славка Нетковића и Франца Графенауера, assolвиране студенте Филозофије;

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је.

у гимназији у Алексинцу:

за привремену предметну учитељицу, Даницу Томић, assolвираног студента Филозофије, — СНБр. 9537 од 14-VII-1922 год.;

у гимназији у Белој Цркви:

за привремену учитељицу вештина, Десанку Младеновић, сталну хонорарну наставницу исте гимназије, — СНБр. 11516 од 12-VIII-1922 г.;

у гимназији у Беранима:

за привременог предметног учитеља, Милосава Ђ. Васовића, assolвираног студента Филозофије, — СНБр. 9505 од 14-VII-1922 год.;

у гимназији у Ваљеву.

за привремену предметну учитељицу, Видосаву Туковићеву, assolвираног студента Филозофије, — СНБр. 10366 од 17-VII-1922 год.;

за учитељицу вештина, Персиду Вићентијевић, наставницу ручног рада исте гимназије, — СНБр. 10945 од 8-VIII-1922 год.;

у гимназији у Великој Кикинди:

за привременог учитеља вештина, Франта Ваха, дипломираног хоровођу, — СНБр. 10410 од 23-IX-1922 год.;

за сталног хонорарног наставника, Сергија Илина, сталног хонорарног наставника ж. гимназије на Цетињу, — СНБр. 11760 од 7-IX-1922 год.;

за школског лекара, Др. Александра Петровића, градског лекара, — СНБр. 14861 од 23-IX-1922 год.;

у реалци у Вршцу:

за привременог предметног учитеља, Михаила Павловића-Никонова, бившег професора у Русији, — СНБр. 13714 од 11-IX-1922 год.;

у гимназији у Ђулану:

за привремену предметну учитељицу, Љубицу Милојевић, сталну хонорарну наставницу исте гимназије, — СНБр. 10459 од 18-VII-1922 год.;

у гимназији у Зајечару:

за хонорарног наставника од одржаног часа, Драгослава Лазаревића, Ђакона, — СНБр. 13696 од 14-IX-1922 год.;

у гимназији у Јагодини:

за привременог предметног учитеља, Добрицу У. Попадића, — СНБр. 9389 од 14-VII-1922 год.;

 у гимназији у Кавадару:
 www.unilib.rs за привремену учитељицу вештина, Мару Анђелковићеву, свршену ученицу Више За-
 натске школе, — СНБр. 4560 од 16-IX-1922 год.;

у гимназији у Књажевцу:
 за привременог предметног учитеља, Станимира Јеленковића, апсолвираног студента
 филозофије, — СНБр. 8275 од 17-VII-1922 год.;

у гимназији у Косовској Митровици:
 за привременог предметног учитеља, Владимира Константиновића, сталног хонорарног
 наставника исте гимназије, — СНБр. 12102 од 24-VIII-1922 год.;

у гимназији II мушкој у Крагујевцу:
 за привремену предметну учитељицу, Надежду Миловановићеву, апсолвирану сту-
 денткињу филозофије, — СНБр. 9714 од 10-VII-1922 год. и
 за привременог учитеља вештина, Јосифа Петауера, наставника гимназије у Охриду, —
 СНБр. 9078 од 17-IX-1922 год.;

у женској гимназији у Крагујевцу:
 за привременог предметног учитеља, Богосава Форманека, апсолвираног студента фило-
 зофије, — СНБр. 9320 од 14-VII-1922 год.;

у гимназији у Крушевцу:
 за привременог предметног учитеља, Петра Чистосердова, апсолвираног студента фило-
 зофије, — СНБр. 13370 од 7-IX-1922 год.;

у гимназији у Куманову:
 за школског лекара, Др. Петра Поповића, санитетског мајора, — СНБр. 13599 од
 12-IX-1922 год.;

у гимназији у Никшићу:
 са сталну хонорарну наставницу, Олгу Спенуржинску, хонорарну наставницу од часа
 исте гимназије, — СНБр. 7449 од 5-VIII-1922 год.;

у женској гимназији у Нишу:
 за привремену предметну учитељицу, Милицу Ђорићеву, апсолвираног студента фило-
 зофије, — СНБр. 8599 од 14-VII-1922 год. и
 за хонорарног наставника веронауке од одржаног часа, Рафаила Нисима, рабинера, —
 СНБр. 8284 од 30-VII-1922 год.

у гимназији у Новом Врбасу:
 за привремене предметне учитеље: Новака Вулетића, сталног хонорарног наставника
 гимназије у Даниловом Граду и апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 10301 од 13-VII-
 1922 год. и Раду Адамова, привременог предметног учитеља гимназије у Кавадару, — СНБр.
 14816 од 22-IX-1922 год.

за привремену учитељицу вештина, Марију Шурић, привремену учитељицу вештина
 гимназије у Суботици, — СНБр. 13704 од 22-VIII-1922 год.

у мушкој гимназији у Новом Саду:
 за привременог учитеља вештина, Владимира Курочкина, сликара, — СНБр. 4509. од
 11-VII-1922 год.

у гимназији у Охриду:
 за привременог предметног учитеља, Богдана Ружића, сталног хонорарног наставника
 исте гимназије и апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 9530. од 4-VII-1922 год.

у гимназији у Панчеву:
 за сталну хонорарну наставницу, Марију Канељи, бившу наставницу у Русији, —
 СНБр. 10086 од 11-VII-1922 год.

у гимназији у Пећи:

за школског лекара, Д-р Петра Стаменковића, окружног физикуса. — СНБр. 13446 од 13-IX-1932 год.

у гимназији у Плевљима:

за сталног хонорарног наставника, Александра Лукомског, хонорарног наставника од часа исте гимназије, — СНБр. 5297 од 5-VIII-1922, год.

у гимназији у Пожаревцу:

за привремену предметну учитељицу, Десанку Девић, свршену ученицу филозофског факултета, — СНБр. 10688 од 12-IX-1922 год.

у гимназији у Пожези:

за привремене предметне учитеље: Вукосаву Новаковић, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 8499 од 14-VII-1922 год. и Часлева Гавриловића, сталног хонорарног наставника исте гимназије и апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 12369 од 30-VII 1922 године.

за школског лекара, Д-р Живојна С. Миленковића, средњег лекара. — СНБр. 13743 од 13-IX-1922 год.

у гимназији у Призрену:

за привремену предметну учитељицу, Милојку Гајићеву, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 8449 од 14-VII-1922 год.

у гимназији у Приштини:

за привременог предметног учитеља, Брсту Ј. Љумовића, сталног хонорарног наставника исте гимназије, — СНБр. 9251 од 30-VI-1922 год.

за школског лекара, Д-р Петра Коштића. — СНБр. 11557 од 24-VIII-1922 год.

у гимназији у Сеници:

за привремене предметне учитеље: Борђа Лазиног, сталног хонорарног наставника исте гимназије и апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 11302 од 5-VIII-1922 год. и Стевана Ковачевића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 9894 од 14-VII-1922 год.

у гимназији у Скопљу:

за привременог предметног учитеља, Михаила Живковића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 11848 од 21-VIII-1922 год.

за школског лекара, Д-р Јакова Л. Брика, санитарског пуковника, — СНБр. 13389 од 16-IX-1922 год.

за привремену учитељицу вештина, Марију Кредову, — СНБр. 14006 од 16-IX-1921 год.

у гимназији у Смедереву:

за привремене предметне учитеље: Николу Илића, сталног хонорарног наставника исте гимназије и апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 9886 од 10-VII-1922 год. и Ређу Тасића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 12945 од 15-IX-1922 год.;

у гимназији у Сомбору:

за привременог предметног учитеља, Милана Кривића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 9527 од 17-VIII-1922 год.;

у гимназији у Суботици:

за привременог предметног учитеља, Павла Завадовског, бившег професора у Русији, — СНБр. 13682 од 15-IX-1922 год.;

у гимназији у Ужциу:

за школског лекара, Др. Авдарију Иполитовића-Волчкова, — СНБр. 13113 од 7-IX-1922 год.

у гимназији у Уљцињу:

за привремену предметну учитељицу, Падежду Петровић, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 11625 од 15-VIII-1922 год.;

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИВЛИОТЕКА

у женској гимназији на Цешињу;

за школског лекара, Др. Нешка Радовића, — СНБр. 10925 од 28-VII-1922 год.;

у гимназији у Чачку:

за хонорарниг наставника од одржаног часа, Живојина Алексића, свештеника, — СНБр. 15158 од 25-IX-1922 год.;

у гимназији у Цомбољи:

за привремене предметне учитеље: Радована Меденицу, дипломираног студента филозофије, — СНБр. 11973 од 18-VIII-1922 год, и Савету Крстић, апсолвирану студенткињу филозофије, — СНБр. 8500 од 10-VII-1922 год.

за привременог учитеља вештина, Јосифа Линстера, дипломираног наставника музике, — СНБр. 10032 од 11-IX-1922 год.

у гимназији у Шапцу:

за привремену предметну учитељицу, Олгу Мењшову, бившу наставницу у Русији, — СНБр. 11973 од 18-VII-1922 год.;

за школског лекара, Др. Живка Миладиновића, лекара среза поцерског, — СНБр. 11087 од 1-VIII-1922.

у гимназији у Шшину:

за привременог предметног учитеља, Завишу Михаиловића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 9787 од 22-VI-1922 год.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете разрешио је од наставничке дужности:

Благоја Миљковића, привременог предметног учитеља гимназије у Сенти, — СНБр. 14171 од 16-IX-1922 год.;

Љубицу Миленковић, привремену предметну учитељицу гимназије у Крушевцу, — СНБр. 14067 од 16-IX-1922 год.;

Светолика Пошћана, привременог учитеља вештина гимназије у Великој Кикинди, — СНБр. 13917 од 14-IX-1922 год.;

Добрилу Павловићку, привремену предметну учитељицу гимназије у Јагодини, — СНБр. 13829 од 14-IX-1922 год.;

Властимира Јанковића, привременог предметног учитеља гимназије у Куманову, — СНБр. 13601 од 12-IX-1922 год.;

Босиљку Јовановић, привремену предметну учитељицу гимназије у Параћину, — СНБр. 13335 од 14-IX-1922 год.;

Милицу Павићевићеву, привремену учитељицу вештина гимназије у Великом Градишту, — СНБр. 13326 од 1922 год.;

Велишу Вујачића, приврем. предметног учитеља гимназије у Пожаревцу, — СНБр. 13215 од 7-IX-1922 год.

Јелену Боровић, привремену предметну учитељицу II женске гимназије у Београду, — СНБр. 13073 од 6-IX-1922 год.

Ружицу Милуновићеву, приврем. предметну учитељицу реалке у Лесковцу, — СНБр. 12707 од 8-IX-1922 год.

Чичу Силвестера Боначи, приврем. учитеља вештина гимназије у Скопљу, — СНБр. 12426 од 31-VIII-1922 год.

Десанку Младеновић, приврем. предметну учитељицу гимназије у Валевоу, — СНБр. 12376

Милоја Милутиновића, приврем. предметног учитеља гимназије у Прилепу, — СНБр. 12237 од 30-VIII-1922 год.

Фому Гајдукевића, приврем. предметног учитеља гимназије у Штиту, — СНБр. 12066 од 28-VIII-1922 год.

Миодрага Рајчића, привременог предметног учитеља гимназије у Алексинцу, — СНБр. 11801 од 17-VIII-1922 год.;

- Радмилу Манојловић, привремену предметну учитељицу женске гимназије у Новом Саду — СНБр. 11537 од 15-VIII-1922 год.;
- Радмила Димитријевића, привременог предметног учитеља гимназије у Чачку, — СНБр. 10734 од 24-VII-1922 год.;
- Александра Петровића, привременог предметног учитеља гимназије у Новом Пазару, — СНБр. 10165 од 10-VII-1922 год.;
- Стевана Самуилова, хонорарног наставника од часа гимназије у Џомбољу, — СНБр. 15049 од 27-IX-1922 год.;
- Јелицу Павићевић, сталну хонорарну наставницу гимназије у Подгорици, — СНБр. 23-IX-1922 год.;
- Андрију Биценка, сталног хонорарног наставника гимназије у Великом Бечкереку, — СНБр. 13827 од 14-IX-1922 год.;
- Властимира Фрајмана, сталног хонорарног наставника гимназије у Великој Кикинди, — СНБр. 13826 од 14-IX-1922 год.;
- Павла Никољског, сталног хонорарног наставника гимназије у Пећи, — СНБр. 13484 од 2-IX-1922 год.;
- Д-р Семена Новицког, школског лекара гимназије у Пећи, — СНБр. 13446 од 13-IX-1922 године,
- Стојана Миливојевића, хонорар. наставника од часа гимназије у Краљеву, — СНБр. 13324 од IX-1922 год.
- Д-р Глигорија Лукашевића, школског лекара гимназије у Ужицу, — СНБр. 13110 од 7-IX-1922 год.
- Василију Б. Гроздановић, сталну хонорар.наставницу гимназије у Битољу, — СНБр. 13012 од 7-IX-1922 год.
- Јелену Вукчевић, сталну хонор. наставницу гимназије у Кавадару, — СНБр. 12421 од 13-IX-1922 год.
- Ивана Бакалова, сталног хонорар. наставника гимназије у Аранђеловцу, — СНБр. 11975 од 17-VIII-1922 год.
- Д-р Милава Пецића, школског лекара I мушке гимназије у Крагујевцу, — СНБр. 11144 од 18-VIII-1922 год.
- Ахмета Ташира, сталног хонорарног наставника гимназије у Тетову, — СНБр. 11804 од 18-VIII-1922 год.;
- Марка Радосављевића, хонорарног наставника од часа гимназије у Сомбору, — СНБр. 11730 од 16-VIII-1922 год.;
- Николу Шубу, сталног хонорарног наставника гимназије у Ђилану, — СНБр. 11604 од 28-VIII-1922 год.;
- Василија Брилијантова, сталног хонорарног наставника гимназије у Тетову, — СНБр. 11501 од 14-VIII-1922 год.;
- Сергија Пиотровског, сталног хонорарног наставника гимназије у Колашину, — СНБр. 11496 од 7-VIII-1922 год.;
- Боривоја Радосављевића, сталног хонорарног наставника гимназије у Неготину, — СНБр. 10982 од 24-VII-1922 год.;
- Трифуна Павловића, сталног хонорарног наставника гимназије у Шапцу, СНБр. 10579 од 20-VII-1922 год.;
- Ђорђа Пејановића, професора гимназије у Врању, — СНБр. 9893 од 7-VIII-1922 год.;
- Др. Драгутина Стојановића, школског лекара гимназије у Ресну, — СНБр. 9715 од 8-VII-1922 год.;
- Жану Миловановић, сталну хонорарну наставницу гимназије у Крушевцу, — СНБр. 14222 од 18-IX-1922 год.;
- Др. Јосифа Маржика, школског лекара гимназије у Краљеву, — СНБр. 14289 од 19-IX-1922 год.
- Антонина Мислика, сталног хонорарног наставника гимназије у Чачку, — СНБр. 14180 од 16-IX-1922 год.

ОСНОВНА НАСТАВА

ПОСТАВЉЕЊА

МИ

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете од 19 септембра ове године постављамо:

у учишљској школи у Јагодина:

за професора, Александра Јорговића, секретара Министарства Просвете.

На предлог Нашег Министра Просвете од 27 септембра ове године, постављамо:

у учишљској школи у Јагодина:

за управитеља I класе, Михаила Ђ. Миладиновића, директора и професора гимназије
у Великом Градишту.

На предлог Нашег Министра Просвете, постављамо:

у женској учишљској школи у Београду:

за професора, Јована Миодраговића, професора у пензији;

у учишљској школи на Даниловом Граду:

за суплента под уговором, Марију Никифорову, привремену предметну учитељицу
исте школе.

Наш Министар Просвете нека изврши ове указе.

АЛЕКСАНДАР I, с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић, с. р.

ПЕНЗИОНИСАЊА

МИ

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете решили смо и решавамо:

да се Милош Милошевић, управитељ учитељске школе у Јагодина, стави у стање
мира, с пензијом која му припада према годинама службе.

Наш Министар Просвете нека изврши овај указ.

27 септембра 1922 год.

Београд.

АЛЕКСАНДАР I, с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић с. р.

РУСКЕ ШКОЛЕ

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Одељење за Средњу Наставу

СНБр. 10487

18—VII—1922 године

у Београду.

ДРЖАВНОЈ КОМИСИЈИ ЗА РУСКЕ ИЗБЕГЛИЦЕ

у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца

у Београду.

Према извештају свога изасланика за преглед руских школа у нашој Краљевини, Господин Министар Просвете одлучно је да предложи Вишем Савету Државне Комисије за руске избеглице: да Кримски Кадетски Корпус одмах раздели у два корпуса и да се, преко Министарства Војног, одмах постара да сваком од њих нађе подесне зграде у ком било од културних градова у Краљевини. Како је Кримски Корпус састављен из Владикавказког и Полтавског Корпуса који се ни до данас нису слили у једну органску целину, деоба ће се извршити на споменутој основи. Кад она буде изведена, Владикавказки Корпус зваће се: Други руски кадетски корпус, а Полтавски — Трећи руски кадетски корпус (корпус у Сарајеву добиће званично име: Први руски кадетски корпус).

Министарству Просвете част је о предјем известити Државну Комисију ради знања и управљања.

По наредби Министра Просвете,
Начелник

Одељења за Средњу Наставу,

Т. Радивојевић, с. р.

VII

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Одељење за Средњу Наставу

СНБр. 10485

18—VII—1922 године

у Београду.

Господин Министар Просвете по резерату свога изасланика, одређеног за преглед рада руских кадетских школа у нашој Краљевини, одлучно је:

1. да се овим ученицима руских кадетских школа који су ове године свршили седми разред, т. ј. који су положили прописне испите из тог разреда, а вољни су продужити учење

у руским војним школама, изда сведоџба да су свршили кадетски корпус. У њој ће бити обележено да она вреди само за руске војне школе. Министарство Просвете известиће о овом све универзитете у Краљевини;

2. за оне пак ученике који су свршили седми разред и који желе продужити учење у једном од наших државних Универзитета, да се у сваком кадетском корпусу отвори осми разред како би се ученицима дала прилика да се у току од 1922/3 школске године спреме за матуру. Матура ће се полагати пред министарским изаслаником према правилима, прописаним за државне гимназије и реалке у Краљевини.

Министарству Просвете част је о предњем извести ради знања и управљања.

По наредби Министра Просвете,
в. д. Начелника

Одељења за Средњу Наставу,
Ј. Кангрга, с. р.

Достављено:

1. Државној Комисији за руске избеглице — Београд.
2. Деканату Филозофског Факултета — Скопље.
3. Деканату Правничког Факултета — Суботица.
4. Ректорату Универзитета — Загреб.
5. " " Београд.
6. " " Лубљана.

VIII

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Одељење за Средњу Наставу

СНБр. 11344

5—VIII—1922 године
у Београду.

ВИШЕМ САВЕТУ ДРЖАВНЕ КОМИСИЈЕ ЗА РУСКЕ ИЗБЕГЛИЦЕ
у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца

у Београду.

Завршни испити (матура) у Харковском Женском Институту у Новом Бечеју и у Донском Женском Институту у Белој Цркви дали су, према реферату министарског изасланика, г. Радована Кошутића, професора београдског универзитета, добре резултате. Институту су сами отворили VIII-ми разред и спремили своје ученице како из латинског језика тако и из других предмета који се на матури полажу. Зато сам одлучио да се ученицама Харковског и Донског Института, које су положиле матуру, могу издати наше државне сведоџбе које ће, поред испитне комисије, потписати и г. Кошутић, као министарски изасланик. Сведоџбе ће добити ове ученице:

а) Харковског Института:

1. Грабе Олга	6. Котек Александра
2. Грабе Софија	7. Мајђушенко Татјана
3. Јегорова Надежда	8. Мајндорф Марија
4. Јелачич Ирина	9. Самојлович Олга
5. Колосова Зоја	10. Таубер Катарина
	11. Хозицова Ирина.

б) Донског Института :

1. Абрамова Надежда	3. Донскова Зоја
2. Бурлакова Татјана	4. Маркова Вера
5. Соколовскаја Прива.	

Министарство скреће пажњу Вишег Савета да ће се од 1922/3 школске године матура у свима руским средњим школама вршити само по прописима Краљевине.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

IX

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Одељење за Средњу Наставу
СНБр. 10735
22—VII—1922 године
у Београду.

ГОСПОДИНУ МИНИСТРУ ПРОСВЕТЕ

Београд.

Према решењу Господина Министра Бр. 8011 од 10. јуна, отишао сам да као изасланик Господина Министра присуствујем испитима у Харковском Девојачком Институту у Новом Бечеју.

Решењем Г. Министра одређен сам био за комерцијално одељење. Али како на комерцијални одсек долазе само ученице које су свршиле шест разреда овога Института, сматрао сам за потребно да обиђем и присуствујем предавањима у класама, да бих на тај начин имао тачна обавештења какву предспрему имају ученице комерцијалног одсека.

Та би предспрема била довољна кад би се настава географије у Институту проширила озбиљнијим и детаљнијим изучавањем политичке географије Југославије и нешто више географије западне Европе. А затим, јачим и стручнијим изучавањем српског језика.

Свршене ученице комерцијалног одсека упућене су, бар за сада, да се уопште у нашој земљи, а незнање наше националне географије и државног језика онемогућава им да се уопште ни код државних надлештава ни код многих озбиљнијих трговачких институција, што је штета и за њих, јер по свом савесном раду у школи обећавају бити добре и употребљиве раденице.

Ако предлог, који ниже наводим, не би излазио из круга моје дужности, мишљења сам да би Харковском Институту требало делегирати једног стручног наставника за географију и једног наставника за српско-хрватски језик.

Настава на комерцијалном одсеку трајала је ове школске године свега шест месеца, са 37 часова недељно, без домаћег рада и обухватала је ове трговачке предмете: Руско и српско књиговодство, Руску трговачку кореспонденцију, Трговачку рачуницу и Науку о трговини.

Предмети су били пређени у доста скраћеном обиму, без много практичних радњи и са већом пажњом поклоњеној теорији предмета, што би свакако требало урадити обратно. Ипак успех на испитима показао је да је и од стране наставника и од стране ученица уложен врло велики труд. Нарочито ваља истаћи успех у Трговачкој рачуници (наставник г. Владимир Слатвински) и Српском књиговодству (наставник г. Славо Стајић). Том успеху припомогао је несумњиво и врло мали број ученица — свега осам. (Две ученице су раније напустиле курс).

Поред свега тога лепог успеха, мислим да би програме из предмета, који се већ предају, требало проширити и детаљисати, нарочито појачати практичан рад, увести колективан компоарски рад. А сем тога у наставни план неизоставно унети Српску трговачку кореспонденцију, Економску географију и Науку о роби. Без ових предмета стручно трговачко образовање је врло крње, а могућност успешног рада свршених ученица курса врло сужена.

На завршетку овог извештаја ја бих био слободан да поново ударим гласом на апсолутну потребу јачег практичног рада, да не би и наредне школске године били принуђени да на завршном испиту дају задатке, који се једначе са најлакшим школским задацима у току године. (На пример: Из Руског књиговодства ученице су имале да изврше књижење свега по једног простог случаја; а из Руске кореспонденције свега по једно сасвим обично трговачко писмо).

Судећи по труду наставника и ученица, верујем да ће се и такав увећан програм моћи с успехом савладати.

5. јула 1922.

Београд.

Учтив

Иван Р. Димитријевић,
професор Држ. Трговачке Академије.

X

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Одељење за Средњу Наставу
СНБр. 11540
10—VIII—1922 године
у Београду.

РУСКО-СРПСКОЈ ГИМНАЗИЈИ

у Београду.

На основу реферата који ми је поднео мој изасланик, г. Рад. Кошутић, професор београдског универзитета, одобравам:

1. да се у Руско-српској гимназији отвори ове године осми разред;
2. да данашњи шести разред буде седми, а данашњи седми да буде осми;
3. да се у шести разред приме нови ученици, како би се и он попунио;
4. да се први и други разред гимназије, којима управља и које изражава Сверуски Савез Градова, сједине с Руско-српском гимназијом и да дођу под њену управу, а Савезу да се остави само финансијски део. У случају да Савез на то не пристане, гимназија ће отворити свој I и II разред;
5. да се од V-ог разреда, ако буде потребно, уведе би-фуркација и дв се виши разреди поделе на реалне и класичне;
6. на матури наредне школске године допустиће се ученицима да полагају испите или по програму који вреди за реалке или по програму који вреди за гимназије.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

XI

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Одељење за Средњу Наставу

СНБр. 11538.

10—VIII—1922 год.

у Београду.

ДРЖАВНОЈ КОМИСИЈИ ЗА РУСКЕ ИЗБЕГЛИЦЕ

у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца

у Београду.

Да би се дала прилика што већем броју руске омладине да се образује у престоници Краљевине, као у средишту њезине просвете и културе, Министарство Просвете осећа потребу да се у Београду отвори руска велика средња школа која ће уједно послужити и као образац другим руским школама истог типа. За овај циљ оно је изабрало Руско-српску гимназију и одобрило јој да наредне школске године отвори три разреда која су јој не достајала (VIII и I—II); мимо то, Министарство ће се постарати да је стави у што повољније погодбе за рад. На тај начин оно је учинило за овај завод све што је могло. Сад је на Државну Комисију ред да му и она помогне, како би што пре стао на ону висину, на којој Министарство Просвете жели да га види.

Да би се ово постигло, потребно је у први мах двоје:

а) Плата наставничком особљу је бедна. Директор гимназије (с женом и с двоје деце) добија свега 1200 динара месечно, а поједини наставници добијају 20 дин. за час без икаквих додатака и без систематске плате, тако да професор који, рецимо, има 20 часова недељно, прима 1600 динара месечно, и то му је све. При скупоћи престоничког живота, која је из дана у дан све већа, ово је врло мало, и није чудо што има настааника, који се страшно злопате, не могу да се одену, да се исхране и огреју.

б) Број ученика у Руско-српској гимназији скреће на себе нарочиту пажњу. Док у кадетским корпусима има преко 1200 ученика (у Руском Корпусу 317, у Донском 335, а у Кримском скоро 600), у Руско-српској гимназији, која је у престоници и која, користећи се одличним снагама из овдашњих гимназија и универзитета, може дати најсавршенију наставу, има свега — 157 (у пет разреда).

Откуд овако мали број?

Према реферату, који ми је поднео министарски изасланик, г. Радован Кошутић, ово се тумачи једино тиме, што ђачки родитељи, који су већином пука сиротиња, дају децу (а деца без родитеља иду и сама) у оне школе, где је о трошку Државне Комисије обезбеђено потпуно издржавање, а то су: за мушку децу — кадетски корпуси, а за женску — институти. И корпусима и институтима Државна Комисија даје на исхрану и на одело онолико, колико је у њима уписано ученика, другим речима: сваки ученик тих школа обезбеђен је.

С Руско-српском гимназијом је другачије. Њој је Државна Комисија пружила могућност да отвори пансионат на 50 ђака, и у ту сврху даје јој 20,000 динара месечно, тј. 400 дин. по појединца. Отуд су се у школским издацима Државне Комисије добили ови несразмерни бројеви: у јуну месецу о. г. на Руски Корпус потрошено је 181.240 дин., на Донски 191.778, на Кримски 272.390, а на Руско-српску гимназију — 62.000! Ако се узме у обзир да корпуси и институти добијају и друге кредите на посебне потребе, да им је указивана помоћ у повцу и у оделу и из Цариграда, и из овдашњег руског посланства, и да Руско-српска гимназија није ништа добила, биће јасно да је овај завод страшно запостављен, ако

не и саобраћен.

Министарству Просвете подједнако су драга сва руска деца у Краљевини, дакле гимназисти и гимназисткиње исто као и кадети и институткиње, и оно не може допустити да једни уче на рачун других; мимо то, Министарству је добро познато да у овај мах има у најмању руку хиљада руске деце која нису ни у корпусима ни у институтима, већ нека сиrotују у Руско-српској гимназији и по гимназијама Сверуског Савеза Градова, а нека нигде не уче, чекајући да се и за њих отвори довољан број мушких школа грађанског типа, и то с пансионатима, јер, у данашњим приликама, само пансионат може обезбедити учење у школи (у школе војног типа, макар само по спољашњости, као што су кадетски корпуси, многа деца неће да иду и многи родитељи неће да дају у њих своју децу).

С обзиром на све то, скрећем пажњу Државној Комисији да указује пуну помоћ школама грађанског типа исто као што указује кадетским корпусима; а у погледу Руско-српске гимназије, једине руске средње школе, која има право јавности, предлажем:

1. до год се плата наставницима средњих школа у току од три године не изједначи с платом наставника наших гимназија (Реферат проф. Кошугића о ревизији кадетских корпуса, одељак XI), Државна Комисија одредиће плату директору 3000 дина месечно, а наставницима по 30 дина за одржани час;
2. Државна Комисија, према приложеном предрачуну, даће потребан новац да Руско-српска гимназија ове године отвори пансионат за 120 ученика;
3. ако гимназија нађе zgodно земљиште за интернат, Државна Комисија пружиће средства да се на њему подигне интернатска зграда.

Молим Државну Комисију да прими уверење о мом одличном поштовању.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

III

XII

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Одељење за Средњу Наставу
СНБр. 11539
10—VIII—1922 године
у Београду.

ВИШЕМ САВЕТУ ДРЖАВНЕ КОМИСИЈЕ ЗА РУСКЕ ИЗБЕГЛИЦЕ
у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца
у Београду.

Према реферату Министарског изасланика, г. Радована Кошугића, професора београдског универзитета, о руским женским институтима: Харковском у Новом Бечеју и Донском у Белој Цркви, као и о Руско-српској женској гимназији (с интернатом) у Великој Кикинди, одлучио сам:

1. Да се оба женска института подигну на ступањ осморазредне женске гимназије и да им се, исто као и женској гимназији у В. Кикинди која ће тако исто бити осморазредна, да право матуре по прописима који вреде за средње школе у Краљевини.

2. За наставни план у споменутих школама вредеће тачке IV, V и VII реферата проф. Кошугића о ревизији кадетских корпуса. По њему ће се школе управљати и у другим тачкама које се и на њих односе.

3. Ученице VIII-ог разреда у тим школама изјавиће у почетку школске године да ли желе матурирати. Па како је број ученица VIII-ог разреда за сад уопште мали, оне које

желе полагаги испит зрелости, упутиће се у Беду Цркву, и у Донском Институту учиће VIII-ми разред и полагаће матуру. Оне пак ученице, које изјаве да не желе ићи на матуру, упутиће се у Нови Бечеј, у Харковски Институт, где ће се за једне отворити курсеви књиговодства и рачуноводства, и за друге — школа кројења, ручног рада и примењених уметности. И курсеви и школа морају стајати на сувременој висини; испити у њима полагаће се пред стручним министарским изасланицима и комисијама, које ће и дипломе потписати.

4. Кројење и ручни рад предаваће се и иначе у сва три завода, и то у толиком обиму да свака ученица зна сама себи скројити и сашити све што јој је потребно.

5. Све три школе отвориће, свака у својој средини, курсове за кување, и ни једна ученица која није прошла кроз њих и није научила овај посао, не може добити диплому да је школу свршила.

6. Сва три женска завода о којима је реч, имаће право да од ове школске године примају до 20% српских девојака у школу и у интернат. Родитељи сваке Српкиње плаћаће месечно онолико, колико школу стаје издржавање једне ученице Русиње. О овом примању и осуми коју је потребно платити за учење и за издржавање, школа ће обавестити нашу јавност.

7. Плата наставничком особљу, као и плата управитељкама, у све три школе изједначаће се у току од три године с платом наставника наших средњих школа, дакле увећавање се за 33% годишње (Реферат проф. Кошутића, тачка XI).

Ове моје одлуке Виши Савет саопштиће одмах управама Харковског и Донског Института и управи Руско-српске женске гимназије у В. Кикинди.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

XIII

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Одељење за Средњу Наставу
СНБр. 14705
16—IX—1922 године
у Београду.

МИНИСТАРСКОМ САВЕТУ.

Да би се обезбедио успех руских школа и да би се могао водити стручан надзор, част ми је замолити Министарски Савет да изволи решити да све руске школе у Краљевини и све установе које њима управљају, па и Виши Савети Државне Комисије за руске избеглице, у наставном погледу, потпадају под ресор Министарства Просвете.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

Министарски Савет на седници својој од данас усвојио је предњи предлог Господина Министра Просвете.

19 септембра 1922 год.
у Београду.

Заступник Председника Министарског Савета,
Министар Унутрашњих Дела,
К. Л. Тимоотијевић, с. р.
(Долазе потписи свих Министара).

Напомена. Ова одлука Министарског Савета саопштена је Вишем Савету Државне Комисије за руске избеглице „ради знања и саопштења свима установама које спадају под њен ресор“.

XIV

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Одељење за Средњу Наставу

СНБр. 14448
16—IX—1922 године
у Београду.

Професора београдског универзитета, д-ра Радована Кошутића, који је извршио ревизију руских школа у Краљевини, одређујем да у Министарству Просвете буде референт за руске школе. За овај рад г. Кошутић, по својој доброј вољи, неће примати никакве награде.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић, с. р.

XV

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Опште Одељење

ПБр. 6637
14—X—1922 год.
у Београду.

УРЕДНИШТВУ „НАШЕГ ЛИСТА“

у Београду.

Да би наш језик што више омилио руској деци, која се уче у руским школама у Краљевини, одлучио сам да се *Наш лист*, који издаје Министарство Просвете, шаље бесплатно:

I. По двадесет примерака:

1. Руско-српској гимназији у Београду;
2. Донском Кадетском Корпусу у Билећи (Херцеговина);
3. Кримском Кадетском Корпусу у Белој Цркви (Банат);
4. Руском Кадетском Корпусу у Сарајеву (Босна);
5. Харковском Женском Институту у Новом Бечеју (Банат);
6. Донском Женском Институту у Белој Цркви (Банат);
7. Руско-српској женској гимназији у В. Кикинди (Банат).

II. По десет примерака школама Сверуског Савеза Градова:

1. Руској реалној гимназији у Литији (у Словеначкој);
2. Руској реалној гимназији у Новом Саду;
3. Руској реалној гимназији у Земуну;
4. Руској реалној гимназији у Загребу;
5. Руској нижој гимназији у Панчеву;
6. Руској нижој реалци у Београду;
7. Руској нижој реалци у Ердег-Новом;
8. Руској основној школи у Сарајеву.

III. Школама прве групе слаће се примерци поштом, свакој школи засебно, а примерци, намењени школама друге групе, слаће се Сверуском Савезу Градова (улица Милоша Подерца, бр. 23), у Београду, па ће их Савез сам разашилати.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић, с. р.

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
 Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
 Одељење за Средњу Наставу
 СНБр. 17017
 16—X—1922 године
 у Београду.

СВЕРУСКОМ САВЕЗУ ГРАДОВА, УЛИЦА МИЛОША ПОЦЕРЦА, БР. 23
 у Београду.

На основу реферата свог изасланика за руске школе, г. Радована Кошутића, професора Београдског Универзитета, о средњим школама које издржава Сврвуски Савез Градова, одлучујем :

I. Школе Сврвуског Савеза Градова, и то :

1. Руска реална гимназија у Литији (у Словенацкој);
2. Руска реална гимназија у Новом Саду;
3. Руска реална гимназија у Земуну;
4. Руска реална гимназија у Загребу;
5. Руска нижа гимназија у Панчеву;
6. Руска нижа реалка у Београду;
7. Руска нижа реалка у Ерцег-Новом — имају сва права државних средњих школа

у Краљевини.

II. Реалке и гимназије с вишим разредима, ако су осморазредне, имају право матуре, која ће се полагати пред министарским изаслаником по прописима који вреде за средње школе у Краљевини.

III. Наставни план је исти као у државним школама с додатком руских националних предмета: руског језика и књижевности, историје и географије Русије.

IV. До год не буде израђен наставни план за све руске школе у Краљевини, школе ће се управљати према тачкама IV, V и VII Реферата проф. Кошутића о ревизији руских кадетских корпуса. За њих ће вредити и друге тачке истог реферата у колико се могу и на њих односити.

V. Школе почињу и завршују рад онда кад и државне школе; систем оцена је исти као и у нашим школама.

Молим Сврвуски Савез Градова да прими уверење о мом одличном поштовању.

Министар Просвете,
 Св. Прибићевић, с. р.

Т Р И Г Е Н И Ј А

Када год дође прилика да говорим или пишем о гениалном Леонарду да Винчи, о Микел Анџелу, и о Рафаелу, мене обузму два подједнако јака, али по свом карактеру разнолика осећаја. С почетка осећам неку јаку нелагодност, скоро неки терет; питам се: где ти је она дубина мисли која је потребна да достојно говориш о таким генијима? Но у исти мах ми се душа пуни и радошћу и гордошћу, јер ми пада на ум мисао да су ти људи, и ако су генији, ипак синови наше земље, да су умешени од истога теста од кога смо сви ми, да су и они људи. Тада ми дође жао што ми је и време кратко и простор ограничен, те не могу довољно да кажем и говорим о тим генијима.

I

ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИ

Леонардо да Винчи (1452—1519) био је незаконити син нотариуса из места Винчи, близу Флоренције, и сељачке девојке Катарине. Дед Леонардов је желео и захтевао да детињи отац, а његов син, прекине везе са сељакињом, и да се ожени грађанском девојком. Син га је послушао; али је дете узео себи и васпитао га у својој породици, а матер његову Катарину је обезбедио. Изгледа да је она убрзо затим умрла, јер даље нема о њој нигде спомена.

Ван сумње је да је Леонардо своју гениалност наследио од сељанке матере а не од оца нотариуса, јер је његов отац имао око десеторо законите деце, код које није било ни трага од какве даровитости. Леонардов дар, међутим, и његове способности биле су до чудноватости разноврсне. Он је био гениалан сликар, велики вајар и необичан архитект-градитељ. То још није све. Леонардо није гледао у својој уметности главну садржину свога живота и главну своју задаћу. Најближи његови пријатељи и одани његови ученици су му увек пребацивали да се и сувише мало бави уметношћу. Леонарда су више занимала научна питања, тајне природе, и њима је рађе посвећивао своје умне силе и своје време. Он се бавио математиком, механиком, физиком, хемијом, анато-

мијом, хидротехником и астрономијом. Он није био тек површан зналац свих тих наука, него их је темељно познавао. Учинио је доста научних открића и техничких изума.

Уз то је Леонардо био искусан и вешт војни инжењер: лио је топове и ђулад. Копао је канале и сушио мочваре. Да буде слика о множини и разноликости његових способности и занимања потпуна, спомињемо и то да је имао и придворну службу код миланског управника херцога Сфорце. Био је дворски певач и песник. Леонардо је састављао врло лепе песме. Одмах их је и компоновао и певао као оперски певач, пратећи сам своју песму на музичком инструменту који је сам измислио и направлио.

Уза све те способности био је дивна лица и стаса. Био је висок и необично јак; одважан јахач, стрелац поуздане руке и ока, пливач без умора.

Поред тих својих дарова био је Леонардо упоран и неуморан на послу. У његовој радионици је стајао на видном месту натпис: *Nulla dies sine linea* — нека не прође дан без рада, без крока напред. Леонардо је, ма куда ишао, и ма где био, било на шетњи, дворској игранци или на путовању, носио вазда уза се албум за цртеже и у њега је цртао сваку интересантну ситницу коју је ма где опазио. Носио је и бележницу, у коју је уписивао своје мисли. Његов је ум неуморно радио. Бавио се често са пет, седам, десет питања и послова одједном. Леонардов геније је био у главном геније дубоке истраживачке мисли. Дух му није био таласан страстима, био је узвишеног мира, скоро хладан. То је био онај снежни Монблан што уздигнут високо над земном површином заслепљује очи блистањем своје ледене главе.

* * *

Када је Леонардо шта радио, — коју слику, скулптуру и слично — он је то радио помно и дуго, каткад по неколико година. Због тога и није имао много радова, а што је имао, није добро прошло. Његову знамениту Миланску статуу, која је представљала кнеза Сфорцу на коњу, и која је била саливена прво од гипса, да се тек после салије од чега тврђег, разбила је и раздробила побеснела светина, те је за увек пропала. Знаменити његов картон којим се хтео да такмичи са Микел Анџелом изгубио се и пропао је без трага. Од његове чувене слике *Тајна Вечера* сачували су се до данас тек неки јадни трагови. Ту је слику сликао на зиду новим, својим начином, но она се почела да љушти — боје се наине подлупљивале још за његова живота. Срећа је што је млади Рафаел начинио од ње копију.

Последње године свога — у главном скиталачког — живота, провео је Леонардо у Француској, где му је велики поштовалац његов, краљ

Фрања, поклонио дворац. Стога се сразмерно највише Леонардових слика налази у Француској. У Паризу, у Лувру, има посебна Леонардова сала, где су изложене његове слике: *Мона Лиза (Љоконда)*, *Јован Крститељ*, *Бахус*, *Свешта Породица* и *Мадона у Шишљи*.

Највећу пажњу привлачи на себе прва од тих слика. Мона Лиза је била жена неког Флорентинца по имену Љокондо. Леонардо је неколико година радио њену слику, па како није био задовољан својим радом, понео ју је у Француску, где је и остала.

О томе с каквом је вештином та слика рађена, нећемо говорити. Сликарска техника је у Италији дошла до свога врхунца наскоро после Ђота. Код ове слике је важна идеја, психологија, душа уметности. На чему се зауставља пажња свију код *Мона Лизе*?... На изразу њена лица, на неком загонетном, једва тек приметном осмеху.

Кад се пажљиво загледате у сва лица редом на Леонардовим сликама у Лувру, наћи ћете на сваком тај исти осмех. Мона Лизин је осмех на Баховим уснама и у младога Јована Крститеља. Он је на свим лицима у *Свештој Породици* и на слици *Мадона у Шишљи*. Они што су знали Леонардову матер Катарину, веле да је Мона Лизин осмех њезин осмех. Веле да се лепа Катарина није никад смејала, већ да је са тим осмехом на устима гледала људе свугде, и код куће на селу, и у граду на пијаци, и у цркви.

То је био и Леонардов осмех: осмех његове душе, и израз његова одношаја према људима и према свету. Има једна кажа о два велика филозофа древне Грчке, о Хераклиту и Демокриту, која вели да је Хераклит размишљајући о људском животу плакао, а Демокрит да се смејао. Хераклит се бунио, негодовао, туговао, Демокрит се смејао како се само мудрац може смејати неразумности, глупости и несташности дечјој.

Има нека веза и сродност између Демокритова смеха и Леонардова осмеха. Мудрацу уметнику је било јасно како би људски живот могао бити леп, разуман и пун радости, а пред очима му је био живот какав су људи направили: гадан, несмислен, ругобан. Када је таки живот гледао нови Хераклит-Микел Анђело, он је падао у јарост, цептио је од срџбе. На својој слици *Страшни суд* насликао је Микел Анђело Христа како мрко, као страшна бура, гледа на мрску гомилу.

У души мирног и леденог Монблана нема места ни срџби ни гневу. Демокрит-Леонардо гледа са висине своје мудрости са осмехом, тугом и презиром на људску глупост и ругобу. Ту је, ако хоћете, она нит по којој се може доћи до разумевања највећег дела Леонардова, *Тајне вечере*. Зашто се Леонардо латио да слика баш тајну вечеру? Зашто није узео други који догађај из живота Христовог за предмет свога рада? Зашто је баш у ту слику уложио сву снагу свога генија? Шта је Леонардо хтео њоме да каже?

* * *

Слика *Тајна вечера*, или, боље рећи, њени остатци, налазе се у Милану. Са трга на коме је знаменита Миланска катедрала, води на периферију града дуга улица, *via Dante*. У тој улици има један стари, мали мушки манастир, назван *Maria della Gracie*. У томе манастиру, у трапезарији монашкој, насликана је дуж целог горњег дела једног зида *Тајна вечера*. Рађена је на малтеру којим је зид олепљен. Слика изгледа овако: Велика дворана — горница. У позадини има три прозора. Кроз њих се види далеко перспектива предела. Напред је дуг сто. За столом седе апостоли и Христос, сви лицем окренути према гледаоцу. Шесторица су с десна учитељу, а шесторица с лева. Христос је спустио главу мало на страну, скоро да је затворио очи, а руке му леже раширене на столу. У дубоким је и тешким мислима, као да ређа у успомени све три године свог живота са ученицима и као да упоређује све чега се сећа са оним што ће настати кад изађу из те горнице.

Христос је, по еванђелским речима, рекао апостолима: — „Један од вас ће ме издати“. Христос је међу оним хиљадама које су га слушале изабрао дванаесторицу. Њих је нарочито приближио себи. Три године им је откривао своје срце и, на крају: — „један од њих ће га издати“. Баш од њих! Хераклит би ту заплакао. Микел Анђело би се револтирао. Демокрит би се горко засмејао. Преко Леонардова лица је јаче но икад прелетео његов осмех.

Када је подивљала светина камењем разбијала статуу Сфорце коју је Леонардо салио од гипса, стајао је он, окружен ученицима, у дну трга и ћутке гледао како руља руши гениално дело. Потресени ученици су такође ћутали. Када су се вратили кући, сео је Леонардо за своје рачуне и задубио се у посао. Ученици сада нису могли више да издрже, пришли су му са речима:

— Опрости, учитељу, што те бунимо у послу. Но реци како можеш да радиш? За кога радиш?... Шта је малочас учинила светина на тргу са твојим милим дететом?

— Па светина зато и јесте, одговорио је Леонардо са својим обичним осмехом. Она уме једино да руши и ломи, као што луда деца ломе своје играчке. А ми? Ми смо позвани да стварамо, да дижемо светину. Латимо се, дакле, у миру својих послова.

То је рекао, и задубио се у рачуне.

Леонардо као да хоће својом сликом *Тајна вечера* да каже:

— Овде не разбија сурова гомила статуу од гипса, него један од њих разбија живу Истину, издаје је. А Истина и види то и зна то, па опет, мирно иде даље, за својим послом.

— Идите и ви — каже Леонардо гледаоцима слике — хришћанима и нехришћанима, вернима и невернима, — идите на послове Вечне

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Истине. Радите их и онда кад вам ближњи ваши разарају ваш труд, а вас када издају. Њихово је да чине то, а ваше је да стварате.

Ту, као што видимо, немамо више посла са тајном лепоте тела, твари, материје, као у делима старе грчке уметности. Овде је пред нама узвишенија тајна: тајна лепоте духа, лепоте личности.

МИКЕЛ АНЂЕЛО

Чини се да је личност Леонарда да Винчи неизмерно висока, да му је гениалност исто тако велика. Спрам њега смо ми, обични људи, као кртичњак спрам Монблана. Али кад упоредите Леонарда да Винчи са Микел Анђелом, видећете ово: колико је Леонардо над нама, толико је Микел Анђело над њим. И при томе ћете осетити да ни Микел Анђело није још на врхунцу силе и лепоте људског духа, да човек може бити још виши, још гениалнији. Наслутите како су неизмерно велике и лепе људске силе и способности.

Микел Анђело је био потомак старе аристократске куће Буанароти, која је у његово време била много посрнула. Родио се 1475 године, а умро је у својој 88 години — 1564. Лични живот Микел Анђела је био врло жалостан. Почео је да страдава још пре свога рођења. Кратко време пре но што ће се Микел Анђело родити, јахала је једном његова мати са оцем по планини. Коњ јој се од нечега поплашио и дао се у дивљи бег. Мати је испала из седла, али јој је нога остала у стремену и коњ ју је дуго вукао за собом. Може се мислити шта је било са дететом у утроби. Микел Анђело се родио унакажен. У четрнаестој његовој години ударио га је његов школски друг Торицијани из зависти тако силно песницом по носу, да му га је спљоштио, те је Микел Анђело за сав век добио нос као у црнца. Геније уметности и страсни љубитељ лепоте био је све друго само не леп човек. До дубоке своје старости није осетио срећу од узајамне љубави. Његова душа се није сунчала на зракама женске љубави.

Као ватрен родољуб, дочекао је Микел Анђело да види како по његовој милој Фијоренци туђин жари и пали. Последњи изданци куће Медичи нису били налик на свог великог претка Козима. Народ их је прогнао, а тирани ситне душе су позвали у помоћ туђина, француског краља Карла, који се њиховом помоћи домогао власти над лепом и поносном Фијоренцом. Микел Анђело је морао да бега. Остали становници, развраћени последњим Медичима, остали су у граду, где су се забављали и бестидно пировали са француским окупаторима.

На крају је Микел Анђело, и као уметник, све до смрти више патио, више се разочаравао од свог стваралачког рада, него што је уживао. У Микел Анђелу су кипеле и вреле велике замисли и планови, а људи и прилике су му сметале. Час су га вукли на другу страну, да ради нешто што

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

му се не мили, час су му опет ускраћивали могућност да оствари што је замислио.

Због свега тога се у њему купила горчина и мрзовоља, и он се рано повукао у себе. Постао је особењак. Уклањао се од људи. Већином је ћутао, а кад је говорио, био је једак. Лице му је вазда било тмуро. Сматрали су га за мизантропа, који мрзи до подне на себе, а после подне на цео свет. Но он није био тмур зато што је мрзео свет, већ зато што му је срце патило, јер му љубав није била задовољена. Микел Анђело је до последњег свога часа жарко љубио људе, земљу, сав живот са свим његовим радостима, љубио је — васиону. Међу свим — иначе разноликим — делима Микел Анђела нема ниједнога које не би било химна радосном животу и сили духовно-лепога човека.

Док је био још мали, доспео је Микел Анђело у двор флорентиског поглавара Лоренца Медичи и ту је будући геније имао прилике да види најбоља дела старе уметности. У својој дванаестој години нађе Микел Анђело у врту комад мрамора. Потајно истеше од тог мрамора маску фауна, избије јој неколико зуба и закопа је у земљу. Кад су после неколико месеци прекопавали врт, наиђу на тај рад, који је био већ пожутео од лежања под земљом. Предаду га Лоренцу Медичи. Овај сав усхићен сазове све флорентинске уметнике, који се сложе у томе да је та маска дело неког великог старо-грчког уметника. На то деран донесе избијене зубе, положи их на њихово место и тиме увери све да је он радио маску.

То је била генијева шала. „Натмурени“ Микел Анђело је са тако лепом шалом ушао у свет и стваралачки рад.

Први младићски радови тога уметника били су: мраморна статуа *Бахус* — диван младић са грожђем у једној руци, а са пехаром у другој, затим бронзани барелеф *Бишка Кеншаура*. И једно и друго је славопој људском телу. То је химна снази, силини тела (*Кеншаури*), и химна лепоти тела (*Бахус*). Тим радовима се Микел Анђело на гениалан начин одужио својим учитељима, генијима старе, класичне уметности. Њихову тајну, тајну лепоте тела, схватио је он потпуно и примио. Он савршено познаје тело.

Кад је тело познао, пошао је Микел Анђело даље. Пошао је новим путовима, да нађе лепоту и силу духа. То двоје хоће он да овапути у својим творевинама.

1499 године је млади уметник Микел Анђело довршио у Риму — где се бавио пет година (1496—1501) — своју чувену мраморну групу *Pieta*, која приказује мајку Марију где седи, и држи на рукама тело мртва Христа. Тај рад се налази у храму св. Петра у Риму, а рађен је и у целини и у појединостима тако савршено и таким знањем анатомије, да су са руку, ногу, главе, прстију те групе правили отиске и слали их у све уметничке радионице, да тамо служе као обрасци. Када

је то дело било довршено, завидљивци и непријатељи уметнички су заједно са оданим пријатељима и поштовачима његовим са чуђењем и снебивањем обраћали уметнику пажњу на једну чудну погрешку у групи *Pieta*. Погрешка је имала бити у овоме: Мати Марија држи на коленима мртва сина, коме је 33 године, и чије тело и лице и изгледа тако. Међутим, лице матере тог тридесетитригодишњег сина не пристаје њеним годинама. Њено лице је лице девојке којој нема више од 16-17 година. Када су Микел Анђела питали како је он, — тако познавалац људског тела — могао учинити таку погрешку, он се обично загонетно смешио. А кад су већ тако наваљивали на њега питањима да није могао на ино, он би се опет као и пре насмешио и одговорио би неодлучно:

— Видите..., Дева Марија је до смрти свога Сина живела у молитвеном миру душе..., године се ње нису дотакле.

Осмех је његов међутим говорио да је тај одговор само изговор за који се он крије, да не би морао издати своју тајну. Јер, загонетка Маријиног младог лица је била тајна душе великог уметника. Ту тајну није он хтео да речима баца пред свет, кад је тај свет не осећа и сам, гледајући дело *Pieta*.

Микел Анђело је могао — да је хтео — лако и у свако доба, учинити материно лице старијим. Но он је, и после свих примедба, оставио и лице и облик њен вечно младим. Зашто? Без сумње зато што *Pieta* Микел Анђелу није једино туга Матере над телом распетог Сина. Уметник нема у *Pieta* у виду само случај смрти Истине на Голготи. Да је само тај случај имао на уму, више је него наравно да би и сам дошао на мисао да мати распетог сина не може никако имати младо лице. У *Pieta* је симбол свих разапињања Истине, Добра и Лепоте у свим временима и код свих народа. У *Pieta* је изражена светска трагедија. У свету се води непрестана борба. Не само међу људима — не ратује само „душа са тијелом и човек са човеком“; не само у природи — не ратује само „море с бреговима, и ноћи са дневима, вјетри с вјетровима, зима и топлина“ — како каже велики песник Петар Петровић Његош, него се ратује у целом космосу — у васиони: води се борба међу хаосом и хармонијом. У целом свету и његовим деловима се боре силе разарања — зла и лажи, са силама стварања, грађења, са силама истине и лепоте. У Леонардовој *Тајној вечери* је смисао ово: мрачне силе чине своје зло и ниско дело, а ви људи добра и светлости радите свој посао. *Pieta* „тмуорога“ Микел Анђела схвата дубље светску трагедију. *Pieta* са вечно младим лицем матере каже ово: — Зло и насиље могу убити, па заиста и убијају носиоце више лепоте духа, како је убијен и Разапети Христос. Но све су те смрти само појединачне појаве. Зло убија само поједину децу красоте и лепоте, али саму лепоту није кадро убити. На место своје побијене деце рађа лепота све нову и нову. Њена моћ је неисцрпна. Лице Матере живота је вечно младо и вечно лепо.

WWW.UNILIB.SR

УНИВЕРЗИТЕТСКА

ВИБЛИОТЕКА

* * *

Године 1501 вратис се М. Анђело из Рима у свој родни град Флоренцу. Ту је 1504 год. од једног великог комада мрамора што га је други неки уметник искварио и забацио као неупотребљив, изрезао колосалну статуу *Давида*.

Три велика скулптора флорентинска су клесала у мрамору сваки свога *Давида*, и то: Донатело, Верокио, и Микел Анђело. И Донателов и Верокиов су врло лепо. Но кад се сравне са Микел Анђеловим *Давидом*, изгледају као свеће крај сунца. Ви знате за онај осећај и оно расположење кад у пролеће или лети после кише изађете у поље, те почнете да пуните груди ваздухом пуним мириса од пољског цвећа и свеже траве. Ви га дишете и дишете, и никада вам није доста. Тај осећај и то расположење обузима човека пред Микел Анђеловим *Давидом*. Њега се човек не може нагледати, ни доста наживати радости и сласти лепоте што из њега бије. Пред вама стоји младић. Тело му је дивно. Још дивнији израз лица и држање. Усне су му стиснуте. Поглед је устремио пут злога и мрачнога непријатеља. Ни сенке од збуњености и узрујања нема на њему. Са њега се чита потпуна и јасна свест о страхови противникове силе и потпун мир што долази од вере у себе и у праведност своје ствари. Давидова статуа је по жељи М. Анђела била постављена на тргу пред *Palazzo vecchio*, на месту где пролази највише света. Наместили су је скоро на пут којим се иде, да би се свако пред њом зауставио, и да сваки дан од раног јутра до мрклог мрака виче Флоренци: — Лепота, истина и добро имају већу снагу од свих Голијата, ако ви сами не предате без борбе своје позиције злу и насиљу.

Пред крај 1504 године позову Микел Анђела поново у Рим. У то време је био папа Јулије II. Тог је папу особито лепо насликао Рафаел. На слици видимо снажног, лепог старца, велике лубање, испупчена чела, стегнутих усана. Поглед му је дубок, мисаон; уморан је. Све каже да је папа Јулије II много мислио. И на слици је у дубоким мислима.

Тај папа је силно волео Италију. Болео га је њен раздор. Желео је да је види уједињену, моћну, на високом степену културе. Како је Јулије II био моћан, енергичан и одлучан, хтео је сам да скупи Италију у једну целину. У томе није узмицао ни пред чим. Кад се јуришало на Болоњу, он је водио војску.

Тај старац силна, бујна и велика духа, волео је свога „по духу брата“ Микел Анђела, и желео је да гениални уметник ради само за њега. У свему је излазио М. Анђелу на сусрет, давао му је и прилике и средстава за рад. Заједнички су намислили да још за жива Јулија саграде његову гробницу. Главни део те гробнице имала је бити огромна кула *Свештог Ангела*. Она је требала бити опасана од доле до горе

успоном, а на крају успона да стоји статуа Јулијева. Дуж успона су мислили поставити многобројне статуе, које би од доле изгледале у природној величини.

Све је те статуе требао да прави Микел Анђело. Какво би то уметничко чудо било, може се закључити из тога што је Микел Анђело доспео да од намишљених статуа начини само три. У пројекту их је било више од педесет, а израдио је *Мојсеја*, који је у Риму, и два *Роба*, који су у Паризу. Те три статуе стоје међу уметничким творевинама на првом месту.

Микел Анђела је био обузео стваралачки ентузијазам. Лично је отишао у каменоломе, да надзире вађење мрамора. Лепио је од глине намишљене фигуре. Провео је тамо више од две године. И одједном га из његових маштања о почетку посла позваше у Рим да му даду у руке неочекиван посао. Њему, скулптору, генију длета, наређују да сликама украси таваницу Сикстинске капеле.

Папа Јулије II, напуштајући замисао о градњи гробнице, сматрао је то напуштање привременим. Моментано није имао за њу новаца. Но Микел Анђело је у томе видео пакосну сплетку. Градњу храма Св. Петра у Риму водио је Браманте, велики архитект, но исто тако велики интригант и противник Микел Анђела. Браманте је имао синовца, гениалног сликара Рафаела. Рафаел је у Риму живео и радио. И сад одједном зову у Рим творца мраморног *Давида*, скулптора Микел Анђела, да ради бојама, да слика у непосредној близини сликарског генија Рафаела. Микел Анђело није на то пристао. Папа Јулије га је наговарао. Микел Анђело одбије енергично, папа почне енергично да захтева. На то је Микел Анђело побегао у Фијоренцу, но папа је запретио Фијорентинцима ратом ако се уметник буде тамо крио. Микел Анђело побегао је тада у Млетке, но папа попрети и Млечићима. Немајући се где склонити, врати се Микел Анђело у Рим. Папа му је дао у свему одрешене руке: нека слика шта му је драго, и нека узме у помоћ кога хоће.

Микел Анђело је рекао, кад већ мора да слика, да ће сликати сам. Закључао је капелу, и док није био готов, у капелу није завирио нико, ни сам папа. Радио је три године и нешто више. Када је све било готово, скупили су се достојанственици, уметници и књижевници на отварање капеле. Дошао је и Рафаел, пред чијом уметношћу је требала да потамни Микел Анђелова уметност. Подлаци су мислили да Рафаел мрзи Микел Анђела, те су тог генија сликарства лукаво питали:

— Маестро, шта велиш на ово што је *скулптор насликао*?

— Срећан сам, одговорио је Рафаел, што сам ово видео. Срећан сам што живим у истом времену у коме и Микел Анђело. Поносим се тиме што је таки геније син Италије.

(Свршиће се)

ГРИГОРИЈ ПЕТРОВ

WWW.UNIN.SR

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СТИЛСКЕ ФИГУРЕ¹⁾

WWW.UNILIB.RS

Огроман значај
фигуративнога
изражавања.

Књижевни језик, ма како он био развијен и богат, не би никада могао да задовољи све стилске потребе само својим голим средствима, речима и изразима онако како они просто значе. Књижевни ствараоци су принуђени да најразноврснијим комбинацијама простих језичних средстава, и у преносном њиховом значењу, створе нове могућности да што потпуније и снажније изразе своје побуде. Тај *фигурашивни* начин изражавања је од огромне вредности у књижевном стилу. Он, управо говорећи, оживљава мртво слово. Стилске фигуре дају живост и живописност једноме стилу, и уносе покрет у дело. Оне буде емоцију код читаоца и убрзавају рад његове маште. Оне стил колоришу живим, јасним, топлим бојама, и без њих би свака књижевна творевина остала само један укочен, хладан, безбојан низ речи и реченица. Укратко речено, стилске фигуре су она латентна, али жива снага која, као какав прикривени пулс, чини да осетимо животну вредност једнога дела. Према томе, улога фигура у стилу је прворазредна, и може се рећи да се лепота једнога стила највећим делом крије баш у самим његовим фигурама.

Фигуративан начин изражавања је првобитни начин људскога изражавања.

Погрешно би било веровати да стилске фигуре имају значај вештачкога украса у стилу, сличан украсима тела или одела, и да су се у књижевности јавиле у епохама релативнога савршенства, као нешто што су измислили сами писци. Фигуре не само да нису у литератури доцнијега порекла, већ су, на против, претходиле поезији, и из обичнога говорнога језика тек прешле у књижевност. Студијом примитивнога човека и детета дошло се до закључка да је првобитан начин изражавања, пре но што је говорни језик још и израђен, био чисто фигуративан. У оскудици израза за сваки појам, нарочито апстрактан, примитивац као и дете, прибегавају фигури, и, подражавањем гласовима у природи, поређењем појмова међусобно, и придавањем особина једнога појма другоме по каквој унутрашњој или спољашњој сличности, успевају да изразе оно за шта немају још готову реч. Њихова сирова, обилна, неуздржана машта надокнађује им језичну скученост. У примитивним језицима разних црначких и црвенокожних племена полинезијских, афричких и америчких, фигуративан начин изражавања је основа сваког саопштавања. Артикулисани говор се, у опште, и развио, из првобитног чисто животињског крика, ономатопејским подражавањем природним звуковима. Тај оскудан први језик је праћен изванредно живом гестикулацијом, која у многоме доприноси разумевању онога што хоће да се каже. Располажући само врло ограниченим

¹⁾ Део из књиге *Основи теорије књижевности*, која ће ускоро изићи из штампе (Издање „Напредак“).

бројем израза за најконкретније и најобичније представе, примитивац полако почиње, уз гестикулацију, да се служи разним фигуративним комбинацијама тих конкретних израза. За реку ће рећи: „море дете“; ако прети каква опасност племену, он ће узвикнути: „црни облак се скупља“, за појам „закључити мир“ он ће наћи овај израз: „закопати томаhawk“, и т. д. Лична имена ће бити: „црвени медвед“, „крваве руке“, „варљиви курјак“, за људе; а за жене: „бели облак“, „северна звезда“, „пливајућа дивокоза“, и т. д. Код деце се запажа слична појава. Најобичнији начин њихова изражавања је у поређењу, и она ће се, у недоумици, увек послужити описним путем са „као“. У својој наивној, али врло живој машти, она ће често доводити у везу предмете најчуднијим асоцијацијама. За месец ће рећи да има крила, за снег ће рећи да је шећер, и т. д. Једно дете, посматрајући са родитељима огромне, високе и елегантне куле чувене шtrasбуршке катедрале, узвикнуло је: „Ала високо лете!“ Као што се види из свих ових примера, фигуративан начин изражавања води своје порекло из најранијих времена људскога живота, и последица је психолошке потребе човекове да се што јасније изрази. У колико је човек примитивнији и у колико је развијеност његова језика мања, у толико је та потреба за фигуративним начином изражавања већа. Простонародна литература је у томе погледу изванредно карактеристична, и разне народне умотворине, песме, приче, загонетке, шале, и т. д., препуне су фигура.

Фигуре су од првенствене важности в у данашњем говорном језику.

Говорни језик којим се ми данас служимо крије у себи небројене остатке од тог некадањег фигуративног богатства. Шта више, у говорноме језику се непрестано, само очевидно у далеко мањој мери, стварају нове фигуративне комбинације, које и неосетно добијају вредност утврђених израза. Та појава фигуративног изражавања, нарочито уочљива код простог света као неизбежна психолошка потреба за што јаснијим саопштавањем, оставља виднога трага у говорноме језику, одакле се много шта од тога преноси и у књижевни језик. Врло велики број израза којим се ми данас течно служимо и који су нам свим обични, имају чисто фигуративно порекло. Кад се каже „сунце се рађа“, никоме и не пада на ум да се у томе изразу крије једна врло стара фигура, коју је какав наш примитивни предак употребио упоређујући ток сунца са људским животом. У изразима „лист хартије“, „дневни лист“, „лист из књиге“, и т. д., нико више и не осећа аналогiju са „зеленим листом“ са дрвета, и ако се она зацело налази у њиховој основи. „Пасти на испиту“ каже се исто тако природно као што се каже и „пасти с коња“ или „пасти с дрвета“. Израз „двокрилна врата“ више никоме не изазива представу тице. Ко би помислио да се у тако прозаичном изразу као што је „тече ми плата“ крије једна смела аналогija са током реке? И тако даље. Примера има небројено, што

WWW.UNILIB.BS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

доказује да би наш језик изгледао врло јадан кад бисмо речима имали да казујемо само оно што оне значе својим основним значењем. Скоро свака реч се да употребити фигуративно на више начина, чиме добија још по два или три, и више, преносних значења. Тако се постиже тај велики резултат да се речником од неколико десетина хиљада речи, као што је случај, на пример, са нашим језиком, могу да изразе стотине хиљада и више појмова.

Вредност фигуре
у књижевном
стилу.

Из свега овога се јасно види да стилска фигура води своје порекло из говорнога језика, и из најранијих времена. У књижевном стилу, према томе, она има да буде исто тако спонтана и неопходна потпора експресији као што је и у говору. Далеко од тога да служи као шарени вештачки украс, она је у ствари неизбежна нужност, изазвана оном истом психолошком потребом за што јаснијим саопштавањем својих побуда коју је некада осећао и примитивац. Само што је у књижевности фигура средство за један виши циљ. Песник се служи фигуром не толико да каже своје *основне* представе и појмове за које његов језик нема еквиваленте, колико да изрази до крајње могуће мере тананости вредност своје побуде. Ма колико да је данас наш језик развијен и усавршен, његове експресивне моћи нису безграничне. Тамо где престаје могућност изражавања обичним језичним средствима, настаје језик фигура. Оно што није довољно да се исказе само обичним речима у њиховом простом значењу, оно што се управо не да тако изразити, песник покушава да изрази фигурама. Улога фигура је колико у прецизирању смисла, толико, и још више, у потенцирању снаге онога што се казује. Фигуром се јасније и живописније евоцира слика; фигуром се интензивније и топлије изражава осећај. У једној песми францускога песника Теофила Готјеа (*Играчке једне умрле девојчице*) овако се описује смрт једне девојчице:

Мала Марија је умрла
И њен мртвачки ковчег је тако мало дуг
Да испод руке која га односи
Изгледа као кутија од виолине.

Фигура у последњем стиху изазива једну ванредно конкретну и тачну слику, и никаквим другим начином песник не би могао очитије и живописније, и тако збијено, и са тако мало речи, да нам створи представу о малој мртвој Марији, о њеној величини, о њеном мртвачком одру, и т. д. У исто време, ово поређење са кутијом од виолине је не само адекватно као слика, већ и врло емотивно: неминовно се доводи у везу јадна мала Марија са нечим тако финим и нежним као што је виолина. Као што се види, једном добром фигуром песник је несумњиво придодао снаге својој експресији, и начинио је јачом како у погледу сликовитости, тако и у погледу емотивности. Фигура је непосредан тумач

емоције и маште у колико оне измичу могућности да буду потпуно изражене речима у њиховом простом значењу. Топлина и уздрхталост песника у емоцији не може се довољно снажно пренети на читаоца никаквим, ни најбрижљивијим саопштавањем речима, како оне просто значе; нити се тако може оживети пред очима читаочевим сва величина и богатство оне визије коју песникова машта хоће да изазове. То су резултати који се постижу само језиком фигура. Отуда се с правом може рећи да су фигуре оно што у књижевну творевину уноси дах живота. Разуме се да се тај животни дах може осетити само тако ако су фигуре потпуно спонтане, природно изазване на месту где су употребљене, што значи још и то ако су добре, снажне, не обичне, ни свакидашње. Оне треба савршено тачно, и неизвештачено, ма како биле ретке и смеле, да пренесе ону вибрацију коју песник није био у стању да каже обичним језичним средствима. Кад се осети да је фигура неприродна, вештачка, чудно нађена, зато што је нарочито тражена, ми остајемо хладни, чак под непријатним утиском, и циљ коме је имала да послужи потпуно је промашен.

Класификација
фигура.

Кад се дубље посматрају стилске фигуре, могу се, са обзиром на њихову спољашњу форму, као и са обзиром на побуду која их изазива и на непосредан утисак који оне остављају, уочити међу њима извесне разлике и начинити неколике поделе. Тако је, на пример, најпознатија она старинска, и данас већ изобичајена, класификација на *тропе* и на *фигуре* у ужем смислу речи. Тропи би биле оне фигуре где се једном речју у њеном простом значењу хоће да каже нешто друго што је у ма каквој вези по смислу или по сличности са представом коју изазива прва реч. Тако у изразима „сто *бајонета*“ место „сто *војника*“, „дан на *смирају*“ место „дан *при крају*“, „у *јесен* живота“ место „у *старости*“, „*лавовски* се бранио“ место „*јуначки* се бранио“ итд. имали бисмо тропе. Свака друга фигуративна комбинација где се са више речи, али не у преносном значењу, појачава експресија и оживљује стил, припала би групи фигура у ужем смислу. Тако на пример, у народном стиху где се, ради јачег ефекта, каже овако претеривање: „*љут*о цвили до неба се чује“, читава фигуративна комбинација делује својим основним значењем, не у преносном смислу, и фигура је баш у том необичном, али узбудљивом нагомилавању јаких израза. Према томе, овде бисмо имали један пример за просту фигуру. Али класификација на тропе и на фигуре не може да се прими као задовољавајућа, не само због тога што је извршена по једном чисто формалном, и према томе мање важном мерилу, него и зато што није сигурна. Песници, у тренутку кад су понети снагом свога израза, не труде се много да тачно одреде границе тропима и фигурама у своје стилу. Њихова фигуративна експресија је спонтан израз једне унутрашње потребе, бескрајно веће од обичне жеље за вештачким украсом, и отуда наступају врло

WWW.UNIBS.SR

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

честа мешања. Многобројни су примери где једна фигуративна комбинација садржи у себи заједничке особине обе групе. Ако се боље размотри горњи пример за просту фигуру, видеће се да се у њему крије и један троп, у изразу „*љушо* цвили“, где је реч „*љушо*“ очевидно употребљена у преносном значењу.

Да бисмо правилно класификовали фигуре књижевнога стила, треба поћи од основних обзира и одређивати им особине према важнијим принципима. За нас није толико значајно како се једна фигура образује, формира, колико је важно под којим условима постаје, каква је потреба изазива, и коме циљу служи. Једном фигуром се нешто *снажније* изражава, док се другом нешто *јасније* казује. Постоји битна разлика између ове две врсте фигура. У првом случају је фигура више *емотивно* порекла, док је у другом она *интелектуалније* природе. У једном случају песник подлеже унутрашњој потреби да што снажније и потпуније изрази емоцију која га покреће. Та је потреба неодољива, и он јој се не може отети, као што и радостан човек не може а да се не смеје, и као што се у болу мора да јаукне. Песник кроз фигуре изражава себе, даје спољашњег израза својим *душевним стањима*. У другом случају песник је руковођен потребом другог рода; оном истом која гони човека, као друштвено биће, да се што разумљивије и што јасније саопштава са ближњима. Песник је том потребом гоњен више но други људи, из разлога што је његова мисао намењена свима и што сваки треба до краја да је схвати. Да би другима био што приступачнији, схватљивији, јаснији, песник се служи фигурама које тумаче његову *мисао*. И у једном и у другом случају песник живошћу и богатством своје маште ствара фигуративну експресију, само што основно обележје фигуре према мотиву који лежи у њеном пореклу, може да буде више емотивно или више интелектуално. Ако се посматрају ови чувени стихови великога француског песника Пола Верлена:

*Плаче нешто у срцу моме
Као што пада киша по граду...*

осетиће се да је фигура у њима чисто емотивна, и да, тако рећи, казује сузу песникову. Машта песникова је, под неодољивом емотивном потребом, довела у везу тужно расположење душе са суморним кишним градским пејзажом, и на тај начин нашла снажнију и потпунију експресију за једну чисту унутрашњу побуду песникову. Очевидно је да у постанку ове фигуре интелектуални напор не игра главну улогу. Међутим, није такав случај у овом другом примеру. Неко је рекао:

„Отаџбина је њива на којој се непрекидно сеје и жње, на којој ми жњемо оно што су наши прешци сејали, и сејемо оно што ће наши пошомци жњети.“

У овом случају машта једним живим и сликовитим изразом тумачи неоспорно једну идеју, и служи више интелектуалној потреби пищевој да што јасније каже своју мисао.

Али не треба мислити да се овом поделом на фигуре емотивног и интелектуалног карактера може савршено тачно да одреди које треба да припадну једној, а које другој групи. У проучавању књижевности, као и свих других уметности, не могу нигде да се утврде одређене поделе и да се поставе прецизне границе. Тако и овде. Ствари не треба схватити апсолутно. Кад је реч о фигурама емотивнога карактера, не треба мислити да је у њиховом постанку искључен сваки интелектуалан напор. На против, у сваком уметничком стварању, и онеме које је највише прожето емоцијом, интелектуални удео је неизбежан, и од великог је значаја. Проблем је у томе да се осети да ли интелектуални елеменат преовлађује, или је подвргнут емоцији. Исто тако, емоција може да се произведе и преко чисто интелектуалних мотива, ако у њиховоме изразу има услова да се, преко накнадних асоциација, посредним путем тако рећи, пробуде код читаоца или слушаоца извесни осећаји. Ако се аналише утисак од оне фигуре о отаџбини, која је интелектуалног порекла, јер је само илустративна експресија једне идеје, наћи ће се у њему и емотивних састојака, који су изазвани поређењем узвишенога и апстрактнога појма отаџбине са конкретном и поетском сликом њиве на којој се вечито ради, и где се „свети пламен“ с колена на колена предаје. Треба, дакле, двојити полазну тачку у постанку једне фигуре, пищеву побуду да се њоме послужи, од крајњег резултата који се њоме постиже, утиска који она оставља на читаоца или слушаоца. Подела коју смо ми овде извели учињена је према стваралачким побудама, то јест на фигуре које постају под емотивном, и на друге које се јављају под интелектуалном потребом. Међутим, с обзиром на утисак, класификација би била далеко сложенија. Сваки утисак од једног уметничког дела у опште зависи увек од небројених индивидуалних услова под којима се прима, и који су различити од човека до човека. Наша интелигенција, наше васпитање, темпераменат, карактер, средина у којој живимо, посао којим се бавимо, личне прилике у животу, све што смо преживели и пропатили, — све је то од пресуднога утицаја на каквоћу и јачину утиска који ћемо имати од једног уметничког дела. То што важи за утиске од уметничког дела као целине, важи исто тако, и можда још више, за оне утиске који се имају од дела у појединостима, од његових експресивних вредности. Стилске фигуре, са свом оном својом сликовитошћу која оживљава стил, не одазивају се подједнако снажно код свих читалаца. Једно поређење очију са морем изазваће код једних, који, далеко од мора, вечито сањају о његовој бескрајној моћи и чаробности, и уживају у њему само у ретким приликама кад могу да га виде, високо поетску слику једне тајанствене и узвишене лепоте. Код

других, који се на мору роде и умру, и од њега живе целог века бо-
 рећи се са њим, слика ће бити савршено друга, и пре ће изазвати тешке,
 непријатне асоциације. Шта више, и саме промене нашега личнога распо-
 ложења, нарочито ако су значајније, могу да утичу на природу утиска.
 Према томе, не може се тачно предвидети какав ће утисак на разне
 личности и у разним тренутцима оставити једна књижевна фигура, да
 ли ће у читању или слушању пробудити већу или мању количину осе-
 ћаја, и да ли ће свакоме, као слика, имати исту живописну вредност.

Из свега овога се види да није лако тачно класификовати фигуре,
 и још мање утврдити одређену и увек сталну разлику међу њима. Не
 може се ни поименично одређено рећи које врсте фигура припадају
 једној, а које другој групи. Има неких фигура које су обично интелек-
 туалне природе, као што је, рецимо, перифраза, али је исто тако мо-
 гућно да по неки пут показују и емоционалан карактер. С друге стране,
 метафора, на пример, која најчешће постаје под емотивном потребом,
 може каткад да добије интелектуелно обележје. Код неких других фи-
 гура, као што је поређење, на пример, стални карактер је још неодре-
 ђенији. Ствари се и овде, као скоро свуда у уметности, имају не толико
 мерити, колико осетити. Теорија показује само у коме смислу треба
 контролисати своје утиске.

МИЛАН В. БОГДАНОВИЋ

УЧЕНИЧКА САМОРАДЊА

(Крај)

5.

Сјајан пример примењене дечје саморадње дала нам је одлична та-
 лијанска педагошкиња, докторица Марија Монтесори, у својим дечјим
 домовима.

Оснивање дечјих домова смислио је генерални директор „Друштва
 за подизање зграда према сврси“, Едоардо Таламо, на тај начин што је
 у великим кућама зиданим за раднике у Риму по једну велику дворану
 одредио за сву 3—7-годишњу децу која су у једној кући. Тако су на-
 стали римски дечји домови, сваки са својом наставницом, коју, као и цео
 дечји дом, издржавају сви станари једне велике куће заједно, дајући тиме
 тој установи социално обележје. А због метода, у њима примењених,
 добили су ти домови увелике и педагогијско значење, нарочито због
 експеримената које је у њима извршила госпођа Монтесори.

Успех постигнут десетогодишњим експериментима у тим домовима
 потврдила је госпођа Монтесори, осим осталог, наводима што их је

изнела у својој књизи под натписом *Самошворно васпишање у раној младоси.*¹⁾

А успех је у истину диван!

Није успех само у том што деца до седме године науче читати, писати и рачунати, већ што се она у исти мах образују и естетички и морално, а да се зато ни мало не занемари њихово телесно васпитање. Кад се тому дода да су деца цело време које проведу у тим домовима, необично срећна и задовољна, не знам што би се још дало пожелети да успех буде већи и берићетнији од тога.

Кад видимо тај големи и неочекивани успех, који потврђују једногласно сви бројни посетиоци римских дечјих домована, нас и те како занимају начин и средства којима госпођа Монтесори постиже тако обилате резултате својега рада.

Полазећи од циља који јој од почетка лебди пред очима, госпођа Монтесори избегава постизање знања, а тежи за саморазвитком дечјим, ослањајући се у том на урођени нагон дечји. Тако она из основе мења нашу школу за учење (*Lernschule*), у школу за рад. И у том је, како ћемо видети, сва тајна снага њезина метода.

Чим је стала на стајалиште саморадње дечје, она је сместа забацила све оно што је пре њезиних покуса ту саморадњу ометало, пригрливши на супрот тому све што је врсно ту снагу ма на који начин оснажити.

У првом реду одбацила је круту стегу, страх и казне, а место тога оберучке прихватила противност од тога: слободу и љубав.

Слобода јој се учинила као прва и најпреча потреба нове школе, јер без ње и нема саморадње. Оснивајући своје поступање с децом на модерним теоријама развитка, од *Nägele*-а па све до *de Vries*-а, госпођа Монтесори се уверила да сав развитак органски има своју језгру у самом организму. А спољашњи утицај врстан је само ту језгру пробудити и ставити је у гибање. Али не сваки спољашњи утицај. Зато је потребан избор, који се мора дати на вољу детету. И какав би био избор на силу?

У том се Г-ђа Монтесори слаже са свима највећим умовима од пре и од данас. Већ је Бакон рекао (*Nov. Org.* I, 4): „*Ad opera nil aliud potest homo, quam ut corpora naturalia admoveat et amoveat; reliqua natura intus transigit*“. А то, примењено на васпитање, значи: Пред дете ваља само метати различите предмете, а сав други посао треба дати детету на вољу, и дете ће га и радити с вољом и весељем, јер је тај посао само одабрало.

Тако, ето, из слободе настаје љубав и радост као последица из својега узрока. А где је љубав, ту нема и не сме бити страха ни пред чим, па ни пред казном.

¹⁾ Ту је књигу превео на немачки D-г Otto Knapp год. 1913 (*D-г Maria Montessori, Selbsttätige Erziehung im frühen Kindesalter. Stuttgart, Verlag von Julius Hoffmann*).

Ништа ваљда не мрзи и не одбија Г-ђа Монтесори више него казне, а с њима у вези и — награде. „Награда и казна су средства за потицање на рад неприродни и наметнути, и где се оне употребљују, никако не може бити говора о природном развиту.“ А Г-ђа Монтесори не само што неће детету ништа силом да намеће, она неће ни да га наговара на нешто што оно само не би хтело. И чему би то било потребно, кад „сваки човек има у себи склоност за неки нарочит позив, који ће свакако бити користан, ма како чедан био“? Као што би нагоњење казном на други какав посао могло дете одвратити од његова правога посла, тако би га могла и награда завести на странпутицу, ако не на другу а оно да ради нешто из таштине. Зато и кличе: Тешко песнику који пева за награду!

Као круту стегу мрзи Г-ђа Монтесори и клупе, које чине те здраво рођено дете постане грбаво, искрививши у њему оно што је у човека најснажније, основни и први део у костуру, његову кичму, којом је прачовек био способан одолети лаву и мамуту. А ту силну снагу природну крши ето крути јарам школски. Љута противница свакога ропства и клупе школске, као вањскога знака ропства дечјег, противна је Г-ђа Монтесори и свакој тобожњој побољшици клупе, поредећи је с леком који се даје обнемоглу раднику, место да се превентивним мерама спречи да у опште и не дође до тога да обнеможе.

Видећи како деца гину за тим да предмете који им се свиђају добију у руке, Г-ђа М. тежи нарочито на то да се у деце развију чула. Зато је одлучно противна поступку: од мисли к предмету, обрћући га у посве противан: предмет па онда мисли! А до мисли се и долази проматрањем предмета, како су још пре Бакона радили Цезалпини и Галилеји.¹⁾ Тим начином хоће и Г-ђа М. да од деце учини мотриоце и да их тиме спреми за живот и рад.

А јер рад у заједници, на коју је дете упућено, не може бити без извесне дисциплине, не чине ни деца у својим домовима оно чим би могло једно другом сметати. Истина, Г-ђа М. одлучно осуђује тако чести рефрен у нашим школама: „Мир!“ и „буди добар!“ јер у те две заповести назире противност: бити у исти мах миран и добар, по њезину мишљењу је немогуће; доброта искључује мир и нерад; само радом постаје човек добар. Па ипак постиже она стегу која се жели створити оним двома заповестима, на тај начин што даје сваком детету прилику да се толико удубе у посао и за њ заинтересира, те оно нема прилике да кому смета. Јесте ли видели дете кад се заигра те у игри заборави на све око себе? Такво дете не мари ни за што и ни за кога осим за

¹⁾ B. Alphonse de Candolle, *Zur Geschichte der Wissenschaften und der Gelehrten seit zwei Jahrhunderten, nebst anderen Studien über wissenschaftliche Gegenstände, insbesondere über Vererbung und Selektion beim Menschen* (Deutsch herausgegeben v. W. Ostwald, 1911), стр. 7.

предмет своје пажње. И може се десити да дете у игри и скаче и виче. Али док се и више њих играју тако да свако посве утоне у своју игру, она једно другоме не сметају, јер једно за друго и не знају и једно другог не осећају. Деца у игри сметају једно другом само онда кад престану играти се и не знају што би почела; чим одаберу нову игру, хармонија се поново ствара; а руши се истом ако које дете, хотимице или нехотице, прекрши које правило игре. Друкче, и мали нехотични ударци, па и озледе (о хотимичнима нема ни спомена), радо се опраштају, у једну руку јер их дете довољно не осећа, а и кад их осети, радије је опраштањем наставити игру, него за вољу малог бола одрећи се велике радости.

То што вреди за заједничке игре, вреди још и више за игре појединачне, биле то игре у ужем значењу, или рад, који се у деце јавља редовно у облику игре, само ако је спонтан. А баш тај спонтани рад и јест у очима Г-ђе М. идеал за којим треба у васпитању непрестанце тежити, не губећи тај узвишени циљ никако из вида. И удубена у такав рад, деца у њезиној школи постају сама од себе толико дисциплинирана, те није потребно губити ни мало енергије на то да се још већма обуздају. Како она прича, — а ми немамо разлога не веровати јој — и повећи број деце, као у нашим разредима, *радећи свако свој посао* — и у том је голема разлика између њезине и наше школе, — толико су мирна, да често пута можеш чути муху где зуји. Тај мир постиже Г-ђа М. још нарочитим вежбањем, удруженим са игром, као што је у опште у целом школском систему њезину рад изједначен са игром. „Децо!“ рећи ће она кадгод, кад их види да су се мало узврпољила, „хоћемо ли да покушамо малко да се стишамо?“ „Хоћемо, хоћемо!“ одговарају деца. „Добро!“ вели она и међући прст на уста почиње говорити све тишим гласом: „Малко тише, још само мало тише!“ И на послетку додаје шапућући: „Тако, то је добро! Сад се чује муха где зуји“.

А деца уживају у том вежбању, као у опште у свему што им та дивна жена препоручи, или боље да речем, радо иду камо их год поведе. А она баш има обичај да то своје управљање и зове вођењем, а саму себе вођом, поредећи се с вођом на путовањима, којег сматра најбољим онда кад много не брбља, већ само упозорава. У том се посве слаже с Монтењем и Русоом, осуђујући оне наставнике који толико говоре те не даду детету доћи до речи. А једнако осуђује и наш свакодневни поступак у школи кад, питајући нешто цели разред, не дајемо да одговори онај који се јави да зна и жели да одговори, већ навалице принуђавамо на говор онога који жели шутити.

6.

„Све је то лепо и красно“, рећи ће когод. „Госпођа Монтесори у истину умела је применити дечју саморадњу као ваљда нико пре и после

ње. Али она је то учинила само с малом децом пре поласка у основну школу. Њезини дечји домови су посве налик Фребеловим забавиштима, која никако нису школе него тек приправа за школе. Та у њима и не раде сва деца исти посао у исто доба, него се играју и забављају што и како које хоће. А принцип је школин да сва деца раде заједно. Како би изгледале наше школе кад би се сваком ђаку пустило да ради што хоће! Ту се не би знало ни ко пије ни ко плаћа. И ко би умео таквом школом руковати? То и не би била школа већ неко игралиште, које својим играма и игралијама не би нипошто припремало за озбиљан живот. Јер све бадава! Живот је борба. И за ту се борбу ваља темељито приправити трезним и озбиљним радом.“

Колико год се тај приговор чини на први мах оправдан, заправо он није основан на оном што је главно у човеку, а то је његова природа. Истина је, живот је тежак. Али ко га је таким учинио? Природа или — ми?

У чем је највећа потешкоћа живота? У незадовољствима сваке врсте. А сва, колико их је, кулминирају у незадовољству човека радника с његовим послом.

Признати се мора, истина, да је човек створен за рад. А што има толико и толико људи који ипак не воле радити, доказује да је рад људима омрзао, и то поглавито зато што им се силом намеће. Ето, што воли дете већма него игре? Покушајте му наредити што ће се играти, и оно ће сместа замрзнути на игру!

Дајте људима прилике да раде онај посао који сами одаберу, и ви ћете се уверити да ће га радити радо и весело! И ако тако узрадите с њима од детињства, добићете веселе и задовољне раднике, који неће гунђати на живот, јер ће осећати у својевољном раду највећу сласт и радост живота, чак и онда ако кадгод буду и у оскудици. А оскудице се не треба бојати, кад се ради посао с вољом и љубављу. Оскудан је у резултатима само наметнути рад једнога надничара.

А наш школски рад сасвим је сличан наметнутом раду надничарском. Ништа зато што се рад надничарски плаћа: он је ипак наметнут споља; њега не гони и на њ не потиче каква унутрашња љубав већ спољашња награда; у обична надничара је то дневна наплата, а у нашега ђака — оцена.

Ништа боље не карактеризира неприродан посао у школи него оцене. Зато и има Г-ђа М. толико разлога што их гони, било онда кад су повољне и утичу на ђака као награда, или кад су неповољне и делују као казна.

Колико су се оцене, и љубав или страх од оцена, срасле с нашим школама, види се најбоље отуда што би онога часа кад бисмо укинули оцене, морали затворити школе. Наши ђаци уче и раде само за оцену; зато и јест у њих и у њихових родитеља толика тежња за школским

сведочанством, јер оно, а не лична способност, служи као најбоља квалификација, особито у државној служби, за којом толики теже, због њезине тобожње практичности и лакоће.

А ипак није главно у животу школска оцена, ма и најбоља била; живот оцењује људе на свој начин; зато и видимо где толико негдашњих одличних ђака у животу пролази по злу. А зато и видимо толико људи незадовољних са својим звањем и својим удесом.

Питајте људе, а настојте да вам на ваше питање одговоре искрено, колико их је који су одабрали свој позив, а да се никада после нису зато покајали! Стилизирајте питање по прилици овако: „Да се опет родим, што бих желео бити?“ Колико ћете их чути где веле: „Желео бих бити то што сам.“

А највећа је мудрост, може се рећи, баш у том да свак, како вели Ниче, постане оно што јест. У нашој школи је то очито немогуће, јер све у њој, од почетка до краја, смера на то да ту природну предестинацију осујети, скрећући ђакову пажњу од њега на све друго више него на њ сама.

Кад би наша школа умела бар то да не навраћа ђакову пажњу на спољашње награде и казне, колико би у том била напредна! Не подлежући спољашњим утицајима, ђак би све већма подлегао утицајима својим, личним, унутрашњим. То не значи да би спољашње утицаје ваљало ограничити и ђака на неки начин од њих изолирати. Нипошто! Како ће се и развити његова унутрашња снага без спољашњег деловања! Али избор тога спољашњег утицаја ваља свакако оставити њему на вољу, ако смо ради развити у њега његову личну иницијативу, спонтаност, вољу. А да он може слободно бирати, преко је потребно уклонити од њега све што га је кадро од тога одвратити и навратити на оне тужне странпутице којима толико врлудају наши ђаци и у школи и после у животу.

У другом полугодишту прошле школске године отворио сам био, с допуштењем више школске власти, уз кр. I и II мушку реалну гимназију у Загребу ђачку читаоницу с двоструком сврхом: да у вишешколаца, којима је била читаоница намењена, допуним опште образовање и да им помогнем одабрати струку којој ће се одати. С великом поузданосту успело ми је то у четири случаја. А највећу поузданост, по својем суду, стекао сам код једнога осмошколца у којег сам констатовао особит дар за литерарну историју. Дар тај засведочио је исти ученик, осим осталог, с три веома успела предавања из шведске и руске књижевности. И нисам само ја опазио у њега тај дар: опазили су га и толики његови саученици, па најзад и он сам. Кад сам га питао што би најволео даље студирати, рекао ми је без предомишљања: „Литерарну историју“. Али је и одмах додао: „Моји родитељи желе да учим технику. — Зашто? — питао сам ја. — Јер се боље плаћа. А ја сам си-

ромах човек и не могу бирати“. — Пошто је једно време био ипак пристао да се ода свом омиленом послу и родитеље склонио на пристанак, рече ми ономадне да ће ипак учити технику, јер за филозофијски факултет нема средстава, а нема наде да ће добити државну стипендију, и ако је са одликом матурирао, јер нема никога ко би га препоручио. А у Загребу, где му родитељи станују, нема ни прилике за изучавање тога студија. И тако ће место добра и срећна литерарна историка добити у њему држава може бити данас сутра имућна, али собом незадовољна архитекта.

То је само бледа слика голема јада који нас окружује на сваком кораку. Јер напоменути ђак је ипак био у прилици да упозна свој дар, и, ако неће даље развијати га како треба, а оно може, како обећава, уз други немили посао помало радити и овај свој мили и драги, и тако, бар у часовима доколице, осетити радост и весеље којег неће никада осетити његови другови који за свој прави дар никада ни зазнали нису, па тако ни упознали посла који би их истински веселио.

Да се у школу, а не само у забавиште, даде завести саморадња, доказују толики успели покушаји са школом рада, затим т.зв. Landerziehungsheime, итд. У задње доба управо ври педагогија од практичнога настојања да се школа сазда на посве другојачијој основи него досадашњој. Хоће ли бити у том успеха? Нема сумње да хоће, чим се прекине са злосрећном традицијом испитивања и оцењивања. Јер чим то буде, — а осим осталих је велики хемичар и филозоф-педагог В. Оствалд најјасније указао на тај нови начин својом *Упуштом у хемију* — учитељ ће ступити у школи у позадину, а на његово место ће стати ђак. Учитељ ће само бити дужан потакнути ђака на разговор, нпр. речима: „Данас ћемо нешто сасвим ново почети; почећемо учити хемију“. А на то ће запитати ђак, *ако га иншересира*: „А што је то хемија?“ иза чега ће следити учитељев одговор и низати се даља питања ђакова и учитељеви одговори. Настаће тако сушта противност од досадашњег поступка, из чега ће се дати најбоље разабрати што ђака иншересира, јер ће за то и питати, а престаће сухопарно и досадно пуњење малих главица оним што за њих нема никаква чара, и на што они одговарају зевањем и поспаншћу.

Тешко је упуштати се у танчине како би се такав посао дао најбоље и најзгодније удесити. У осталом, о том се овде и не ради. Доста је ако се поставе главне смернице. А главна је смерница у нову правцу, који обележава нови смер којим ваља да пође наша школа, да се отресе своје неприродности и прилагоди животу.

А немогућности да се пође тим новим смером нема никакве. И с много ђака у исти мах, — а о том се и ради — може се вршити неки посао с успехом, ако сви они воле тај посао. У том заједничком раду ће бити као и у заједничкој игри — радост појединца појачана

радошћу многих. Јер у радости је особина да се појачава тиме што се ужива у друштву, као што бол у друштву слаби, саопштавајући га другима.

И у такву раду, баш као и у игри, развиће се тежња са такмичењем, ма и без оцена. Данашње такмичење у школи за оцену и није право такмичење. Такмичење у *школи саморадње* биће сасвим другојачије: ђаци ће се такмичити из уживања ко ће победити и боље развити у себи коју способност; и, ако не може ко победити друге у једном послу, тражиће други, као што и дете које губи у једној игри, махом скреће пажњу својих другова на другу, у којој мисли да ће оно победити. Тако ће такмичење ове врсте, попут онога такмичења које је већ Коменски препоручивао, деловати на бољи и zgodнији избор занимања, и тако служити непосредно животу, у којем побеђују најспособнији.

Разуме се да је прво и најпрече за какву школу избор zgodне научне грађе или постављање наставнога плана, који чини кичму сваке школе, па и — основицу закона о тој школи. И као год што органско биће почиње најпре развијати у себи оно што је за њ најважније, тако би и школа као организам ваљала у првом реду да се побрине за свој наставни план. А тај није тешко наћи и утврдити, ако се постави за њ правилна основа, која не може бити ни у чем другом до у ђаку и његовој природи. Друкче ће сваки наставни план који се не сагради на тој основи, бити неприродан и извештачен, као што су неприродни и извештачени били сви планови наших досадашњих школа.

Основна је неприродност наших досадашњих планова и школа што се ове као и они оснивају на традицији, које више не сме бити, откад је утврђено да је ђак средиште школскога живота. Каква смисла имају одсад те преразличите школе, као нпр. народне (или пучке), грађанске и средње, и т. д.? Фундамент за раздељење тих школа датира из средњег века, који је сахрањен и нема га више, осим што га још у школама одржавамо. Какве разлике може бити више међу школама по сталежима? Може је бити само по разлици међу ђацима. А те разлике има само у индивидуалним особинама, по којима свако дете нагиње више овому или оному послу.

Али међу децом, уза сву разлику, има и сличности и једнакости. Људи се разликују међу собом, те ни двојице нема посве једнаких. Али се они још већма разликују сваки за се од других животиња. Међутим, сви без разлике, према осталим животињама, чине целину, која има своје особине у свих индивидуа заједничке, и због којих и зовемо свакога појединца човеком. Има ствари које подједнако занимају свакога човека, као што их има које занимају само поједине људе.

Оно што занима свакога човека (мушко и женско), може се и учити заједно и чинити основу за једну исту, за све заједничку школу. И

та школа, очито, може се оснивати на принципу саморадње, без обзира на то што ће у њој учити и радити исто и у исти мах више деце.

Мало је теже са оним школама у којима ће се појединци спрематити за ову или за ону струку, и које би се према првој као основној школи могле звати стручне. И ту ће се моћи скупљати повише ђака, али се нипошто неће моћи с њима радити као и у основној школи, са свима без разлике по истом наставном плану. Наставни план сваке стручне школе требаће да буде еластичан, пуштајући ђаку све већма прилику за диференцирање, док најзад посве не прионе и не утоне у послу, који се срастао с његовом душом и телом.

* * *

Како се види, и како смо већ у почетку напоменули, питање о саморадњи дубоко засеца у сва најважнија питања педагогијска: о урођеним способностима, пажњи, интересу, васпитању интелекта и воље, дисциплини, учењу, методу, ваншколском раду, и најзад о школском наметтају (клубама, собама и сл.). Решити ово питање како треба, значило би поставити школу на сасвим поуздану основу с обзиром на образовање материјално и формално, и решити је приговора због претерећености, принуде и круте стеге, чаме и досаде. Поступак у тој школи био би, у кратко, овај:

1. све би се учило индуктивним путем на основи опсервације и експеримента;
2. на тај начин би се најбоље разабрало што кога привлачи (интересира);
3. тако би се дала извести природна селекција (одабирање звања);
4. буђењем истинске и трајне пажње;
5. тако би се ђак развијао природно;
6. учио не само с вољом већ и с разумевањем, стичући право знање (умење), и
7. у исти мах образовао своје способности (формално образовање),
8. чим би се снажила и његова воља, и тако стварала основа за морално васпитање;
9. и ако би ђак био непрестанце заузет послом, не би се осећао уморним (претерећеним), нити би због тога страдало његово здравље;
10. уз школски рад регулирао би се и рад ваншколски;
11. а како не би било принуде (казнама и наградама),
12. цели школски рад би био слодак и угодан као игра.

Д-Р ДАНЕ ТРВОЈЕВИЋ

ДУША КОД ЖИВОТИЊА

(Крај)

III. ВОЉА КОД ЖИВОТИЊА

1. Конфузност појма воље

Ниједан психолошки појам није у педагогији толико потрган колико појам воље. Цела педагогика се врти око воље. Усадити у васпитаникову душу добру вољу, т. ј. вољу за вршење добрих дела, то је идеал васпитања, то је стожер целокупне васпитне делатности. Кад се дакле у педагогији изговори реч „воља“, онда се тој речи одмах придаје значење моралистичке тежње: имати вољу значи желети добро и чинити добро.

Ако би ствар стајала тако како се узима у васпитној дидактици, онда бисмо ми морали овде метнути тачку. Ми бисмо имали да одговоримо јасно и кратко да воља код животиња не постоји. И кад би се цело животињско царство претресло, с краја на крај света, од искони до данас, нигде се не би нашао ни један једини случај у коме би животиња имала макар и трага од тог фамозног душевног феномена који се тако мистериозно и значајно зове воља.

На срећу, није тако. Воља има и друго значење осим горњег педагошко-дидактичног значења. Шта више, она има тако различита, контрадикторна и произвољна значења, да за онога који се бави њеним проучавањем постоји опасност да о вољи, на крају проучавања, сазна мање него што је знао кад о њој није ништа учио.

По Шопенхауеру, воља је есенција васколиког универсума; управо цео универсум није ништа друго него скуп разних воља које дејствују. Воља гура животињу да напада и да се брани; воља гура биљку да никне и расте; воља гура и минерал да се мења. Оно што се у физици зове тежа, електрицитет, непробојност, афинитет, то није ништа друго него врсте воље, истина несвесне воље, али ипак воље. „Воља као принцип ствари — вели Шопенхауер — спава у стени, буди се у биљци, а развије се потпуно у човеку“.

По другима, воља је искључива привилегија човекова. Она не само не припада минералима и биљкама, него не припада чак ни животињама. Да ли животиње — пита се Рабије — имају, као ми, идеју о једноме *ја*, које доминира над нашим жељама? Балансирање жеља личи на борбу мотива, а победа једне жеље личи на одлуку. Али смемо ли рећи да је та борба мотива и одлучивање као у човека? Кад би животиње могле да резонују, оне би морале створити математику! Ако дакле оне имају интелигенцију и вољу, нека докажу! У томе их нико неће спречити.¹⁾

¹⁾ Е. Rabier, *Psychologie*, с. 671.

Код овакве две теорије, које се очевидно разликују као два антипода, нама не остаје ништа друго него да узмемо појам воље па да га анализирамо.

Шта је воља?

На то питање разни писци давали су различите одговоре. Ми ћемо овде навести неколико примера, који представљају разне покушаје за дефинисање вољног феномена. Та разноликост у схватању воље помоћи ће нам да из проблема који нас интересује елиминирамо сувишак и потражимо суштину ствари.

1. Воља је способност опредељивања за рад. Сваки вољни акт има три ступња: размишљање, избор, извршење. Одлика му је слобода (Е. Боарак).

2. Воља је највиша форма људске активности. Њен акт је оригиналан и свестан (П. Жане).

3. Воља је разумна жеља. Она се не манифестује у свести нарочитим стањем, већ се сматра као опште својство свих интелектуалних и афективних стања, пошто сва психолошка стања теже да се претворе у покрет (Д. Рустан).

4. Воља није никаква нарочита душевна моћ: она је једно душевно стање, које се карактерише одређеним представама и тоновима осећања (Т. Цијен).

Највећи број писаца избегава да формулише прецизну дефиницију о вољи, јер увиђа да би такав покушај био тежак. Пошто код једног појма није главна дефиниција, већ разумевање, то се сматра као целисходније да се појава воље анализира и упореди с другим душевним појавама и на тај начин истакне оно што је за њу битно. Мојман у своме делу *Интелигенција и воља* анализира један вољни акт и у њему налази ове главне елементе: 1. представу о циљу који треба да се постигне; 2. одобравање тога циља од стране нашег суда; 3. свест о томе да представа о циљу и одобравање јесу довољни за извршење радње.

Вунт налази да у припремању вољних радњи највећи значај имају осећања. По њему и нагони спадају у вољне појаве.

Ебингхаус пак види у осећајима покрета најважнији елемент воље. Човек — вели он — може штети само оно што је у представи већ извео.

Лапи, на против, сматра вољу као форму интелигенције. Вољни акт је онај акт коме претходе два суда: један који одобрава избор неког циља, и други који тај циљ оглашава могућим. „Радња је вољна онда кад је оцењена као добра и могућна“.

Кондијак своди вољу на жељу. Кузен одговара: „Воља побеђује жељу или од ње бива побеђена, она дакле није жеља... Моћ воље над жељом је доказ за различност њихове природе.“

Најзад, кад се упореди воља са нагоном или инстинктом, разлика опет искаче на површину. Код нагонске радње — каже се — циљ коме

она служи не долази до свести онога који ради. Код воље је друкчије: њене радње се врше с пуном свешћу, с пуном слободом, с пуном одговорношћу. Воља дакле није инстинкт.

Шта излази из овога што је речено?

Очевидно, појам воље је обавијен маглом. Пре него што бисмо могли рећи да ли животиње имају вољу или не, потребно је да знамо шта је воља. Психолози се — видесмо — у томе не слажу. Једни је свODE на осећање, други на интелигенцију. Лаици пак сматрају је као специјалну душевну моћ која заповеда не само другоме већ и себи. За једне, инстинкт је вољна појава; за друге, између воље и инстинкта постоји битна разлика. Као што се види, појам воље је врло конфузан.

2. Примери животињске активности

Воља је — рецимо тако провизорно — душевна појава која се изражава у покретима и радњама. Истина, сваки покрет и свака радња не мора бити манифестација воље: и осећања могу проузроковати активност. Осим тога, психологија нас учи да воље може бити и онда кад се никакав покрет и никаква акција не виде. Тако, човек који се напреже да угуши свој гнев јесте човек који има вољу без радње. Без обзира на све то, посматрајући ствари en bloc, ми можемо рећи да радње и покрети једног човека у главном су дело његове воље. Тачније да се изразимо: ако нам је у једном тренутку дата активност једног организма, онда нам је тиме у исто време дата и могућност да се запитамо: да ли је та активност дело воље.

Сваки зна да животиње, као и човек, врше извесне покрете и извесне радње. Ми ћемо најпре навести неколико примера животињских радњи, па ћемо онда поставити питање: да ли те радње могу послужити као доказ за егзистенцију животињске воље.

Први пример. — Чувени ентомолог француски Анри Фабр, у својим *Еншомолошким успоменама* описује чудну хируршку вештину једног инсекта, званог амофил. Наиме, овај инсект, који живи у песковитим местима, још за живота спрема храну за своју ларву, која ће тек доћи на свет. Та је храна црв, и то добар и свеж црв. Мисија амофилова дакле састоји се у томе да се побрине за једног свежег црва који ће служити као храна његовој ларви. Како да постигне то? Свакојако, треба да нађе неког црва, да га савлада, умртви и у њ снесе своје јаје, тако да, кад доцније из јаја изиђе ларва, нађе одмах храну готову. Сва вештина састоји се у томе да се црв доведе у стање које неће бити ни живот ни смрт. Црв не сме бити мртав, зато што ће као мртав истрелити и ларву упропастити, али не сме бити ни жив, јер, као жив, може побећи и ларви дохакати. Треба животињицу дакле само парализовати. Ту парализу црва амофил изврши на тај начин што својом жаоком, као какав хирург операторским ножем, удари своју жртву девет пута у

www.unibg.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

девет нервних центара. У мозак не удара, јер би тај удар био смртоносан. Онеспособивши га за кретање, он му неколико пута овлаш прожваће главу и — операција је готова.

Други пример. — У својој књизи *Biologische Streifzüge* Д-р Хајнц Велген, доцент Хумболтове Велике Школе у Берлину, описује једну љубавну историју из царства паука. Наиме, један паук, женка, почивала је мирно и задовољно на својој мрежи. Наједанпут примети да се нешто миче на ивици мреже. Упре поглед у том правцу. Тамо на ивици створи се за тренутак један дебео јак конач, који — припучивши се за мрежу — спушташе се ка једној гранчици која лежаше ниже од мреже. Као да се сети да тај конач, који је шест пута дебљи од њеног кончића, није њена рукотворина, женка се приближи да види ко се то усуђује да је узнемирава у њеној кући. Дође до моста, али не смеде на њ наићи. Шта се десило? „Он“, мужјак, љубавник, осетивши љубавни пламен у својој души, ево се спрема да дође избраници свога срца и да јој изјави љубав. Али је, чини се, нешто плашљив, као да га растржу страх и нада у исто време. Да ли ће му његова обожавана изићи у сусрет? Да ли ће примити његову љубавну декларацију? Она је јача од њега, и ако јој се прохте може му створити катастрофу — јурнуће на њега и прождраће га као сваку муху. Он се реши да пред њом изведе неколико акробатских продукција, надајући се да ће своју драгу на тај начин очарати: поче да се љуља, да диже ноге па да их спушта, да их шири и скупља, да диже задњи део тела као да хоће да дуби на глави, и да се опет спусти. Она зачуђено гледаше овога чудног створа који игра на концу, и — мало по мало поче да се одобровољава. Шта више, у том бићу које мало пре хтеде да прогута, гледаше сада нешто себи сродно. И приђе му ближе, готово пријатељски расположена. Онда он, као охрабрен, учини неколико корака напред, па затим, у једном грозничавом налету, баци се свом снагом на њу. Женка, дрхтећи, стајаше мирно. После неколико тренутака заносне среће, мали љубавник брзо остави љубавницу, и, попут злочинца који бежи од потере, у трку појури ка намештеном мосту да се — спасава. Као да зна да тренутак задовољства има да плати животом. Авај! Женка, која је малочас мирно сносила загрљаје, у један мах промени се у бесну животињу која тражи освету. Тек што је несрећни љубавник своје предње ноге метнуо на мост, она га стиже, ухвати, пригњечи, изгризе и — прождра. По том опет оде на своје место да — чека време када ће снети јаја. А јаја ће јој бити успомена на драгана кога је толико волела да га је од велике љубави појела.

Трећи пример. — Шопенхауер цитира једну веверицу која је пала као жртва чаробне моћи једне змије. Наиме, један путник који беше обишао више покрајина острва Јаве, доспе једнога дана у неку шуму. Ту спази на грани једну веверицу, која се играше с окретношћу само

њој својственом. На врху дрвета беше њено гнездо, направљено од сламчица и маховине, а на стаблу једна шупљина. Свакако, она је у овој шупљини имала сакупљене плодове, а у гнезду своје младунце. Наједанпут, веверица стаде. Изгледаше уплашена; покрети јој посташе нервозни; чињаше се као да би хтела наместити испред себе какав заклон; најзад се шћућури између две гране, непомична. Путник доби утисак као да јадној животињи грози нека опасност, али каква, то није знао. Он се приближу дрвету, и, после кратког испитивања, спази у једној рупи на стаблу укотурену змију, ујагрених и живих очију које беше упрла у правцу веверице. Посматрача нехотице обузе страх за невину животињицу. Будући наоружан, он је могао убити змију и спасти веверичин живот, али научничка радозналост гоњаше га да остане неутралан и сачека исход трагедије. И исход је био дирљив. Веверица пусти очајан крик, који беше израз страха од присуства змијина. Она пође корак напред, па се врати корак назад, хтеде опет напред, и опет стукну назад, али ипак фатално ступаше ближе непријатељу. Змија пак, увијена у спиралу, са промуљеном главом, укочена као штап, не пушташе из очију своју жртву. Силазећи с гране на грану, веверица дође до стабла. Више и не покушаваше да се спасава. Као да је нека чаробна сила повуче к змији, она, с безумношћу створа кога обузме вртоглавица, суну у чељусти змијине. Опасна чаробница, која дотле беше непомична, разјапивши чељусти и шчепавши плен, разви своје котурове, па журно и веома окретно оде на врх дрвета да на тенане свари свој ручак.¹⁾

Четврти пример. — И мало дете зна за факат да птице у јесен иду у топлије крајеве, а с пролећа се опет к нама враћају. Али та банална истина крије у себи много више бизарности него што се обично мисли. Остављајући на страну детаље проблема о сеоби птица, који стварају тешкоће сваком зоологу, ми за сад констатујемо само чудновату чињеницу да птице, које немају при себи никакву топографску карту и никакав компас, тачно знају правац пута који имају да пређу. Кад дође тренутак сеобе, оне се скупе. Попевши се високо у слободан зрак, облете неколико пута око места у коме су живеле, па се онда спуште тачно у оном правцу у коме је земља куда имају да иду. Како могу да нађу тај правац? Он није увек на северу, односно на југу. Многе птице се селе од запада на исток, и њихов број није много мањи од броја оних птица које иду од севера на југ. Зимска птичја обиталишта простиру се од западне Африке кроз Индију до Филипина, до Нове Гвинеје па чак и до Аустралије и Новог Селанда. Пут је заиста огроман: од Америке до Европе лађа плови неколико дана. Уз то Атлански Океан, који је у истини колосалан, нема никаквих путоказа нити ста-

¹⁾ A. Schopenhauer, *Le monde comme volonté et comme représentation*, III, с. 168.

www.unib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

ница за одмарање. При том, птичија сеоба не врши се тако често да би им могла прећи у навику. Додајмо уз то да птице могу да осете буру на 24 часа пре њеног наступа, тако да је убрзаним летењем могу да избегну. Тако прича Гетке, познати орнитолог са Хелголанда, да је једно јато птица у марту 1879 год. — и ако је превалило цео пролећни пут — окренуло на левокруг и вратило се на југ, а после кратког времена зима је понова настала и трајала још четрнаест дана. Најзад, ако би се знање о правцу пута покушало објаснити поуком коју старе птице дају младим, онда би се могло приметити да се у лето на пут крећу и младице које су тек добиле крила ¹⁾).

Пети пример. — Г. Фрер, апотекар из Париза, неговао је две лепе жуте канаринке, мужјака и женку, у својој вили у Нантеру, у околини Париза, затворивши их обе заједно у мансарду своје пољске куће. Птичице, добро храњене и пола слободне, порастоше и намножише се. После шеснаест година мансарда је постала велика канаринска насеобина. Било је око 80 канаринки. Међу њима је било и неколико зелених мелеза, јер су се у породицу били увукли и неки туђинци. У току шеснаест година мајка тог птичјег царства била је толико остарела и ономоћала — имала је 16-17 година — да је једва могла летуцати с једног места на друго. Најтеже јој је било за храњење: морала се, јадница, с муком вући до опште карлице, из које се птичја задруга хранила. Два њена потомка, две пунокрвне канаринке, приметише старичине муке и притекоше јој у помоћ. За све време од две године, колико је старка још живела, оне су примале на се дужност да о њој воде бригу. С времења на време оне су у кљуону доносиле храну старој немоћној птици, и кад год су то чиниле, ова их је дочекивала лупајући својим крилима — баш онако исто као што и мали тићи лупају криоцима када их мајка храни. И што је у овој појави чудно, то је факт да ова помоћ није била израз дечје љубави према родитељу, јер ове две милосрдне канаринке нису биле кћери старе канаринке, већ само њени потомци. Овакав акт ми — кад је реч о човеку — називамо гордо „човечност“, а заборављамо да та човечност, с којом се толико шепуримо, не постоји код сваког човека ²⁾).

Наведеним примерима ми бисмо могли додати и друге, више или мање необичне. Треба се сетити, на пример, оне невероватне вештине са којом пчеле праве своје саће; треба видети ону дивну умешност са којом неке птице — да би направиле гнездо — буше лишће својим кљуном и сламкама их ушивају тако како их само кројач може ушити; затим ону умешност са којом друге птице месе од блата себи кућице које по свом савршенству не уступају много рукотворинама каквог лон-

¹⁾ Dr. Welten, *Biologische Streifzüge*, с. 61.

²⁾ Ch. Letourneau, *La Sociologie*, с. 148.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

чара; треба споменути ону уметничку способност са којом даброви праве своје дворове на речним обалама. И тако даље. Кад се сетимо свих тих бизарних примера оштроумне животињске активности, онда се не можемо отргнути од сугестије са којом нам се намеће питање: откудa све то и како све то?

За сва та питања која нам животиње немо постављају, већина људи, не само лаика већ и стручњака, имају један одговор: инстинкт. Да, све оно што животиње раде, раде снагом свога инстинкта. Помоћу инстинкта се објашњава сва животињска душа. Кад човек врши своје радње, онда кажемо: човекове радње се објашњавају помоћу његове воље; кад пак животиње изводе своје радње, онда кажемо: животињске радње се објашњавају помоћу инстинкта. Нужно је дакле да учинимо једну паралелу између воље и инстинкта и објаснимо њихов однос и њихов домашај.

3. Инстинкт и воља

Швајцарски психолог Клапаред дефинише инстинкт овако: „Инстинкт је прилагођен акт који на једноставан начин врше — и ако га нису научиле — све индивидуе исте врсте, али без познавања циља коме се тежи и без познавања односа који постоји између овог циља и средстава која се употребљавају ради његова постигнућа“. Француски психолог и филозоф Пијерон формулише за инстинкт овакву дефиницију: „Инстинкт је урођена тенденција за специфичне акте који одмах и без претходног искуства достижу своје највеће савршенство, обављајући се под извесним условима средине и у релативној зависности од околности, али који су и сувише неумитни, ако не у појединостима а оно бар у општим линијама, да би се могли подешавати према новим факторима“.

Обе дефиниције су свакако прилично заплетене да би их нестручан читалац могао одмах схватити у свој јасности. Ми ћемо се с тога потрудити да их анализирамо.

Инстинкт је пре свега једна серија аката, или, ако се хоће, једна радња. Каква радња? Главне и битне одлике инстинктивне радње јесу ове: 1. она је мајсторска и ако није учена; 2. она је несвесна, али је ипак целисходна; 3. она је специфична, а то значи да припада свима индивидуама исте врсте; 4. она је неусавршљива, а то значи целога века врши се на исти непроменљив начин; 5. и најзад, она је специјална, тј. животиња уме да се нађе само у једној одређеној ситуацији, али је неспособна да се оријентише кад се околности мењају.

Да ли су ове одлике инстинкта заиста тако битне да се између инстинктивног и вољног акта не могу наћи никакве додирне тачке, тако битне да између инстинкта и воље не може постојати никакво упоређење?

Потребно је да истакнемо карактеристичност воље.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Сви психолози се слажу у томе да воља није никаква нарочита душевна појава, а још мање нека засебна душевна моћ. Она собом не представља ништа специјално и оригинално. Ако бисмо хтели да објаснимо њено значење, онда бисмо могли рећи да је то извесна комбинација душевних појава. Заиста, ако анализирамо вољу, у њој ћемо наћи осећаје, представе и осећања комбиноване тако да чине једну асоцијацију. Осећање је она снага која подстиче човека на рад: оно се изражава у пријатности или непријатности, задовољству или болу. Задовољство се тражи, а бол се избегава. То је фундаментални принцип живота, који важи и за животињски и за човечански свет. Истина, у животу нам понекад изгледа да се и бол тражи а задовољство избегава. Тако, на пример, кад човек јури у опасност, стављајући свој живот на коцку, само зато да би помогао свом ближњем или својој отаџбини, онда он — тако бар изгледа — тражи бол а избегава задовољство. Изгледа, али није тако. Само пожртвовање је — у колико оно у опште постоји и у колико је искрено — једно осећање задовољства за онога који се жртвује. Јунак се, на пример, жртвује зато што жели, воли и хоће да буде славан и хваљен, или пак зато што мисли и верује да несрећа која би задесила његову домовину не би могла ни њега оставити на миру. У сваком случају, остаје правило да човека, као и животињу, у животу покреће неко задовољство. Међутим, у раду, поред осећања, постоје и осећаји и представе које тај рад регулишу, подешавају и модификују. Питање које се сада намеће, гласи: да ли сви ти елементи, т. ј. осећаји, представе и осећања, постоје и у једној и у другој врсти активности — у инстинкту и у вољи? Школска психологија, не упуштајући се у дубљу анализу инстинктивног и вољног феномена, налази да се инстинкт не опредељује преставама. Другим речима, вољна делатност јесте делатност представа, разума и слободе, а инстинктивна делатност јесте делатност слепог осећања телесне пријатности, ропска и неразумна.

Колико у таквом тврђењу има истине?

Пређашњи филозофи много су парадирани са слободом воље. И сада већина људи гледа у слободи воље главну разлику између човека и животиње. Међутим, та фамозна слобода воље у истини не постоји. Човек ради онако како мора да ради. И кад бисмо познавали тачно све оно што је човек рођењем наследио од својих предака, и кад бисмо поновили детаљно све оно што је он стекао у току свога живота и васпитања, онда бисмо могли са сигурношћу да предвидимо сваку његову радњу. Човек је продукат милиона сила које су дејствовале и које дејствују непрестано на њега. Ми све те силе не можемо сазнати. Зато верујемо да сами собом господаримо, да сами располажемо својом слободом. У ствари, ми радимо онако како спољне силе околнога света и унутрашње силе наше душе то од нас неумитно захтевају. Доследно оме, свака казна је једна врста насиља. Само — и у томе је сав морали

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

казне — то насиље може бити веома корисно за појединца и за друштво. Отуда она и налази у друштву опште одобравање.

Кад усвојимо став да је човекова воља строго опредељена — а то значи зависна од осећања и представа — онда ћемо наћи прву додирну тачку између инстинкта и воље. Строга опредељеност, зависност и детерминисаност јесу одлике које се нарочито придају инстинкту. Ми сада видимо да то нису само инстинктове одлике. И воља је такође зависна, опредељена и детерминисана. Човек и животиња раде онако како морају радити — то је прва заједничка копча која их узајамно приближава.

Да пођемо даље.

Анализом воље и инстинкта може се наћи основ на коме почивају обоје. Ако се воља и инстинкт изражавају у активности, онда — шта је узрок тој активности? Према свему ономе што нам живот казује, тај узрок је осећање пријатности и непријатности. Кад смо у прошлом чланку осећање подвргли анализи, ми смо нашли да се оно своди на сноп тенденција. Објекат тих тенденција јесте задовољење неке потребе. То опет значи да је потреба она природна база на којој почива цео механизам телесног и душевног живота сваке животиње, корен из којег се развило свеколико благо духа и цивилизације. Инстинкт и воља не чине у томе никакав изузетак. Подвргнути под лупу анализе, и једно и друго представљају две фазе једног истог процеса. Обоје имају један корен. То је онај исти корен који смо нашли кад смо анализирали осећање. Наиме, воља у основи својој јесте једна тенденција. И инстинкт је, исто тако, у основи својој једна тенденција. Значи да се и инстинкт и воља у својој крајњој линији могу редуцирати на сноп органских тенденција. Ту лежи она фундаментална животна снага из које се развила цела душа у свима њеним формама.

Ми видимо дакле да између инстинктивне и вољне радње не постоји тако огромна провалија каква се обично замишља. Анимална и човечја активност нису две различите врсте активности, већ два ступња једне исте активности: инстинкт је — могли бисмо рећи — нижи ступањ воље. *Нижи* кажемо због тога што је на њему број представа, односно снага интелигенције дотле сведена, да ориентисање у свакој прилици није могуће: животиња је способна да се нађе у ситуацији, али не у свакој ситуацији. То, у осталом, потпуно одговара ступњу развитка на коме се она налази. Додајмо да ни човек не уме да се нађе у свакој ситуацији.

И тако на крају, ми ипак налазимо — као што се види — неку разлику између инстинкта и воље. Само, ето, та разлика не лежи у суштини појава, већ у степену њихова савршенства. Животиња не може да ради оно што ради човек, то је несумњиво. Али зато опет животиња и нема амбицију да буде човек. Разлика у њиховим радњама само је последица разлике у њиховој умности. То, међутим, не значи, као што

WWW.UNIBS.BG

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

тврђаше Декарт, да су животиње несвесне машине; то може само знати да животиње нису тако свесна бића као човек. Већа свесност, то је концесија која се човеку слободно може дати. Никоме до сада није ни падало на ум да животињу меће на равну ногу са човеком. Оно до чега је научнику стало, то је сузбијање заблуде о апсолутној неупоредљивости једне стране са другом, о непроходном амбису који дели животињско и људско царство. Такав амбис не постоји. Пажљивим испитивањем могу се лако наћи многобројни мостови који омогућавају поступан прелаз од једне стране на другу. Природа — каже се — не прави скокове. Целокупно наше досадашње знање о природи и људима уверава нас да такав скок не може постојати ни између инстинкта и воље.

Примери животињских радњи које смо мало пре навели, показују нам егзистирање једне примитивне животињске воље. Амофил, који се брине за своје потомство; паук који вреба женку да би задовољио сексуални нагон; змија која хипнотише веверицу; канаринке које се узајамно помажу; птице које се селе у топле крајеве; животиње које прављењем спретних и вештих гнезда обезбеђују себе и своје потомство — сви ти и безбројни други примери, у најмању руку, доказују да животиње нису механички апарати који се крећу по туђој замисли. Оно што знају и што раде није им могло готово пасти с неба. Било би противно логици и науци кад би се претпоставило да је какво невидљиво небеско биће убацило споља у животињско тело готов, израђен, потпуно монтиран механизам за живот, рад и кретање. Оно што животиње знају, умеју и могу, то су без сумње научиле. Споредна је овде ствар да ли су оне то научиле у току свог индивидуалног живота или су своју вештину наследиле од претходних генерација. На сваки начин, ако нису научиле оне саме, научили су њихови преци, научили и свој науч сачували у свом нервном систему и — благодарећи моћи наслеђа — предали га као наследну диспозицију својим потомцима. Међутим, да науче све оно што знају, животиње су морале имати извесну, макар и најмању, дозу свести. С тога је погрешно и не научно кад се каже да је инстинкт слеп, ропски и несвестан акт, који се не управља по представама, а воља, на против, изабран, слободан и свестан акт, који се изводи по упутству резона и представа. Не, граница између та два акта, са гледишта филогенезе и еволуције, и сувише је релативна да би се таква категоријална и оштра разлика међу њима могла поставити. Ако воља није ништа друго него комбинација осећаја, представе и осећања, онда се та комбинација налази код животиње исто тако као и код човека. Између курјачице која иде да тражи храну за своје младунце, и човека који иде на посао да заради хлеба својој деци, разлика је квантитативна, али не и квалитативна.

Читаоцу је у досадашњим редовима ваљда пало у очи да смо ми вољу представљали као модус извесне активности. Међутим, раније је

мапоменуто да воља и активност не значе једно исто. Француски филозоф Ренувије вели да битност воље није у изражавању активности већ, на против, у уздржавању од активности. Воља је по њему способност уздржавања, моћ самосавлађивања. И у обичном животу, кад говоримо о људима који имају воље, ми замишљамо људе који су кадри да обуздавају своје прохтеве и своје жеље. Дете које, спазивши на столу посланице, пружа руку да их узме, нема вољу. Ако би пак, и поред све лаконости, успело да се уздржи од крађе, оно би, по Ренувијеу, имало вољу.

Претпостављајући да је ова теорија тачна и умесна, ми се можемо запитати: да ли оваква воља, која значи уздржавање, може постојати и код животиња?

Ми мислимо да и овакав облик воље какав се налази у самосавлађивању, није никако оргиналан изузетак који се не би могао наћи нигде међу животињама. Истина, самосавлађивање претпоставља интелектуални хоризонт и већу интелигенцију. Зато је оно и међу људима прилично закржљало својство. Али у својој најпростијој форми оно се може наћи и код животиња. „Кад неки пас, каже Дарвин, гони зеца, па га вабну да се врати, он стане, устеже се, опет пође за зецом, или се врати постиђен своме господару“. Ја сам имао прилике да посматрам како се у души једне мачке одиграва у миниатури оно што се у процесу воље код човека зове „борба мотива“. Наиме, животиња је имала обичај да се шуња по кујни и — кад год јој се укаже згодна прилика — смакне по који залагај меса. Неколико шибана које је извукла на својим леђима кад год је била ухваћена на делу крађе, биле су довољне да јој избију из главе њену лакомост. Казна је била тако добра запамћена да доцније, и кад нема никога у кујни да чува месо, иста мачка могла се посматрати како чучи близу тањира искушења, с очима упртим у месо, али без воље да предузме какав атак. У том тренутку у њеној души очито постоји борба између жеље да украде месо и представе о казни која би потом имала да следује. Сличну појаву гледао сам пре неколико дана у дому Г. Милована Милорадовића, управника расадника из Јагодине. Приликом једне гозбе, којој је присуствовало више лица, његов Џон, један необично паметан пас, између осталих продукција којима је увесељавао госте, извршио је један акт који се са пуним правом може назвати „борба мотива“. Џону је био пружен један добар комад врућег свињског печења, али с претњом да га не сме јести. И ако је јадно псето било врло гладно, и ако је мирис печења морао необично дражити његову њушку, ипак је јуначки чучао пред тањиром, не усуђујући се никако да узме пружено му печење. Тек кад је, после извесног времена, господар дао знак да је једење слободно, пас је халапљиво зграбио печење и појео. Није ли то она виша, права воља, воља уздржавања и побеђивања самога себе, о коме нам Ренувије говори?

Да завршимо.

Из свега овога што смо у досадашњим чланцима говорили о животињама, излази закључак да животиње нису несвесни аутомати. Оне имају душу, која је сродна са човековом душом, и ако не истоветна са њом. Све три стране душевног живота, и умна, и емоционална и вољна, манифестују се више или мање и у животињској души. Између човека и животиње разлика лежи више у степену савршенства него у суштини бића. То је разумљиво кад се зна да човек и животиње имају заједничко порекло. Отуда можемо казати да је животињама, у извесном смислу, човек у ембриону, а човек опет само — животиња на највишем ступњу савршенства.

Д-Р ДРАГОЉУБ Ђ. ПЕТРОВИЋ

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У ЕНГЛЕСКОЈ

(Крај)

МЕТОДЕ РАДА

Опште одлике. — По правилу, школе на континенту теже за тим да децу што више нечему науче; оне и сувише много воде рачуна о култури ума, коју изузетно високо цене, а све остало остављају на страну. Истина, оне то не чине једнострано, па ипак је цео њихов систем у свима школске програме и на њих обраћају сву своју пажњу. Код Енглеза, на против, много се више полаже на изградњу карактера и свих особина потребних за живот, а живот је по њихову мишљењу пре свега један низ практичних дела и поступака, што ван сваке сумње претпоставља извесне особине воље и карактера. Ту и лежи главна црта, као и радикална разлика ових школа од осталих. Овим је дата и идеја водила њиховог васпитања као и њихових школа, које, и поред свих разлика и несистематичности у својој организацији, ипак теже за једним јединим циљем. А тај циљ, то је створити карактер и васпитати вољу, и то истрајну, доследну самој себи, способну да господари и собом и другима, пуну иницијативе и самопоуздања, руковођену обзирима и према себи и према другима, свесну при том те своје дужности, у кратко вољу која непоколебљиво почива на принципима јавног морала. С тога Енглези више цене методе школског рада но његов програм. У осталом, овакав циљ васпитања одговара менталитету енглеске расе, која се више диви карактеру у човека него његову знању, и више цени човека од дела него научника. Најзад, тако упућену вољу енглеске школе одмах стављају у службу народног идеала, а то је превласт енглеске културе и интереса међу осталим народима или, модернијим изразом речено, англосаксонских идеала. У овоме се и састоји патриотизам сваког Енглеза, и ма како да су те школе разнолико уређене, оне су све прожете тим циљем и том државном потребом. Отуда је погрешно мислити

да се енглеско васпитање не управља према потребама државе. Истина, држава не прописује тај циљ, нити она има све школе под својим надзором, па ипак свака школа чини то из своје иницијативе и уверења у потребу и оправданост тих идеала. С тога свака школа и васпитава своје ученике у том духу као да то чини по наредби одозго, и ако је то у ствари слободна одлука сваке школе напосе. У осталом, овакав начин организације потпуно одговара духу енглеског народа и представља општу одлику свих јавних установа у Енглеза, по чијем мишљењу оне постају општом концентрацијом спонтаних а истоветних напора ради постигнућа једног заједничког циља.

Подела ђака. — Већ сама подела ђака по способности очито показује ту основну тежњу енглеских школа. Та подела је у ствари један покушај организованог одабирања најспособнијих ђака, који ће доцније ући у онај кадар коме се поверава вођство енглеског народа у земљи као и ван ње. Кад је довољан број ђака у једном разреду, он се по правилу дели у два до три одељења, обележена словима а, b, c, а често и више одељења, што зависи од броја ђака: тако н. пр. IV a, IV b, IV c, и т. д. У прво одељење улазе бољи ђаци, у друго одељење осредњи ђаци, а у треће одељење слабији ђаци. У неким школама један ђак може бити за неке предмете у једном разреду, а за други предмет у неком другом, вишем или нижем, што зависи од његовог успеха у појединим предметима.

Као што се види, подела ђака по одељењима не врши се по азбучном реду, што ће рећи по једној случајној и чисто спољашњој одлици, која нема никакве везе са оним што је битно у човеку, а то је његова личност. Поделом ђака по способности, на против, води се много више рачуна баш о тој личности. Не само што се том поделом даје бољем ђаку право да се користи и за себе и за државу својим даром, јер је то најзад његова имовина, коју школа нема право да уништи, већ се и слабијем ђаку даје лепа прилика да заједно са себи равнима прати, па према томе и искористи наставу коју му је школа дужна дати. Па и са педагошког гледишта та подела је целисходна, јер је позната ствар из искуства како је тешко и безуспешно радити са мешовитим материјалом. Чак ни приговор да та подела није у духу демократије, не вреди ништа, јер није циљ демократији да брише и поравна природне разлике, већ друштвене, дајући свима без разлике право, а потом и прилику, да се слободно развија, док се природи мора оставити да од сада као и до сада према својим законима дели дарове овако или онако.

Настава. — И по броју предмета и по обиму у коме се они уче, енглеске школе далеко заостају иза осталих школа. У осталом, то савим природно следује из њиховог васпитног циља, јер изградња карактера захтева од ђака пре да се удуби у предмет него да из њега стиче само једну масу мртвог знања. А удубити се ма у коју ствар захтева пре свега времена. Одавде и долази потреба да се наставни програм

ограничи. Кад се томе још дода и потреба да се зарад изградње карактера мора дати могућност опстанка и таквим установама којима се тај циљ директно постиже, онда је сасвим јасно да то ограничење мора бити замашно. Зато и није чудо што енглески ђак у погледу своје учености заостаје иза других европских ђака. Али и тај недостатак, у чију се вредност да сумњати, обично се надокнађује другим лепим особинама стеченим у току такве наставе. Довољно је само видети са каквом се лакоћом, самопоуздањем и искуством један енглески ђак уме да снађе и у лакшем и у тежем положају, док европски ђак у таквом случају изазива или подсмех или сажаљење. Ту врлину окретности Енглези необично цене, и по њихову мишљењу она је интегралан део у појму отменог човека (gentleman), што ће рећи да се без ње такав човек не да замислити. У осталом, овакав начин наставе врло добро служи развићу ученикове саморадне (self-activity), јер самим тим што не почива на чистом меморирању, он захтева од ђака добровољан труд и напор (voluntary effort) да дато градиво савлада. На овај начин се једино и ствара воља, а и способност за рад. Најзад, оваквом наставом се једино и дају ђаку методе за доцнији самосталан рад, а средња школа је најповољније доба да се те методе стеку и собом у живот понесу.

Имајући у виду ове идеје, енглеске школе још увек траже пута и начина да их примене на све предмете који се у њима уче.

Тако се у настави *енглеског језика* нарочито полаже на то да ученик изворно познаје и самостално проучава класична дела енглеске књижевности. Отуда, поред тога што се тежа дела проучавају заједно са наставником у току наставе, сами ђаци су дужни да остатак прописаних дела проуче у виду задате домаће лектире (home reading). Тога ради постоје нарочита школска издања тих дела, пуна напомена, објашњења и опширних описа друштвених прилика и културних утицаја под којима су та дела постала. Најзад, на сваком испиту дају се и питања која стоје у вези са том лектиром. Оваквим поступком се не само одржава надзор над учениковим радом, у циљу да се спрече покушаји несавесности и нерада код ђака, већ се исто тако даје наставнику и прилика да оцени самостални рад ђаков и тиме развије правилан суд о његовој правој вредности. Самом пак ђаку ово даје подстрека на лични рад и труд, јер се овим очигледно води рачуна о томе да, ма како мали успех да ђак постигне, тај успех се видно истиче, а позната је ствар да сваки човек цени и воли свој успех, баш зато што је лично његов. Даље, сваке недеље се мора израдити по један писмени састав на енглеском језику по задатој теми, и то у циљу развијања самосталног мишљења, као и лепог изражавања, Ти састави се прегледају, а потом враћају ученику на проучавање.

При учењу *живих језика* пажња се нарочито обраћа на писмени састав, а у вишим разредима још и на разговор на том језику за време часова. Састави се дају прилично често, бар једаред месечно.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У настави *старих језика* може се рећи да класичарска традиција постепено изумире. Главни разлог је томе никаква или врло мала корист од тих језика, као и постепено диференцирање модерне културе од античке. Чак и *Harrno School*, некада чувени центар класицизма, има данас врло мало ђака који се баве класичким студијама. Њихово место заузимају природне науке у првом реду, а потом живи језици, што стоји у вези са прогресивном индустријализацијом Енглеске.

У настави *математике* опет се пази нарочито на то да ђак што више задатака изради самостално, и у разреду и код куће, што ће рећи да тиме ђак стиче све бољу и тачнију примену општих математичких правила. У осталом, и ту као и у осталим предметима, циља се пре свега на способност примене стеченог знања. Тога ради постоје нарочити часови математике, за време којих се искључиво раде задаци и проблеми, и то под руководством наставниковим, који у току тих часова иде од ђака до ђака прегледајући и поправљајући њихов рад. Ти часови су познати под именом „tutorial classes“. Ради што веће саморадње уведен је и обичај да ђаци сами један другом поправљају задатке, и при томе стављају своје примедбе.

У настави *природних наука* (Science), — а под тим именом се код Енглеца подразумевају искључиво *физика* и *хемија*, — тај принцип саморадње је спроведен до крајњих граница. Проучавање тих предмета почива на методи „поновног открића“ (the method of rediscovery), што ће рећи да је ученик дужан да у кабинету, односно лабораторији, сам за себе, и ако под руководством наставниковим, дође до истих оних научних резултата до којих је човечанство пре њега дошло. У том циљу ђак врши опите, снабдевен свим потребним средствима, бележећи у засебну књижицу услове под којима се опит изводи, ток и начин самог опита, као и резултате до којих је тим опитом дошао. Те књижице се потом по саветима наставниковим понова прегледају, погрешке исправљају и, на засебној страни уносе само тачни резултати. Као што се види цео предмет је само један низ проблема које ђак треба да реши и тиме дође до жељеног знања. Наравно да знање стечено овим путем остаје трајном тековином ђаковом. Па ипак, није то једини циљ овакве наставе. Сваки такав проблем у ствари је једна намерно створена тешкоћа, а тај низ проблема је у исти мах и низ тих тешкоћа, које ђак треба да савлада, и које су уређене при том по принципу поступности. За решење сваког таквог проблема потребно је уложити и труда и самосталног мишљења, а тиме ђак челичи своју вољу, развија свој суд и стиче самопоуздања и ослонца у самог себе (self-support).

Још је даље у том правцу отишла настава *ручног рада* (manual training). У њој се ка свему осталом додаје још и физички рад, т.ј. претвара се воља у дело, и даје се тиме доиста сјајна прилика да ђак научи нешто радећи (learning by doing). Обично се и у тој настави иде поступно;

отуда се почиње прво са картонажом, потом прелази на рад у дрвету, и завршава са металургијом. Основи геометрије, основи физике и хемијска својства материје једино се тако и уче у тим школама.

Чак и у настави *цртања* принцип саморадње нашао је своју примену. Цртање са природних предмета, а не са мртвих модела, главни је циљ те наставе.

Једном речи, није човек-научник циљ енглеских школа, већ човек од дела. Зато је у њих улога наставника сведена на најмању меру: он је ђаку само духовни вођа, а све остало остављено је личној иницијативи самога ђака.

Оцењивање. — Оцене се не дају у току тромесечја, нити постоји прозивање за оцену. У место тога постоје у току тромесечја само два испита, а све остало време наставник проводи у раду са својим разредом. Први испит је у средини тромесечја, а други на крају, и то први је искључиво за личну употребу наставникову и зове се „test“, док је други потпуно званичан и зове се „examination“. И један и други испит су искључиво писмени. Питања се за те испите понајчешће дају исписана на засебном табаку хартије сваком ђаку напосе.

Што се тиче самих питања, она се увек односе на оно градиво које се пре датог испита прешло. Зато је сваки ђак принуђен да се спреми из свег тог градива. Јасно је да овакав начин испитивања не допушта појаву т.зв. лекцијаша, као ни потајно обмањивање наставника које отуда потиче.

При прегледу поднетих одговора наставник даје засебну оцену на сваки појединачан одговор, водећи при томе рачуна и о тежини питања и о тачности одговора. Потом се свака таква оцена своди на разломак, коме је именитељ 100. Збир тако сведених оцена значи просечну оцену, добивену на целокупан рад. Та оцена се потом означава или бројем или општим изразом према уобичајеној скали, која се у главном своди на ово: 50% је најмања оцена са којом се прелази и одговара успеху *довољан* (fair), 60% је оцена која одговара успеху *добар*, 80% је оцена која одговара успеху *врло добар*, а одатле па на даље свака оцена одговара успеху *одличан*.

Тромесечна оцена је увек последња оцена, а годишња је по правилу средња оцена свих трију тромесечја. У случају да ђак нема успеха у средњој школи, он одлази или у стручне или продужне школе, где лако може да покаже добар успех благодарећи својој способности за изабрану струку.

Награђивање. — Има три врсте награда: пехар, медаља, књиге. Пехар је или златан или сребрн. Златан пехар се даје ученику виших разреда чији је збир годишњих оцена из свих предмета које ученик полаже највећи за ту годину. Сребрн пехар се даје ученику виших разреда чији је збир годишњих оцена први до поменутог највећег збира. Медаља

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

је или златна или сребрна, и даје се на исти начин, но само ученицима виших разреда чије су оцене највеће из једног предмета или из једне групе предмета за ту школску годину. Књиге се дају као награда ученику ма кога разреда чија је годишња оцена из ма ког предмета најбоља у том разреду за ту школску годину.

О васпитању. — Изградња карактера је главни циљ и прва брига енглеских школа, и то у толико пре што је васпитање једино средство напретка којим човек слободно располаже.

Међу васпитним средствима прво место по мишљењу Енглеца заузимају *споршови*. Они се у свакој школи негују врло много и врло често. Тога ради свака школа има своје земљиште (school ground) на коме се држе разни спортови: *фусбал* (football), *рагби* (rugby), *крикет* (cricket), *шенис* (tennis) и *пливање*. Сем тога се врло радо приређују и међусобне утакмице школа, чиме се неговање спортова још више развија. Овако се код деце воља за игром, — а то је у њих једна органска потреба, — не само задовољава, већ и упућује једино добрим правцем. С тога сваки спорт има извесну дисциплинску вредност, што су Енглези пре свих умотрили, а потом и применили. Но права вредност спортова лежи по мишљењу тога народа у њиховом директном утицају на карактер: примити победу као заслугу а не охоло, у поразу не клонути („stand fast“), већ покушати наново и наново („carry on“), створити жељу за утакмицом и активним учешћем, борбеност и отпорност, смисао за сарадњу у заједничкој вољи и напорима, целисходну одбрану заједничких интереса и циљева, лично залагање да се то постигне, као и заборав на себе при томе, — једном речи, онај здрави смисао за колективни егвоизам може се најбоље и развити и применити у спорту и кроза спорт. Ту у тој малој заједници, учи се енглески ђак оним врлинама на којима почива судбина свих народа. ОвOME још треба додати и једну чисто енглеску дисциплинску уредбу, којом се нарочито развија свест о одговорности, а то је систем ђака-надзорника (prefects). Обично се старијим и бољим ђацима поверава брига и надзор над млађим ђацима, чинећи те старије ђаке одговорним за успех у раду и владању млађих ђака, као и за употребу те власти, која чак обухвата и право мањих казни. И на овај начин васпитају се у тим школама доцнији управљачи енглеског народа.

Потом се нарочито пази на развијање *часнољубља* код ђака. У том циљу те школе нарочито развијају код ђака једну врсту јавног мишљења, које ће својом осудом (reprobation) или похвалом (approbation) утицати на владање ученика. С тога се у свакој прилици ђак упућује на своју част (put to the honour) и очекује се да увек буде на висини своје части и личног достојанства, и тек у случају кривице приступа се јавном жигосању, не само од стране наставника, већ и од стране другова. Од сваког кривца се тада с правом очекује да на постављено питање сам

своју кривицу пријави, без обзира на казну која га очекује. Није ретка ствар да ђак на испиту преда своје задатке потпуно неизрађене, пре него што би се решио да их препише кришом, а још мање да их додаје друговима. У опште, енглески ђак има, и то врло рано, јако развијено осећање достојанства и честољубља, зато и није чудо што ужива поверење и својих наставника и својих другова. Управо најтежа казна — а то је телесна казна, — нарочито се задржава за теже повреде начела части (code of honour), као што су лаж, превара и слично томе. Иначе, телесна казна не постоји, а најмање је допуштено наставнику да се њоме служи. То право, и то само за прописане кривице, има ректор школе, и често га врши јавно у присуству разреда, а у изузетним случајевима и пред целом школом. Јасно је да је утицај овакве казне свемоћан, баш зато што кривца унижава преко сваке мере.

Што се тиче *есстетичког* васпитања, смисао за уметност, као и њено разумевање, у опште нису у природи Енглеза, поред свега тога што је и тај народ имао великих уметника светског гласа. Отуда се у њих вештине сматрају за изборне предмете, те се тиме даје могућност само даровитим ђацима да се баве уметношћу. Једино се цртање, и то из чисто практичних разлога, као и потреба њихове индустрије, узима као обавезан предмет. Ваља поменути да у њиховим школама постоји и необавезни течај играња, које се у њих сматра као уметност а не као забава.

Што се тиче *опхођења* (manners), њему се енглески ђаци уче у својој кући, ма да и школа води о томе рачуна. Зато је опхођење главна брига родитеља, који и иначе показују врло лепо разумевање за сарадњу дома и школе. Управо, питање је да ли би енглеско васпитање имало толико успеха да нема те слоге и сарадње родитеља са школом. Ово је Енглезима лако постићи, благодарећи бризи коју родитељи воде о школовању своје деце, такту са којим се они опходе са својом децом у питањима школе, као и великом ауторитету који они савршено лепо знају да себи код своје деце прибаве. Управо, редак је случај непослушности код њихове деце, а покаже ли се непослушност, родитељи је сузбијају са неумољивом енергијом и истрајношћу.

Овакво васпитавање ђака се нарочито повољно врши по интернатима (boarding schools), којих у Енглеској има доста. Од таквих интерната најбољи су т. зв. Public Schools, у којима се школује елита енглеског подмлатка. Из њих излази онај симпатични, отмени и дисциплиновани тип друштва у вишим енглеским редовима. У тим школама се више но у осталим нарочито полаже на карактер и владање ђачко. У опште, у енглеским школама се изузетно добре оцене из владања тешко добијају, и мало је ђака који их имају, и то не зато што је васпитавање у тих школа без успеха, већ зато што су те школе врло штедливе у давању тих оцена. Циљ је таквој методи да се у сваког ђака

што дубље уреже вредност и значај доброг владања, што је сасвим оправдано кад се узме у обзир да вредност сваке ствари расте што се теже добија.

Као што се види, цело енглеско васпитање се састоји не из низа лепих и мудрих речи, већ из читавог једног целисходно уређеног низа дела и поступака кроз које енглески ђак има да прође од првог па до последњег дана свог ђаковања, имајући цело време над собом поштену, хуману и савесну контролу своје школе, куће и јавнога мишљења. Истине и правде ради ваља додати да је овакво васпитавање у великој мери олакшано и многим урођеним особинама енглеске расе, које улазе у њихове васпитне идеале. Шта пак те особине вреде, показује нам историја тога народа са вишестолетним сталним напретком, у пркос свих препрека, као и она пространа држава којом управљају овако однеговани синови тога народа, и која носи тако скромно име the British Empire.

МИЛОРАД ВАНЛИЋ,

УРЕЂЕЊЕ НАСТАВНЕ УПРАВЕ У ФРАНЦУСКОЈ

(Крај)

Чињеница што им у неком од споменутих послова помажу у једну руку академијски, а у другу генерални инспектори за средњошколску и основну наставу, ништа не умањује вриједност рада што га они сами извршују. Инспектори академијски врше свој посао врховнога надзора над персоналом, управом и надзором у средњим и основним школама својега подручја према наређењима и упутствима ректора, којег они извјештају о својим инспекцијама. Надзор ректорски виши је од надзора академијских инспектора. Тај ректорски надзор у ствари је с тим јачи што су ректори чланови савјетодавних одбора за средњошколску и основну наставу који се састају сваке године у Паризу.

Ректори, вршећи своје право сталнога надзора над свима заводима средњошколске и основне наставе у подручју академијском, потребни су помагачи генералним инспекторима у министарству. Број генералних инспектора није се повећао према броју завода под њиховим надзором. Они једва доспијевају сваке године походити највеће заводе. У колежима генералне су инспекције веома ријетке. Осим тога инспекције су генералних инспектора нужно веома брзе, те они могу контролирати само примјену програма и метода и по заслуги оцјењивати наставнике. Они не имају времена да контролирају појединости у материјалном и управном животу заводском. Много чешће инспекције ректорске свакако осигуравају тачнију контролу и приносе генералним инспекторима и средишњој управи драгоцену грађу за оцјењивање. Један генерални инспектор овако

је судио о помоћи што је има од ректора: „Много нам је вриједила у свако вријеме, сада нам је све више потребна.“

Функције ректорске у вишој настави нијесу нипошто тако незнатне како се тврдило. Откад су укинуте генералне инспекције факултетске, ректори једини могу да оцијене стручне способности наставника у високим школама. Осим тога, њихово је дјеловање у крилу универзитетских вијећа тако знатно да одлучно утјечу на судбину тих завода. Они им осигуравају јединство.

Углед који излази из њихових функција, омогућује ректорима да остварују друго јединство, не мање драгоцјено и плодно, јединство трију грана наставних у служби народне просвјете. Они управљају у границама својега подручја три гране јавне наставе, знајући боље него итко други какову службу може вршити њихово узајмично прожимање. Они настоје око тога да између њих створе интелектуалну солидарност веома вриједну за будућност наше демократије, а то је служба коју само они могу вршити у земљи. Та задаћа, као и други многи њихови послови, доказ су користи што их држава има од ректора, без којих француске школе не би могле бити, ако неће да не буде много штете за плодан развој рада у наставној управи.

Задаћа што је имаду ректори вршити према уредбама, много је шира од задаће која је садржана у ријечима тих уредаба. Заправо не има у њихову подручју питања личности, управе или наставе, гдје они не имаду да кажу своје мнијење. Шта више, може се рећи да им њихова дужност обавјештавати средишњу власт о животу академијском, даје готово опћено право испитивања и оцјењивања. Без прекорачења својих овлашћења они могу, примјењујући своје право сталне контроле, најживље утјецати на материални и морални живот својих академија. И изван службене школске управе могу они утјецати на приватну иницијативу у послу народне просвјете (код рада око даљега образовања иза свршеног обвезног школског времена, итд.). Тако умнажају број школских пријатеља и добротинитеља сваке руке.

Функције ректорске заправо у велике висе о личности ректорској. Оне излазе особито знатне за народну просвјету и развој научнога живота кад их врши човјек као непрежаљени Liard, који је био много година у министарству директор више наставе бавећи се само универзитетима, а свршио је своју каријеру као ректор париске академије, настојећи с једнаким маром око париског универзитета и око завода за средњу и основну наставу у својој академији. У свим гранама народне наставе оставио је тај одлични мислилац и управник, пун добра укуса и енергије, трагове своје интелигентне и промишљене дјелатности. Он је био узор и тип великога ректора.

Додашак. Ево један примјер каквог судјеловање тражи министар од ректорѝ.

Прошле године у мјесецу просинцу затражио је министар од ректорџа да му пошаљу обавијести о цијелом скупу рефорама које би се имале извести легислативним или наредбеним путем у подручју цјелокупне наставе.

Виша настава. Министар позива ректоре да му ставе приједлоге о промјени у садашњим универзитетима: о оснивању, укидању, спајању заводџа, института, лабораторија, библиотека и концентрацији појединих грана науке у иниверзитетима гдје би се најбоље гајиле. Не би ли било добро повезати неке научне заводе с великим техничким установама, и према томе с индустриалним и трговачким средињама? Не би ли било можда пробитачно за научне факултете да у ателиерима школа за умјетност и умјетни обрт, који раде с најмодернијим материјалом, и у њиховим лабораторијама за електрицитет и механику, нађу драгоцјена помагала за свој научни рад?

Средња настава. Треба испитати садашње стање свакога завода (лицеја, колежа, средњошколских течајева за дјевојке) с обзиром на знаменитост географичку, корист, напредовање или назадовање завода. Кад се тачно разложи стање, треба предложити раширење или укидање.

Основна настава. Не треба ли гдје укинути или спојити разреде или школе, основати их или раставити, гдје је потребно? Треба узети на ум и стапање више учитељских школа у један завод, гдје је то могуће. Таково стапање, осим приличне уштеде, имало би за посљедицу да би се млади учитељи могли боље раздијелити према покрајинским потребама, и да би се осигурало једноличније попуњавање учитељских кандидата међу окрузима.

Напокон, не би ли требало приступити новом уређењу односа између виших основних школа и техничке наставе? Ту је штетан дуализам. Чини се да је дошло вријеме кад се томе може на крај стати.

Како се види из ове окружности, ректори су позвани да предложе сваку уштеду која се може сложити с напретком народне просвјете и научне продукције.

2. Академијски инспектори (Inspecteurs d'Académie)

Академијски инспектори су непосредни сурадници ректорoви. Именују се декретом Председника Републике на приједлог министра јавне наставе. Треба да су: 1) доктори „ès Lettres“ или „ès Sciences“, или треба да имаду агрегацију средњошколске наставе или сертификат о способности за надзор основних школа, или „licence ès Lettres“ или „ès Sciences“; 2) треба да су служили као наставници у којем факултету или лицеју, или као провизори или цензори у лицеју, директори учитељске школе или инспектори за основну наставу. Готово сви академијски инспектори без изузетка су „agrégés“. Један једини међу њима изашао је из редова основне наставе.

Служба академијскога инспектора протеже се на средњу и основну наставу. Он је ипак у првом реду директор за основну наставу у округу. Он имаде као и ректор посла с персоналом, заводима и наставом. Академиски инспектор утјече својим походима и савјетима директно на персонал у средњим школама, надзирући наставнике и контролирајући им посао. Он управља ректору извјештаје о инспекцији, приједлоге за унапређивање, премјештења и награде. Ректору предлаже кандидате за сва мјеста у средњим школама.

Једнаке дужности имаде академијски инспектор и с обзиром на персонал учитељских и виших основних школа.

Персонал елементарних основних школа подвргнут је директно академијском инспектору. Помоћне учитеље и учитељице, који још не имају свјedoцбе о педагошком оспособљењу, поставља академијски инспектор и рјешава их од службе. Праве учитеље и учитељице („titulaires“) поставља префект (начелник политичке области) на приједлог академијскога инспектора. Префект заправо само потврђује поднесене приједлоге. Исто тако премешта помоћне наставнике сам инспектор, а праве учитеље префект на његов приједлог. На његов приједлог подјељују се награде и одређују дисциплинарне казне према правилнику.

Академијски инспектор не има давати директиве наставницима приватних школа, али се ови могу за теже прекршаје призивати пред окружно вијеће за основну наставу, те могу бити кажњени и одузимањем права поучавања.

Више основне школе и основне школе за елементарну наставу подвргнуте су осим тога инспекцији инспектора и инспекторица за основну наставу, а у знатнијим окрузима и окружним надзорницама за материнске школе (Ecoles maternelles). Сви су ти службеници непосредни сурадници академијскога инспектора, којему шаљу своје извјештаје и приједлоге и од њега примају опћена упуства и директиве. Он је одлучан за њихово напредовање у служби.

Утјецај академијскога инспектора на различне заводе тиче се администрације, опћене организације и саме наставе. Академијски инспектор члан је административних вијећа за лицеје и колеже и надзире финансијско пословање и управни рад у тим заводима. Једнако надгледа и контролира учитељске школе и уједно је предсједник управнога вијећа за те заводе. Члан је одбора за патронажу виших основних школа, у којима и предсједа, кад је назочан. Именује чланове одбора за патронажу забавишта.

Инспектор академијски треба да се брине како ће добити од округа или од опћина све што је потребно за оправљање зграда, покућства и материала у различним школским заводима његова окружја. На његов приједлог оснивају се и укидају школе, разреди и службена мјеста. Он

предлаже и основање особитих одјељења: трговачких, индустријских и ратарских у вишим основним школама.

Похађајући често заводе и примајући извештаје својих сурадника, академијски инспектори врше трајан надзор над лицејима и различним другим школама у своме округу. Сваки мјесец шаљу ректору, са својим личним мнијењем, извјештаје старјешина у лицејима, колежима и вишим основним школама.

Отварање приватних школа треба свагда пријавити академијском инспектору, који се може противити отворењу, из разлога моралних и хигијенских. Приватне школе се инспицирају само с обзиром на морал, хигијену и примјењивање закона о школској обвезаности. На саму наставу може се тај надзор протегнути само толико колико би била противна моралу, уставу и законима.

На против, утјецај академијскога инспектора на све заводе јавне наставе директан је и веома одлучан. Честим инспекцијама и давањем са-вјета професорима и заводским старјешинама, затим контролом рада свију наставника, може он постићи разумно примјењивање програма и метода.

Осим тога, он изриче своје мнијење о свему што се тиче педагошке организације (о броју ученика у разредима, о разврставању ученика, о употреби времена, о почетку и свршетку обуке) свију школских завода у своме округу.

Академијски инспектор по звању је своме предсједник педагошких конференција с учитељима и учитељицама. Редовно предсједа тим конференцијама инспектор за основну наставу. Ако је назочан академијски инспектор, онда он и предсједа. Он је предсједник и у комисији која саставља попис књига зе основне школе.

Веома је знатно педагогијско дјеловање академијскога инспектора и код испитâ. Он предсједа испитним комисијама за „Brevet supérieur“, за „Brevet élémentaire“, за сертификат о учитељском оспособљењу и за примање у учитељске школе. Он бира задатке за писмене испите и предлаже их на избор ректору. Како висина и вриједност испитних захтјева имаде велики утјецај на вриједност саме наставе, знатна задаћа коју извршује академијски инспектор при испитима, карактеристично је обиљежје његова педагошкога дјеловања.

3) Инспектори за основну наставу

Како смо споменули, инспектори академијски имаду за помоћнике инспекторе и инспекторице за основну наставу и окружне инспекторице за материнске школе.

У сваком је округу најмање један инспектор за основну наставу, а у знатнијим окрузима два су таква инспектора.

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Инспекторе и инспекторице за основну наставу именује министар. Треба да су оспособљени за инспекцију основних и материнских школа. Непосредно су подвргнути академијском инспектору. Упутства не примају ни од кога другог него од њега, ректора, генералних инспектора и министра. Право инспекције њихове протеже се на све основне и материнске школе у округу. Они изричу своје мнијење о именовану и унапређивању учитеља и учитељица, о наградама и дисциплинарним казнама. Они спремају све што је потребно за оснивање и уређивање јавних школа, и извјешћују академијског инспектора о материјалним потребама, педагошкој организацији и настави, обавјештавајући га о наставницима и опћеном стању школа које надзиру.

Инспектори за основну наставу предсједају педагошким учитељским конференцијама и испитним комисијама за оспособљење за учитељску службу у основним школама. По томе имају одлучан утјецај на наставу у основним елементарним школама.

Инспекторице за материнске школе врше исту службу за те школе и дјечје разреде.

III. ВИЈЕЋА (CONSEILS)

Областима којима је на бризи јавна настава у Француској, о боку су различна школска вијећа.

Министар за јавну наставу има уза се врховно вијеће (le Conseil Supérieur) и савјетодавни одбор (le Comité consultatif).

Уз ректора је академијско вијеће (le Conseil d'Académie) и универзитетско вијеће (le Conseil de l'Université).

Уз академијског инспектора је окружно вијеће за основну наставу (le Conseil départemental de l'Enseignement primaire).

Врховно је вијеће за школску наставу уједно административно вијеће и суд, а компетенција му се протеже на све три гране наставе. Оно изриче своје мнијење о свима пројектима што му их предложи министар, и изриче одлуку у посљедњој молби о спорним и дисциплинарним питањима. Агенде тога вијећа, које не можемо овдје напомена спомињати, изванредно су знамените.

Савјетодавно вијеће уз ректоре и генералне инспекторе бави се питањима личним: именованјима, премјештањем и унапређивањем наставника.

Академијско вијеће, са сијелом у мјесту академије, у првом је реду дисциплинарно вијеће за професоре средњих школа. Друго му је дјеловање веома стегнуто.

Окружно вијеће за основну наставу, којему предсједа префект, а замјеник му је академијски инспектор, имаде веома широку компетенцију у управном подручју и дисциплинарном. То вијеће, уз накнадно одобрење министрово, утврђује број, врсту и сијело јавних основних

www.unilib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

школа у свакој општини, и број учитеља. Сваке године саставља попис за унапређивање учитеља и учитељица према приједлогу академијског инспектора на основи извјештаја инспектора за основну наставу. Даје своје мнијење о приједлозима за награде и о дисциплинарним казнима, а неке и само одређује. Суди о приговору академијског инспектора отварању приватне школе.

Окружно вијеће има задаћу пазити на примјењивање програма и уредаба изданих од врховнога школског вијећа, и изриче своје мишљење о потребним реформама у настави. Сви ти послови, што их могосмо овдје тек натукнути, веома су знатни и велики.

Д-Р С. БОСАНАЦ

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

А. Ст. Јотић, *Историја Словеначке Књижевности*. Београд, 1920.
(Крај)

После Трубара долази низ малих писаца, који су без икакве штете по целину могли изостати. Од Трубара и Далматина могло се прећи чак на Водника, јер се ништа неће добити ако се чују само имена као што су: Хрен, Чандик (не Чандек), Јанез Крстаник, Рогерије, Басар, Хиполит, и т. д. Још кад се код ових писаца помену само сувопарни биографско-библиографски подаци, онда они још више изгледају незначајни. Наравно, пажња је и ту оскудевала, Хрен је добио засебан параграф и скоро целу страну, али после свега мора се питати: шта је он написао, пошто је у овој књизи. Чандик није „саставио три књиге“, већ је сарађивао на њима. За време тридесетогодишњег рата и доцније, не за 34, већ за 54 године, није изишла ни једна, не „словенска“, већ словеначка књига (27). По наслову „Писци калуђери“ (28) изгледало би да међу раније поменутих писцима није било калуђера. Шта се може знати о И. Жиги Поповићу из овога: „био је родом из Арклина код Цеља. У то време (?) рада био је професор на Универзитету у Бечу“ (33)? Зар нема ништа да се каже о његовом раду? Како се може разумети реченица: „Свој књижевни рад Јапел је започео као радник на реформама Јосифа II“? (34). Како се човек изненади када у низу имена писаца који су, с мање или више права, добили посебне параграфе, наиђе на наслов „Барон Жига Зоис“! (35). Још о њему се говори на читавој страни! Г. Графенауер му, сасвим природно, није дао такво место, већ га поменуо узгред као мецену и човека од утицаја. По Г. Јотићу пак, он је „састављао на словеначком језику лирске песме“, по чему би се могло

помислити да је био лирски песник. Међутим, у оригиналу се тврди да је Зоис „prelagal priljubljene arije“ (98) на словеначки језик. Његова књижница није имала „најважнија дела лутеранског и протестантског времена“ (36), већ „luteranske in poluteranske dobe“, и т. д.

Нејасно је кад се каже за Линхарта да је „приредио“ једну драму (37), а о његовом раду на немачком не треба ни говорити. Реченица под наводом о песми „Moј spominik“ (39) нетачно је преведена (Гр., 111). Поређење између Водника и Ј. Рајића неуспело је (41). О Копитару Г. Графенауер говори у општем делу о првим романтичарима, а Г. Јотић му даје посебан параграф. Нашао је за потребно да унесе и да се није женио (45), а преко важнијих ствари прешао. Копитарево тело није пренесено у „место његова рођења“, већ у Љубљану, када је Караџићево пренесено у Београд. Ни по чему тај дан није „постао догађај у културној историји словеначког народа“ (45). О односима између Копитара и Вука (нису се упознали 1813 и 1814), као и везама између Копитара и Мушичког, има врло мало. По Г. Јотићу изгледа да је Јарник превео цео *Цвешник* Ј. Рајића (48), и да је он посебно објављен. Шта ли ће се помислити када се прочита да се „у љубљанском музеју установила катедра словенског језика“ (48), или шта ће се научити о Дањку из реченице: „Веома је живо развијао књижевну радњу“ (49)? За алманах *Kranjska Čbelica* речено је да је „излазио само до 1833. г. и изишле су само три књиге“. (50) Неколико редова доцније, писац ће сам, на истој страни, поменути и IV и V свеску. Чоп је био и „хуманитарни“ и „гимназијални“ професор, „учио“ је у Лавову класичне језике (51), док је он био професор класичних језика на Университету. О Зупану је ваљало рећи што више, а *Пчелица* није доносила његове песме „због поштовања његове старине“ (53). Збирка *Svete pesme* није „доживела много издања“, већ само једно.

Прешерн није највећи „словенски“, већ словеначки песник. У излагању његовог рада има непотребних одељака. По стилизацији г. Јотића изгледа да су Петрарка, Тасо и Данте (55) немачки „романтици и класичари“, а Биргерова *Lenora* да је „шкотско-енглеска балада“. Кад се каже „највише се је (Прешерн) хватао Јакова Зупака“ (56), то треба да значи да је у сатирама највише нападао Зупана. Оцене песама недовољне су и рђаво преведене. *Sonetni venec* није „збирка“ Прешернових песама. Он није постао када се Јулија „за другог удала“, већ пет година раније, када се само верила. Било је нешто важније да се каже о овим песмама, да се истакне њихова унутарња вредност, техничка виртуозност, да се учини бар покушај књижевне анализе. Дајући по другој садржај свега *Kerst per Savici* (57), Г. Јотић не употреби ни једну реч као оцену тога дела. Прешерн није штампао своје песме 1840 а 1847 „пустио у свет“ (58), већ их је штампао у току 1846, изишле су 15 децембра 1846, и носиле годину 1847, итд.

У одељку „Одјеци Илиризма у Словеначкој“ са поднасловом „Станко Враз“ (58) ишчекујемо да се што више каже о Вразу. Када се ту не нађе, мора се поћи за писцем, који вели да о њему „говори § 65 овог дела“. Отворите стр. 78, наћи ћете одмах у почетку § 65. Тај параграф има само четири реда, и ни у једном се не помиње Враз, нити бар нешто што би било у вези с њим. Може се после од корица до корица тражити још што о Вразу, али се неће наћи ништа. Пољак Емило Коритко, скупљач народних песама, добио је засебан одељак (61), а о Блајвајсу се опширно говорило као да је био књижевник (64—66). За Косеског Г. Јотић се послужио мишљењем прво Г. Графенауера, а затим Г. А. Гавриловића, те се отуда не даје праведна оцена о том сасвим застарелом песнику, коме је овде дато много више места него што треба (66—67). Било је време када се у школским књигама за Словенију могла и морала истицати ода „Slovenija cesarju Ferdinandu Pervimu“, коју је Косески написао „ob veselim dohodu Njih veličanstva v Ljubljano“, и у којој је клицао: „Hrast se omaje in hrib, zvestoba Stovencu ne gane!“ Данас се преко таквих ствари мора прећи, нарочито када у њима нема ни поезије. После оцене: „Али данас су његове песме као одвратне (!), нешто има у њима што одбија“... (66) и: „кажу још, да су му песме мало оригиналне“ (66), Г. Јотић сматра да може дати овакав закључак: „И ако не премашује Прешерна, он је као „песник истине и величанствености“ задржао лепо место у словеначком народу и његовој књижевности“ (67). Г. Графенауер овако „логичан“ закључак није могао дати, а пошто Г. Јотић не воли да изводи сам закључке, то га је узео из *Писама* (73) Г. А. Гавриловића. Наравно, то није закључак ни Г. Гавриловића, који Косеског није читао, а своју похвалу је дао према једном панегирику Франчишека Малавашича, сарадника *Novica* у којима је радио и Косески, па су се „другарски“ хвалили. Франчишек Светличич постао је Фрања Светилчић (67), који је прво добио презиме „Светичић“ (64). Закључак: „Лепо је речено о његовим песмама, да су оне „истински бисер у Словеначкој књижевности“ (68), није тачан када се узме из *Писама* Г. А. Гавриловића, а овај то преведе као „пресуду новoga доба“ из *Jezičnika* (XIX—1881) Ј. Марна. О Жакељу је толико и тако речено да је могло све изостати (68—69). Са Малавашичем је скоро исти случај, а што је постао „окретан и духовит писац“ има да благодари Г. Г. Гавриловићу и Јотићу, који би могли узети да прочитају његове „химне пресветлом царском дому“, па би се мање одушевили његовом поезијом. За Г. Јотића су „вредни помена“: Ловро Томан, Радослав Разлаг... „па и Лука Светец и Јанез Трдина“ (69). Он не слути шта је тиме казао. Свакако ће боље разумети ако му кажемо да то значи према српској књижевности: „Вредни су помена Јоксим Новић Оточанин и Ђорђе Малетић, па и Јован Ст. Поповић и Петар Петровић-Његош“. У одељку „Почеци новoga времена“ (69) има много празнина. Трдина је врло рђаво

прошао. Под „приповетком“ о Гласан-Богу треба разумети епски спев којим песник није хтео да „пружи прозаичан нацрт романтичне епопеје“ (72). О Трдини се мало говори и чудно изгледа када се као последње његово дело помене *Arov in Zeman* из 1850, а зна се да је писцу тада било 20 година и да је умро тек 1905. Ствар је, међутим, проста и ни мало не иде у прилог савесности Г. Јотића. Г. Графенауер је говорио прво о младоме Трдини, као писцу из средине XIX века (179—181), а доцније, када говори о приповедачима реалистима из друге половине XIX века, он се враћа на Трдину (243—244). Тако су ђачки радови овога писца ушли у књигу Г. Јотића, а његов много значајнији рад и његове најбоље приповетке нису ни поменуте.

Левстик није само „помишљао основати један сатиричан лист“ (74), већ га је и покренуо (*Pavliha*). Левстикове идеје и књижевна схватања били су од моћног утицаја на развој књижевности, а то се из ове књиге не види. Велики материал о Левстику збунио је Г. Јотића, и он је изостављао како је хтео, јер није знао шта је најглавније и најпотребније. По њему изгледа да су *Martin Krpan z Verha* и *Krpan* две ствари, а оцена је: „То су приче (!) о Пегаму и Ламбергару испреплетане мотивима из српске народне епике, а све то пренесено на сељачке прилике“ (76). Књижевна оцена Г. Јотићу готово увек изгледа споредна ствар, и где баш не може да пређе преко ње, он је врло много скраћује и погрешно даје. Такав је случај овде, где се о Левстиковој поезији вели: „У њима (песмама) се изјашњава његово јадно, дубоко увређено срце, његова конкретна фантазија“ (76). Антон Јанежић је добио читаву страну и више (76-77), а он је био више заслужан уредник него писац. У одељку о Јенку више се обраћа пажња на незнатне биографске ствари. Приповедач и романсиер Јурчић добио је места у одељку „Доба народног покрета“ (1848-1868), а он томе времену припада само својим првим делима. Својим познијим радовима (умро 1881) он припада „новоме романтизму“ и Г. Графенауер говори о њему на два места. Због тога његов драмски рад није ни поменут код Г. Јотића (*Tugomer, Veronika Desenička*), а нису ни сви романи (*Mej dvema stolama, Cvet in Sad, Rokovnjaci*). Како би било староме Стритару када би сазнао да у једној нашој књизи стоји да се он у својим песмама „приближује тону лакоумности, па и — фриволности“? (86). Има ту много неразумевања словеначког текста и празнина. Опширније се излажу суви подаци о животу песника Грегорчића, а много мање се говори о његовој поезији. Од једног одломка словеначке реченице, када се говори о Павлини Пајковој, која је умрла 1901, а не 1891, речена је ова бесмислица: „Своју индивидуалност показала је она у смислу женског света“ (*njena individualnost pa se javlja v slikanju ženskih značajev*). Фран Левец је добио име Левац и место у одељку „Приповедачи романтичари“, док је он био есејиста, књижевни историчар и издавач Левстика, Јурчића и др. Његови *Spomini*

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

нису „горки пријатељски“ (91), већ „топли пријатељски“. Према овоме, Г. Јотићу „reštavracija z gorkimi jedili“, значило би „са горким јелима“! Погрешно по Г. Графенауеру дат је датум о Крсниковој смрти (умро је 27 јула 1897), а оцена о роману *Na Žerinjah* по Г. А. Гавриловићу (*Писма*, 122). У одељку „Приповедачи реалисти“ нису ни поменути: Ј. Старе, Д-р Ј. Вошњак, Иго Каш, Подлимбарски, и т. д. У биографији А. Ашкерца и не помиње се да је путовао (Н.пр. 1886: Сарајево, Н. Сад, Земун, Београд), а то има везе са његовим књижевним радом. Мањи песници из одељка „epigonsha lirika“ нису унесени.

Део о новијој и савременој словеначкој књижевности има погрешно преведене наводе, непотпун је, нарочито са изостављеним књижевним судовима. Многе су се ствари измениле или припадају већ прошлости, а Г. Јотић није хтео да проверава и да бар о савременим писцима каже нове оцене, или бар нешто што би показивало да је лично читао те писце. Крај његове књиге без закључка је и погрешан, јер се у њему без везе и смисла помене низ писаца који треба да су сарадници часописа *Dom in Svet*, а они су сарадници *Ljubljanskog Zvona*.

Из овога се јасно види како је Г. Јотић радио и излишно је говорити о некаквој научној савесности или о оригиналности његове књиге. Самим тим отпада и питање о схватањима са којима је пришао да „пише“ историју једне књижевности. Код другог писца овим би било све речено. Јер, погрешке стила, ортографије, интерпункције, израза и т. д. задају бриге још само наставницима при прегледу писмених задатака. На жалост, овде се морају помињати и те ствари.

Коректан и јасан стил мора имати свака књига, а у првоме реду уџбеник у коме се говори о књижевности. Г. Јотићу се не може никако опростити што бар о томе није водио рачуна. У његовој књизи има одличних примера слабога стила. Он пише: „Учило се највише у латинском језику и немачком писању“; „Лутер је чак и главне тачке својега катехизма сместио у стихове и певање је употребио као помоћницу у верској науци“ (23); „Мати му беше Словенка и језик словенски“ (28); „Јер је сељак сад добио часопис, који га је учио његовом народном језику, увидело се је, да се и на народном језику могу расправљати најразличнији послови, и видело се да језик словенски није онај, којег се Словенац може срамити“ (64); и т. д.

Г. Јотићу се дешава да не доврши реченице (23, 24, 28...), да чини непотребне инверсије (14, 26, 38...), да раздваја именице и њихове атрибуте, да погрешно употребљава заменице (25, 28, 65...), и т. д. Код њега је манир употребити паузу и где би се могла дозволити и где нема баш никаква смисла. Он необично воли речи на „изам“, а почетак излагања о писцима гласи готово увек: Родио се... (19, 20, 21, 26, 27...). Има израза, речи и облика који су се дали лако избећи (родбинско име; који га запоји словеначким језиком; Враз је нагонио Жакеља...). Кроз

WWW.UNI

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

целу књигу не чини се разлика између придева: словеначки и словенски (slovenski и slovanski). За извесне речи било је потребно објашњење (гвардијан, стони капелан, жупник, жупа, жупанија, равнатељ покрајинских управа, предмартовске прилике, редовна школа, лицејска, примарна, нормална...). Наслови се негде преводе, а негде се то не чини. Пада у очи да се преводе обични и лаки, а остављају се тежи и они којима је потребно објашњење, ако не увек и тачан превод. Н. пр. *Нараке* (76) не преводи се и не објашњава, а пише се *Љубљанске Новине* (38) и *Lublanske Novice* (40). Дају се немачки наслови, а при том се употребљава час ћирилица час латиница. Није редак пример да се почне једном, а заврши другом азбуком. Уз то, нешто ће бити посрбљено, нешто не (*Вилем Тел* и *Wallenstein*, Одломцима из *ženskoga dnevnika*, Јосифа von Sonnenfelsa...). Наслови старијих књига наводе се и старим и новим словеначким правописом.

Код имена поступа се исто тако произвољно (Фрања = Fran, France, Frenčiček; Јосиф = Josip, Jožef; Словен = Slovan; Драбошњак = Drabosnjak...). Погрешке типа: Блејско језеро, Бохијско, поганско, посвећени од покрајинских епископија и т. д., дале би се објаснити само крајњом непажњом. Исто тако и писање удвојених сугласника (Беллармин, Преддвор, Кетте), недоследности при писању датума и векова и крајње слаба ортографија. Чак и интерпункција је погрешна, а не постоји страна без штампарских погрешака. Има места где су изостављене целе речи (95), а налазе се непотребна слова између речи (41). Шта би се могло рећи о оваквим реченицама: „1821 *i* постаде хуманишарни професор у Љубљани, па онда и стални књижничар лицејске књижнице 1830 г. и 1835. г. умро — Утопио се је 6. јулија у Сави“ (51)?!

Значи: Г. Јотић је дозвољавао себи све, и закључак о његовој књизи је кратак и прост. Он није добро схватио и пренео књигу Г. Графенауера, а скраћујући без мере и осећања за оним што треба оставити, а шта узети, он је дао једну суву, нетачну и врло слабо написану књигу. Због тога бисмо волели да Г. Јотић, — а то је у његовом интересу, — не жури са *Шшивом* из словеначке књижевности и *Грамашиком* словеначког језика. Јер, ако овако буде радио своје књиге, оне ће увек личити на поратну трговачку робу чијим је газдама једини циљ да се што пре и што више прода.

У својој *Историји књижевности Срба, Хрвата и Словенаца* Г. Јотић је дао и одељак о словеначкој књижевности. То није учињено по хронологији где је требало, већ у II свесци, где се излаже нова српска књижевност. Мислили смо да су ту учињене какве измене, допуне или исправке. Међутим, прва половина његове посебне *Историје Словеначке Књижевности* само је прештампана овде са свима погрешкама. Непознато нам је по чијем је реферату та књига одобрена за уџбеник у средњим и стручним школама.

ЈЕДНА РЉАВА РАЧУНИЦА У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ¹⁾

Лист *Народна Просвета*, орган Удружења југословенског учитељства, врло често доноси књижевни оглас да су ови уџбеници изишли из штампе, и додаје притом: „Ове су књиге израђене по најбољим француским писцима и дугогодишњем наставничкоме искуству“.

Кад се прочитају ови уџбеници, одмах се као сигурно може рећи да је Г. М. Станковић као дете у нижој гимназији имао за математику нестручне наставнике и да се доцније није трудио да ту невољу поправи. О овоме треба прочитати чланак Г. Петра А. Типе *О Насшави Математике* (в. *Просветни Гласник*, св. 4, за април 1921), одакле, с обзиром на наставу математике у средњој школи за овај наш случај, треба навести:

„Јер и данас није редак случај да математику предају нестручни наставници, који често и сами кубуре са основним појмовима, који им нису јасни пред очима. Може ли се од њих тражити да објасне и предају другоме оно што и сами не разумеју“.

С друге стране, кад се Г. М. Станковић хвали да је уџбеник радио „по најбољим француским писцима“, онда му се мора замерити што најпре није научио основне појмове те науке, па ма то било из којег нашег уџбеника из Аритметике и Геометрије за ниже разреде средњих школа, те да не прави погрешке које се не допуштају ни ученицима из тих разреда. У вези с тим требало је водити рачуна о распореду градива по нашем програму и из француских уџбеника, те се не би десило да се налазе ставови који премашају раније стечено знање ученика или изгледају као да су убачени из неког другог уџбеника, у коме су били на своме месту.

На послетку, неоспорна је истина да се не може писати уџбеник за неки предмет ако се претходно добро не зна тај предмет. Чак и за превођење уџбеника, поред знања туђега језика, потребна је још и стручна спрема.

После овога остаје да се ова тврђења поткрепе разлозима и изнесу све погрешке и недостаци ових Рачуница. Треба имати на уму да би се далеко отишло кад би се исправљале све погрешке неке рђаве књиге. Према томе не треба очекивати да се помену и исправе све погрешке и у овим Рачуницама. Довољно је узети у обзир погрешке које падају у очи, или су чак и елементарне, те их не треба исправљати.

Ради прегледности поделићемо поједине погрешке и недостатке у неколико одељака.

¹⁾ *Рачуница и геометријски облици* за III разред народних школа, од М. Станковића, учитеља. Друго прерађено издање.

Рачуница за IV разред народних школа, од М. Станковића, учитеља. Друго прерађено издање.

Београд, издавач књижара Геце Кона, 1920.

I. Ставови, вежбања и задаци који нису исказани као што треба, са напоменом да се сличне омашке неће наводити:

1.) 9 дрваца и 1 дрвце чине десет дрваца или јединицу. (III, стр. 7; IV, стр. 3).

Десет се пише помоћу једне нуле (0) : 10. (III, 7; IV, 3).

Снопих од 10 дрваца јесте десетица. (III, 7).

2.) Бројте од стотине па навише по један: 101, 102 итд. (III, 9). — Докле?

Бројити од хиљаде па навише по јединицама: хиљаду један, хиљаду два, хиљаду три итд. (IV, 5).

Бројте од пет стотина хиљада па на више. (IV, 7).

3.) Испишите све бројеве од 100 до 500. Испишите све бројеве од 500 до 100. (III, 10). — Кад се имају на уму све погодбе при изради задатка, онда би добро било да је писац са часовником у руци контролисао за које би време предњи ученик III разреда ово једно вежбање изradio.

4.) Метар је основа за дужину. (IV, 15).

5.) Кад број који одузимамо од другог броја има само једну цифру, одузимање се врши напамет помажући се сабирањем. (III, 26).

6.) Да би одузели два броја један од другог, пише се мањи испод већег, тако да јединице истог реда буду једне испод других. (III, 29). — Раније нигде нема помена о „јединицама истог реда“, што значи да је то позајмљено из уџбеника у коме је било на своме месту. О томе се помиње у четвртом разреду. Може бити спорно питање да ли у опште о томе на тај начин треба помињати у основној школи.

7.) Један коњ троши недељно 30 кг зоби; колико зоби потроши за $4\frac{1}{2}$ недеље, за $6\frac{1}{2}$, за $8\frac{1}{2}$ недеља? (III, 56, зад. 5, и слично овоме по реду још се неколико задатака налази без објашњења како треба решавати такве задатке, што значи да је позајмица из уџбеника где је било на своме месту).

Колико је см у $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{5}$ метра? (III, 58 и слично овоме доцније).

8.) За пар мањег одела треба 2 м. тканине, за пар већег одела треба 3 м. Колико пари мањег одела, а колико већег, може кројач сашити из 2 комада тканине, кад у једном комаду има 65 м, а у другом 85 м? (III, 65). — Овако исказан задатак спада у неодређене једначине, о којима се учи у вишој гимназији. Овај задатак има прилично велики број решења. На сваки начин овако исказан задатак није позајмљен из уџбеника за основну школу.

9.) Десети, стоти и хиљадити, то су делови који су за 10 и 10 пута мањи од јединице. Такви се делови зову десетни разломци. (IV, 64).

10.) Килограм (1000 грама) стаје 1 д.; колико ће се добити за 1 грош? (III, 65).

Кад туче ножева стаје 54 д., пошто је 1 комад? (IV, 84).

Ова два задатка као да су позајмљена из неке старе Рачунице, у којој се говори о грошу и тучету, а што је тамо било на своме месту.

11.) Један сељак прода 2074 кгр. кукуруза по 100·20 д.; колико је свега узео за тај кукуруз? (IV, 103).

12.) Од 90 кгр. жита, кад се самеле, добије се 12,8 кгр. мекиња и 74,4 кгр. чиста брашна. Колико ће се добити мекиња, а колико брашна од: а) 60 кгр., б) 80 кгр., в) 70 кгр. жита? (IV, 104). — Сувише се много (3%) губи при млевењу!

13.) Није то нека погрешка, али се може сматрати као алкавост при раду што се не води рачуна о уобичајеном реду слова при обележавању геометријских слика; као на пр. IV, 111, сл. 11; 113, сл. 14.

II. У задацима из рачуна ученицима се даје прилика да науче многе корисне појединости из обичног живота, као и да понове или боље запамте податке из осталих предмета.

На све ово није довољно обрађана пажња у овим двама Рачуницама, а као да се нарочито избегава упознавање историје и земљописа српских земаља.

Као важније ово се уочава:

примери за извођење правила узимају се по неки пут као задаци из живота, а најчешће као неименовани бројеви;

статистички подаци (који се временом мењају) нису са означеном годином;

из познавања Србије највише се узима ваљевски округ (око 14 пута на осталих око 20 из Србије). Чак је и неко тамошње село Лајковац два пута поменуто, а не сматра се за потребно уносити знања о осталим српским земљама, — сем на једном месту о пропасти Босне;¹⁾

чак се помиње „турска граница“ (III, 48), ма да је књига штампана 1920, када се Србија престала граничити са Турском;

има задатка који не само што немају практичне вредности, већ се ваљда могу само у овој Рачуници наћи; на пр:

1.) Прва страна једне књиге садржи 210 речи, друга 345, трећа 203; колико има речи на све три стране? (III, 24; IV, 26). — Г. Милутин Станковић је сматрао да је овај задатак од тако велике практичне вредности да га понавља у оба уџбеника!

2.) На једној трешњи било је 190.755 цветова. Колико је било зрелих трешања, кад је 87.272 цветова (sic!) с те трешње пропало, а тиче су појеле 1850 комада? (IV, 37). — Непознато нам је којим је рачуном Г. Милутин Станковић израчунавао чак до јединица овако велике бро-

¹⁾ Док се у задацима избегавају подаци из знања о српским земљама, дотле Г. Милутин Станковић сматра за потребно да у овој Рачуници даје објашњење о грчком филозофу Питагори (IV, 40) при употреби Питагорине таблице! — У осталом и Питагорина таблица може се, и треба је деци приступачнијом заменити.

јеве цветова на једној трешњи! Ако би неко био беспослен и у могућности да броји цвет по цвет само оних 190.755 цветова, притом ако би свакога секунда по један цвет узео на око, за бројење би страћио близу 53 часа непрекидног рада. — У осталом, од какве је вредности баш и да се зна тај број цветова? Невероватно је да би се овакав задатак нашао у некој доброј Рачуници.

3.) У једној књизи било је 208 страна, на свакој страни по 39 редова, а у сваком реду по 43 слова. Колико слова има у целој књизи? (IV, 49). — То би била једна и сувише велика реткост да се нађе једна тако велика књига у којој су све стране с истим бројем слова! Ко ли би био тако беспослен да такву оригиналну књигу нађе или бар да провери истинитост тврђења?

4.) Један трговац имао је 16752 дин. готовог новца, и то: осми део од тога новца у банкама, шести део у злату, а остатак у сребру. Колико је имао од сваке врсте новаца понаособ? (IV, 60)

5.) Један човек дужан је двојници људи 2400 д., али не подједнако, него једноме дугује 3 пута колико другоме. Колико динара дугује једном, а колико другом човеку? (IV, 61)

6.) Битка на Чегру била је 19 маја 1809 год., а од дана те битке до смрти кнеза Милоша протекло је 51 год., 3 мес. и 26 дана; кад је умро кнез Милош? (IV, 110). — Овај задатак има вредности само у толико што су употребљена два историјска датума. Међутим, ова два догађаја немају никакве везе.

7.) На Шуматовцу је била битка 11 августа 1876 год., а на Косову 15 јуна 1389 год. Колико има година од Косовске до Шуматовачке битке? (VI, 111). — Познате су последице битке на Косову, и оне се не могу ни сравнити са последицама наше победе на Шуматовцу. Кад се књига штампа 1920 године, онда је требало узети битку на Куманову место боја на Шуматовцу.

III. Има повише ставова који немају математичке вредности. Овде ће се изнети само они главнији ставови на којима се морају и почетници зауставити, — због тога је непотребно вршити исправке. Тако на пример:

1.) Сваки уме бројати. (III, 6)

Скуп више јединица зове се број. (III, 7; IV, 3)

Јединица је најпростији број. (III, 7; IV, 3). — Познато је шта су прости бројеви. Који ли су то бројеви простији, да би се рекло да је јединица најпростији број?

2.) Сабирати значи спајати уједно, правити целину (скуп). (IV, 23)

3.) Сабирати се може само оно што је једнако. (III, 13; IV, 23)

4.) Све што има дужину, ширину и висину јесте запремина. Камен, гомила камења, греда, ваздух, све су то запремине. (IV, 96)

5.) Права се линија може повући само на равной површини. (III, 85)

6.) Са две тачке ограничена линија зове се дуж. (III, 85)

7.) Угао се означава двома правим линијама, које од једне тачке у разним правцима свака за се иду. Растојање између тих линија зове се угао. Обе линије зову се стране (sic!) а заједничка, полазна тачка зове се теме. (III, 86). — Сем невештог и рђавог давања појма о углу, употребљене су и речи које у геометрији имају друго значење. У томе смислу треба прочитати и остало о углу.

8.) Троугао је површина са три стране и три угла. (III, 89). Део равни ограничен са четири стране и четири угла назива се четвороугао. Сваки четвороугао има четири угла и четири темена (III, 91). Свака слика која је ограничена са више од четири стране, зове се многоугао. (III, 94) — Г. М. Станковић је невешто изменио познате дефиниције.

9.) Права која додирује круг у једној тачки, а сва лежи изван круга, зове се дирка (III, 93). — Г. Милутин Станковић је дефиницији дирке додао и непотребнога. О овоме би се могло доста говорити ради објашњења, али нема потребе: то су елементарне ствари.

10.) Без ранијег објашњења ставља се питање: Како стоји дирка на полупречнику, који додирује? (III, 93). — И питање је невешто стављено. (Дирка додирује полупречник!)

11.) Коцка је тело које има шест квадратних страна потпуно једнаких (IV, 17). — Зар може неко тело бити ограничено са шест неједнаких квадрата?

Запремина која има шест једнаких четвртастих површина зове се коцка. (IV, 97). — Најблаже би се могло рећи да се ромбоедар противи тој и таквој дефиницији.

12.) Један кубни метар је коцка која има страну 1 метар: коцка која има страну 4 метра има запремину 1 кб. м. $\times 4 \times 4 \times 4$. (IV, 115).

Запремина коцке добија се као производ три чинитеља, који су равни страни коцке, или, како се каже, кад се међу собом помноже дужина, ширина и висина. (IV, 116). — Из ова два примера лако се уочава да Г. Милутин Станковић сматра да је код коцке исто страна и ивица!

Из ових до сада поменутих напомена из Геометрије мора се признати да су ови одељци најгоре прошли и да се ту чак дотле дошло да Г. Милутин Станковић не уме да разликује ни поједине називе код геометријских облика.

IV. Остаје да се помену и добре стране ових књига.

Мора се признати да је за ове уџбенике употребљена лепа хартија, — а то је заслуга издавача.

Закључак. — 1.) Из наведених података види се да Г. Милутину Станковићу нису јасни чак ни основни појмови из ове науке, и према томе није чудо што је у томе смислу написао и уџбеник.

2.) Мора се признати да је лакше израдити уџбеник из Рачунице, него на пр. из Историје српског народа. На изради уџбеника из Рачунице сарађују у истој смислу сви народи, зато се често ови добри уџбеници само преводе на друге језике. Похвално је што се Г. Милутин Станковић при изради ових уџбеника служио најбољим француским писцима, само се мора додати да у француским уџбеницима није могао наћи неправилности и нетачности које смо поменули у његовим уџбеницима. Према томе значи да је Г. Милутин Станковић уношењем свога „дугогодишњег наставничког искуства“ покварио добре француске уџбенике.

И. Н. БУКАНОВИЋ
директор Београдске Реалке

ЈЕДНА НЕСОЛИДНА КРИТИКА

— Одговор Г. Илији Ђукановићу на његов реферат о мојим Рачуницама за основну школу. —

Позван од Уредништва *Просветног Гласника* да, по обичају који је заведен у том листу, напишем кратак одговор на реферат Г. Ђукановића о мојим рачуницама, био сам, признајем, у малој недоумици; јер сам овим, први пут у своме животу, принуђен да у јавности говорим чисто о своме личном раду. Једино увиђајући да би се избегавање одговора могло сматрати као слабост и признање Г. Ђукановићевих нетачних навода, ја сам се осетио принуђен да реагирам.

Одмах, у почетку, ја морам учинити извесне констатације које и критику Г. Ђукановића и побуде које су је изазвале, представљају у незавидној светлости.

Г. Илија Ђукановић, директор Београдске Реалке, пишући ову критику на моје Рачунице, случајно се је заборавио пред читаоцима потпуно легитимисати. И кад сам то није учинио, принуђен сам да то учиним ја; *јер је то неопходно да би се разумели и правилно оценили извесни поступци Г. Ђукановића које је он у овој прилици учинио.*

Г. Ђукановић случајно је заборавио да каже: да је и он писац рачуница за основну школу; да сам му ја најозбиљнији конкурент, који га је потиснуо из основне школе; и да у времену кад се његова критика појављује, и моја и његова Рачуница налазе се пред Главним Просветним Савешом на реферату код Г. Петра А. Типе, кога Г. Ђукановић циљира у своме напису о мојим Рачуницама.

Ово је довољно да покаже зашто је Г. Ђукановић тек сад, *после петнаест и више година од појава мојих Рачуница*, доспео да о њима пише критику на овај начин како је то овде учинио.

Тиме се објашњава и то што Г. Ђукановић за моју Рачуницу не нађе ама баш ни једне лепе речи, и не нађе у њој апсолутно ничега што би колико било оправдало улазак те књиге у основну школу, а нађе за сходно да једино похвали хартију и штампу и заслуге за то

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

издавача Г. Кона, који му такође треба, јер је Г. Кон издавач и његове Рачунице...

Ово неколико напомена довољне су да утврде да је критика Г. Ђукановића лишена оног што је први услов савесне критике, а то је објективност и непристрасност. Додајте томе да г. Ђукановић није учитељ, није педагог, није нигда радио у основној школи, нити према томе може у довољној мери имати развијено чуло да осети шта одговара ступњу дечјег развитака у томе добу живота, па ће бити јасно: да је Г. Ђукановић, сем што је необјективан, још и некомпетентан да процењује ове књиге са најважнијег гледишта, а то је са гледишта — методског.

Ти елементи и објашњују што је, пре петнаест година, при појави моје Рачунице за III р., поч. Свет. Поповић, један од најбољих методичара наше рачунске наставе, човек који је у педагошкој књижевности оставио видног трага своје спреме и љубави према овоме послу, и који је превео једну од најбољих методика из светске књижевности, похвалио прераду моје Рачунице у *Учитељу* и истакао да она одговара савременим захтевима педагошке науке и методике рачунске наставе, — док Г. Ђукановић, непедогог, оглашава да она ни у чему не ваља!

Остаје још једино компетенција Г. Ђукановића као *математичара* да оцени да ли се ови уџбеници не греше у чему о основе математике као науке.

Г. Ђукановић, који је своју личну мржњу увио у обланду научне критике, и у овом правцу је показао своје праве побуде и смер, и као што ће се ниже видети, тиме је сам себе дотукао, те је непотребно трошити много речи.

Пре него што бих то показао, нека ми не замери Г. Ђукановић што ћу још само нешто поменути. Он са висине говори у својој критици како се из мојих Рачуница види да сам у гимназији имао неспремног наставника за математику, и да ми због тога ни основи те науке нису познати.

Захваљујући му на овој „олакшавајућој околности“, ја ћу истине ради и из пиетета према успомени свог негдањег професора, рећи да сам за наставника математике у нижој гимназији имао од њега јачег човека, а то је поч. Миша Михајловић, негдањи професор III Београдске Гимназије, који је израдио за оно време најбоље уџбенике из математике за ниже разреде гимназије, а није као Г. Ђукановић остављао свој посао па ишао у основну школу.

Што се тиче мог знања и мојих основних појмова из математике, смем без претеривања рећи да су они свакако јаснији но што су основи педагогике и методике јасни Г. Ђукановићу.

Да би ме, као главног конкурента, скинуо с позорнице, Г. Ђукановић је за своје тврдње навео цитате из мојих Рачуница. И он, у чијој

Рачуници ни десети задатак не одговара ступњу дечјег развитка, и чија је Рачуница од већине учитеља и одбачена зато што својом садржином прелази моћ дечјег схватања, нашао је замерке задацима из моје Рачунице!

У овој прилици Г. Ђукановић оперисао је против мене с нетачним, управо с *неистинитим шврђењима*.

Остављајући на страну што је поједине дефиниције наводио непотпуно и без коментара, он је износио као *факша ствари које не постоје*. Као најјачи пример он цитира један задатак у коме се говори о *броју цвешова на некој шрешњи*, и т. д. Изјављујем одмах: да *шакав задатак у мојој Рачуници не постоји* и да је то врло добро познато и Г. Ђукановићу; јер, као што рекох, књижара Г. Кона издавач је и моје и његове Рачунице, и Г. Ђукановић моју Рачуницу имао је у рукама безброј пута.

Ствар је у овоме:

Г. Ђукановић је из *старог издања* моје Рачунице, *које више не постоји*, цитирао задатак који сам ја сам избацио давно пре његове критике, и тај избачени задатак употребио као главни аргуменат за квалификовање мог рада. Можда је ово и нехотично, иначе овакав нелојалан начин борбе дисквалификује Г. Ђукановића за даљи разговор.

Завршујући овим овај кратак одговор, ја мислим да је и оволико довољно да покаже несолидност критике Г. Ђукановића.

М. СТАНКОВИЋ
учитељ у Београду

БЕЛЕШКЕ

Укидање учитељских школа у Немачкој. — Укидање учитељских школа (Seminare) је, у принципу, одлучено за целу Немачку. Очекујући да се нови режим утврди нарочитим школским законом за целу земљу, већ поодавно су преобразене школе у Хамбургу и у Хесену. Од скора је реформа извршена и у Прусској и Саксонској. По новом уређењу, учитељи ће добијати општу наставу у вишим наставним заводима. Што се тиче професионалне наставе, она ће им се давати у педагошким институтима придодатим уз универзитете. Ту ће се будући учитељи учити да предају цртање, музику, гимнастику, градинарство, ручни рад. Специјални испити имаће за предмет да истакну педагошке особине кандидата.

Занимљиво је да су, у Саксонској, и управитељи учитељских школа једногласно захтевали укидање досадашњих учитељских школа.

Рајх није досад учинио никакву замерку мерама које су поједине државе предузеле да изврше ову реформу.

Аустрија за даровиту децу. — У пркос тешких политичких и економских прилика у којима се налази, Аустрија је имала смелости да узме

иницијативу за једну велику школску реформу: сви војни школски заводи преображени су у школе за даровиту децу. Најбољи ученици из целе земље примају се у те школе после темељног испита, без икаква обзира на свој социјални положај. Децу сиротних родитеља издржава потпуно држава у интернатима, док богате породице плаћају трошкове за наставу и издржање.

Прошиву рђаве литературе. — У Немачкој се последњих месеци јавио јак покрет противу деморалишуће литературе. У Келну, Постдаму, и многим другим местима, могли су се видети аутодафеи новог рода: по пијацама су спаљиване на гомиле рђаве књиге. Реч је не само о чисто порнографским књигама, но о свима публикацијама које имају за предмет сваковрсне злочине, са детективима или без њих. Како се тврди, немачки народ, без обзира на друштвене класе и године, највише воли ту врсту књижевности. *Dürerbund*, друштво за популарну наставу, израчунало је да се 70 од сто хартије која се фабрикује у Немачкој употребљује за ту врсту литературе. Тај занос и објашњава средњевековни карактер борбе која се заподела противу рђавих књига.

Полно обавештавање. — Француски психолог Г. М. Деваллес, коме је Британско друштво за проучавање полне психологије ставило у дужност да га документује о полном васпитању и настави детета у Француској, прибрав је интересантан материјал и, између осталог, искуства и идеје извесног броја учитеља, које је објавио у листу *Слободна мисао* (*L'Idée libre*). Једни су међу њима присталице школског васпитања, други породичне акције, трећи комбиноване акције обе установе. Сви траже завођење научне и рационалне полне наставе која би почињала у основној школи и продужавала се кроз дечачко доба све до ступања у брак. Коедукација полова је обавезна; без ње сексуално васпитање не би имало смисла.

Школска сексуална настава своди се на врло мало ствари:

1. Научити дете оном дубоко морализаторском знању да се оно родило у телу своје мајке и да, пре него што га је дојила, она је морала патити носећи га у утроби.

2. У лекцијама из опште хигијене свратити пажњу детету да има болести које се преносе простим додиром (црвени ветар, сифилис, итд.), и да се морају предузети многе мере предострожности да би се оне избегле.

3. Око навршене дванаесте године, у тренутку буђења чула, обавестити дете о порочним навикама и самотним задовољствима.

4. Од прилике у исто доба, описати човекове полне органе из истог разлога као и остале физиолошке органе и оцртати тако исто у његовим главним линијама механизам репродукције.

5. Доцније, у добу од 15 или 16 година, отац ће требати да допуни ову наставу, посетом каквог анатомског музеја, на пример.

Г. Деваллес закључује да су болести које се рађају из сексуалног незнања многобројне; оне проузрокују прерану смрт и трују живот; међутим, оне се дају избећи. Али неизбежан услов за њихово уклањање, или бар за њихово поступно смањивање, јесте организација сексуалног васпитања и наставе.

Број школских часова. — После револуције 1918, учитељи у Лајпцигу успели су да им се број школских часова утврди на 28 за недељу дана.

www.unilib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Из разлога економије, 10 јануара о. г. тај број је подигнут на 30 сати паузев за учитеље од 60 година на више, који ће морати држати недељно 24 часа.

Школе у Чехо-Словачкој. — Један талијански часопис, *Diritti della Scuola*, публиковао је недавно чланак прашког професора Липерта о настави у Чехо-Словачкој. Ми видимо из њега следеће податке.

Школска настава протеже се од 6. до 14. године.

У Чешкој, Моравској и у Шлеској раде 9.917 чешких и 3.303 немачке основне школе; у Словачкој, 2627 словачких, 182 руске, 110 немачких и 760 мађарских основних школа.

Има многобројних учитељских школа, у које се примају кандидати почев од 15 година.

Сем учитељских школа, и Университети почињу да спремају учитеље. Централна заједница чехо-словачких учитеља основала је на чешком Университету у Прагу једну вишу школу за педагошке студије, уз коју је придодат експериментални институт, и на коју је уписано 200 чешких учитеља. Курсеви ове више школе, која траје четири семестра, протежу се на следеће гране: методологија, етика, експериментална и примењена, психологија, педагогија, физичко васпитање. У Брну функционише такође, од 1921, једна „универзитетска педагошка школа“.

За сасвим малу децу, Праг има дечје баште и забавишта.

У извесним основним школама организована је коедукација (за четврту годину); резултати су, кажи, изврсни.

Прашка општина отворила је ове године читаоницу за школску децу.

Учитељи траже укидање религиозне наставе, на чије место би желели да се организује грађанско и морално васпитање. Они нарочито захтевају реформу своје стручне спреме.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге и часописи послани Уредништву:

Jugoslavija. Opisi i slike sa zemljopisnom kartom u prilogu. — 1921, Naklada A. M. Bačić, Autofagasta. С. 240, цена (повезано)?

Radiša, glasilo društva „Hrvatski Radiša“ u Zagrebu. Izdavaatelj i vlasnik: društvo „Hrvatski Radiša“ u Zagrebu. — Излази двапут месечно (Уредништво: Загреб, Гундулићева улица, 11); годишња претплата 100 круна; полугодишња, 50 круна; поједини бројеви 5 круна.

Просветни преглед, гласник за школу и друштво. Уредник: професор П. М. Љотић. — Излази у Новом Саду (Футошка улица, 77), годишње 5 бројева; претплата за годину дана 30 дин.

Уредник,
СВЕТИСЛАВ ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,
Београд.